

Journal of New Century Innovations

VOLUME

16

ISSUE-4

Journal of new
century innovations

Exact and natural sciences

Pedagogical
sciences

Social sciences
and humanities

Engineering and
Medical Sciences

AREAS

ISSN (p): 2181-3671
ISSN (e): 2181-368X

newjournal.org

**JOURNAL OF NEW CENTURY
INNOVATIONS**

VOLUME - 16 | ISSUE - 4

NOVEMBER - 2022

MATEMATIKA DARSLARI ORQALI O'QUVCHILAR MANTIQUIY FIKRLASH QOBILIYATLARINI SHAKLLANTIRISH YO'LLARI

Xaydarov Sanjarbek Dexqonboyevich

*Samarqand viloyati Payariq tumani 76-maktab matematika fani o'qituvchisi
Matematika informatika fanidan metodbirlashma rahbari*

Annotasiya: Ushbu maqolada umumta'lim maktablarida matematika darslarida o'quvchilarni mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini shakllantirish yo'llari bayon etilgan.

Kalit so'zlar: matematika, mantiqiy fikrlash, matnli masala, o'quvchi

Abstract: this article describes how students develop logical thinking skills in mathematics in high schools.

Keywords: mathematics, logical thinking, text problem, student.

Masalalarni yechish matematikani o'qitishning muhim tarkibiy qismidir. Masalalarni yechmasdan matematika fanini o'zlashtirishni mutlaqo tasavvur qilib bo'lmaydi. Matematika darslarida masalalar yechish nazariyani amaliyotga tadbiiq etishning eng yaxshi va ravon yo'lidir. Faqatgina quruq matematik nazariya, uning tadbiiqlarisiz uzoqqa bora olmaydi. Lekin shuni alohida ta'kidlash kerakki matematika fanining har bir mantiqiy qoidasining albatta amaliyotdagi o'rni mavjud. Bu mavjudlikni tadbiiqlari faqatgina matematik masalalar yordamida yuzaga chiqadi. Sodda va murakkab masalalar, bilimlarni o'zlashtirishga, olingan bilimlarni mustahkamlash va mukamallashtirishga xizmat qiladi. Matematik masalalar bolalarning fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishning foydali vositasi bo'lib, odatda o'z ichiga "yashirin informatsiya" ni oladi. Bu muamoni hal etish masala yechuvchidan taklif, tahlil va sintez, mustaqil murojaat qilish, faktlarni taqqoslash, umumlashtirish va boshqalarni talab etadi. Masalalarni yechishda matematika faniga bo'lgan qiziqish oshadi. Mustaqilik, erkinlik, talabchanlik, mehnatsevarlik, maqsadga intilish kabi xislatlar rivojlanadi. O'quvchilarni iqtisodiy, ekologik, mehnat tarbiyasida ham matnli masalalarning o'rni katta. Masalalar o'quvchilarning fikr doirasini kengaytirishga yordam beradi. Ularni o'z shahrining, qishlog'ining, fermer dehqon xo'jaliklarining hayoti bilan, kishilarning ishlab chiqarish va qishloq xo'jaligidagi mehnatlari bilan tanishtiradi. Insoniyat tarixida mavjud matematik qarashlar asosida cheksiz ko'p masalalar to'plami tuzilganki, ularning har biri ma'lum ma'noda matematika nazariyasini amaliyotga tadbiiq etishga yordam berdi. Har bir masalaning o'zining yechish yo'li xossasi, shartli xulosasi bor. Matematik ta'lim jarayonida masalalardan foydalanish qadim zamonlardan beri qo'llanib kelinayotir. Shuning uchun ham matematika darslarida matematik masalaning roli va uning o'rni haqida gap borganda quyidagi uch bosqichni ko'zda tutish maqsadga muvofiqdir. 1. Matematika fanining

nazariy qismlarini o`rganish matematik masalalarni yechish maqsadida amalga oshiriladi; 2. Matematika fanini o`rgatish matematik masalalarni yechish bilan birgalikda olib boriladi. 3. Matematikani o`rganish masala yoki misollar yechish orqali amalga oshiriladi. Aytilganlardan ko`rinadiki, jamiyat rivojlanishining har bir bosqichida masalaning roli va uning o`rniga har xil baho berib kelingan. Hozirgi davrda masala yoki misollar yechish orqali matematik ta`lim jarayonini olib borishning metodik usul va vositalari ishlab chiqilgan va bu usullar haqida ko`pgina ilmiy metodik va didaktik adabiyotlarda bayon qilingan. Matematik tushunchani masala yoki misollar yordamida kiritish va uning tub mohiyatini o`quvchilarga tushuntirish murakkab bo`lgan pedagogik jarayondir. Shuning uchun ham bir maktab o`qituvchisi dars jarayonida ishlatiladigan masalani tanlash yoki uni tuzishda juda ham ehtiyot bo`lmog`i lozimdir. Tuzilgan masalalarni dars jarayonida qo`llanish ana shu o`quvchilarning o`zlashtirish qobiliyatlarini hisobga olgan holda bo`lishi kerak. Har bir dars jarayonida ishlatiladigan masala yoki misol darsning maqsadiga mos kelishi kerak. Agar darsda o`qituvchi o`quvchilarga biror yangi matematik tushunchani o`rgatmoqchi bo`lsa, tuziladigan masala yoki misol ana shu tushuncha mohiyatini ochib beruvchi xarakterda bo`lishi kerak. Murakkab masalalar ham, bilimlarni o`zlashtirish, olgan bilimlarni mustahkamlash va mukammallashtirishga xizmat qiladi. Sodda va murakkab masalalar bolalrning fikrlash qobiliyatlari rivojlantirishning foydali vositasi bo`lib odat o`z ichiga yashirin noma`lumni oladi. Bu noma`lumni qidirish, masala yechuvchidan tahlil va sintezga mustaqil murojaat qilish faktlarini taqqoslash, umumlashtirish va boshqalarni talab qilish. Masalalar yechish orqali o`quvchilarda ushbu malakalar tarkib topilishi kerak. 1. Masalani tinglashni o`rganish va uni mustaqil o`qiy olish. Masala ustida ishlash uning mazmunini o`zlashtirishdan boshlanadi. 2. Masalani dastlabki analiz qilish (ma`lumni noma`lumdan ajarata olish malakasi). Ma`lumni noma`lumdan, muhimni nomuhimdan ajratish, masalada berilganlar bilan izlanayotganlar orasidagi bog`lanishni ochish - bu eng muhim malakalardan biri. Bunday malakaga ega bo`lmay turib, masalalarni mustaqil yechishga o`rganib bo`lmaydi. 3. Masalani qisqa yozish malakasi. Masala matni ustida og`zaki ishlagandan keyin uning mazmunini matematik atamalar tiliga o`tkazish va qisqa yozuv shaklidagi matematik strukturasi belgilash kerak (rasmlar, chizmalar, sxemalar, jadvallar). Shuni nazarda tutish kerakki, barcha hollarda ham qisqa yozuvni bajarish bilan bir vaqtda masala shartining tahlii ham amalga oshiriladi. Aslini aytganda, qisqa yozuvning vazifasi shundan iborat. Haqiqatan ham masala shartining qisqa yozuvi o`quvchilar xotirasiga tayanch bo`lib, son ma`lumotlarni tushunish va ajratish imkonini beradi, shu bilan birga ularning ratsional yozilishi masalada nima berilgan va nimani izlash kerakligini bayoniy tushuntirish imkonini yaratadi. 4. Sodda masalalarni yechishda amal tanlashni asoslab berish va murakkab masala tahlilini amalga oshirish, so`ngra yechish rejasini tuzish malakasi. Oldin sodda masalani

yechishda amal tanlash masalasini qarab chiqishga to'xtalamiz. Bu malaka birinchi sinfdan boshlab tarkib topa boshlaydi, ikkinchi va uchinchi o'quv yillarida yanada rivoj toptiriladi, ya'ni ba'zi tanish masalalarga nisbatan amal tanlash ishini bajarish asosi o'zgartiriladi. 5. Yechimni bajarish, uni o'qituvchi talabiga mos qilib rasmiylashtirish va masala savoliga javob berish malakasi. Sodda masalalardan boshlaymiz. Sodda masalani arifmetik usul bilan ham, algebraik usul bilan ham yechish mumkin. Bu o'rinda masalalarni arifmetik usul bilan yechish haqidagina so'z boradi, masalani algebraik usulda yechish keyinroq alohida qaraladi. 6. Masala yechimini tekshira olish malakasi. Masala yechimining tekshirish quyidagi usullarda qo'llaniladi: a) olingan javob bilan masala sharti o'rtasida moslik o'rnatish; b) teskari masala tuzish va yechish; c) masalani boshqa usullar bilan yechish; d) javobning chegaralarini aniqlash (javobni chamalash); e) grafik tekshirish. Ma'lumki o'quvchining mantiqiy tafakkurini o'stiradigan izlanish faoliyati bir qancha bosqichlardan iborat. Masalan, har qanday masalani yechish uning sharti va savoli bilan tanishtirishdan boshlanadi. O'quvchi o'zidagi bilim va tajribaga tayanib masala shartidagi ma'lumotlarga tayanib masala shartidagi ma'lumotlarning o'zaro munosabatlarni topishga harakat qiladi, ya'ni mantiqiy mushohada yuritiladi. Unda masalani yuritish haqida mulohaza vujudga keladi. Shu bilan o'quvchilar yangi bilim oladilar. Bu bilimlardan shunga o'xshagan masalani yechishda foydalanadilar. Ko'pgina masala va mashqlarda o'quvchilarni mustaqil izlanishga da'vat etadigan «savol tuzing», «teskari masala tuzing», «taqqoslang», «xulosa yasang» kabi ko'rsatmalari berilgan. Biroq tajribadan ma'lumki bunday ko'rsatmalar umumiy xarakterlarda bo'lgani sababli o'quvchilar mustaqilligini va dars samaradorligini oshirishi uchun yetarli emas. Shuning uchun matematik masalalar yechishda o'quvchilar fikrlashini yo'naltirib ularga yo'l-yo'riq ko'rsatib masalada misollarni yechish usullaridan foydalanish muvofiq bo'ladi. Fikrimizning dalili uchun 7-sinf darsligidan bir necha misol keltiramiz. 1-masala. Idishda 1, 2, 3, ..., 10 sonlari yozilgan sharlar bor. Idishdan uchta shar olamiz. Nechta holda ularda yozilgan sonlar yig'indisi 9 ga teng bo'ladi? Nechta holda 9 dan katta bo'ladi? $C_{10}^3 = 10 \cdot 9 \cdot 8 \cdot 3! = 10 \cdot 9 \cdot 8 \cdot 1 \cdot 2 \cdot 3 = 10 \cdot 3 \cdot 4 \cdot 1 = 120$; $10 - 3 = 7$; $7 - 3 = 4$; 4 ta holatda 9 dan kichik, 3 holatda 9 ga teng; $C_{10}^3 - 7 = 120 - 7 = 113$ holda yig'indi 9 dan katta bo'ladi. $3! \cdot 4 = 6 \cdot 4 = 24$ holda 9 kichik, $3! \cdot 3 = 6 \cdot 3 = 18$ holda 9 ga teng. Takrorlanish holatida $3! \cdot (C_{10}^3 - 7) = 6 \cdot 113 = 678$ holda yig'indi 9 dan katta. Xulosa qilib aytganda, matematika o'qitishning muhim vazifasi o'quvchilarda faol fikrlash, turmushda uchraydigan turli masalalarni yechishda qiyinchiliklarni yengish, bu masallar yechimining rasional yo'llarini topish ehtiyojini vujudga keltirishdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Jumayev M.E. va boshqalar. Matematika o'qitish metodikasi (kasb-hunar kollejlari o'quvchilari uchun o'quv qo'llanma) – T.: Ilm-Ziyo, 2003, 240-bet
2. Jumayev M.E. Matematika o'qitish metodikasidan praktikum - Toshkent.: O'qituvchi, 2004, 328 bet.

References

1. Jumayev M.E. va boshqalar. Matematika o'qitish metodikasi (kasb-hunar kollejlari o'quvchilari uchun o'quv qo'llanma) – T.: Ilm-Ziyo, 2003, 240-bet
2. Jumayev M.E. Matematika o'qitish metodikasidan praktikum - Toshkent.: O'qituvchi, 2004, 328 bet.

HOW TO DESIGN FAMILY GAMES IN EDUCATION

Scientific supervisor: Sohila Aminova

Chariyeva Mohinur Jo'rabek qizi

Tashkent Region Chirchik State Pedagogical University

Faculty of Tourism Foreign language and literature - English,

Student of group 20/3

Abstract

With thousands of new board games and card games published every year, there's no shortage of game possibilities to play. But with so many choices, it can be a daunting task to narrow it down to just a few games to get. In an effort to help make the right selection, it's human nature to categorize items in groups and subgroups. And it's no different with board games and card games. There are plenty of ways to group games. The most typical grouping selection is by age, time, and number of players. While helpful, that still leaves huge ranges of games. So we create additional groups by type such as strategy, cooperative, abstract, deduction, bluffing, or racing. Or we group by theme such as adventure, fantasy, economic, area control, war, or travel. In all the grouping and sub-grouping of board games and card games, perhaps the one that causes the most questions is the common label of "Family Game"

These findings suggest the need for game programming platforms to design around the unique kinds of collaboration in inter-generational domain-specific programming.

Key words: combination of game, Domain Specific Languages, Children, Families, Computational literacy, critical thinking, communication skill

Introduction

Games are an amazing way for families to play, have fun, and laugh together. Games can also teach important skills, like strategic thinking, empathy, and self-regulation. You do not need a huge shelf of games in order to play as a family. A great way to get the whole family involved and invested in your game play is to create your own game! If you and your family are a bit more advanced, try observing others playing your games without intervening, and then see if others have fun too

Practice & Brainstorming

The easiest way to start designing a new game is by modifying a simple existing game, like you just practiced. Here are some more examples of simple games you can start with. For each game, work together to identify the:

- game mechanics
- rules

- gameplay loop
- win conditions

Games are a combination of game mechanics (what players do) and the rules (why they do it) that allow players to work towards a goal. Games can happen on a board with pieces, on a table with cards or dice, with any combination of things, or with absolutely nothing at all. Games are a great way to explore learning through play, and game design can dig into even more interesting concepts.

Designing a game can seem confusing and that is ok! The best way for you and your family to learn is trial and error. Having children take the lead on the project will help them expand their critical thinking, problem solving, and confidence. When they do get stuck, here are some questions you can ask to guide them:

Sub-questions:

- How should players interact with each other?
- Are all players equal, or do they have different jobs?
- What makes other games you've played fun? How could this game be more like that?
- How do you win the game?
- What pieces and type of board do we need? Do we need them at all?

Playtesting questions

- What part was the most fun for you?
- What would you do to make this more fun?
- Were there any times while playing that you were bored? How do we fix that?
- Are the players working together or separately?
- Do we want to get rid of any old rules/mechanics to make room for new ones?
- Is anything confusing while playing? How do we fix that?

A lot of the fun comes from who you play with. Good game design enhances and facilitates the fun of playing with others. One thing that is important about games is the way players interact with each other. Games where players are competing with each other can be super fun, but so can games where players are all working together. There are lots of different ways that players can interact in a game, the most important part is thinking through that interaction so it's clear and fits into your game mechanics.

Heads and Tails

Find a coin to flip. Each player takes a turn flipping the coin. Before flipping, the player must guess whether the coin will land heads-up or tails-up. If the player guesses correctly on their turn, they win! This game can also be played with a dice-rolling app using a D2.

Game Patterns. Soloway and his colleagues provided evidence that both novice and expert programmers have schemas that match commonly used code patterns, which they termed *programming plans*. Programming plans are small program fragments that achieve a goal, like selecting values from a list that match specific criteria. Other studies have shown that novice programmers use many code tracing and pattern recognition strategies. Specific research on children's game programming showed that providing programming patterns and templates for different game types could facilitate computational literacy and expression . These approaches encouraged us to create a collection of ten game patterns that children could use as examples when devising their game plans and game behaviors. Our patterns provided examples of different game behaviors (e.g., throwing objects, animated motion). For each example, we showed an animation of the game's behavior in action. In addition, we showed images of the combination of game rules that could be used to achieve particular behavior.

“Guess the Rule” Quiz. After watching the videos, we asked the children to answer the “Guess the rule” quiz. We shared the quiz on our computer and asked children to talk aloud as they replied to questions. The quiz asked questions about three rules: a motion rule, a collision rule, and a trigger rule. For the first two rules (motion and collision), children had to pick the correct explanation (multiple choice). For the trigger rule, the children had to write down their explanations. The quiz is included in the appendix.

Handheld Arcade. We distributed a low-cost, battery-powered gaming handheld (a “Meowbit”) to each participating family so they could work with TileCode without needing access to the Internet or a computer with a web browser. When the Meowbit runs TileCode, it can store eight games at a time. Families could copy their video games from the Meowbit to their computer and then send them to us, letting us inspect and test their games. Unfortunately, the ability to transfer games between the TileCode browser application and the Meowbit was not available at the time we ran the study. The device has four directional buttons and two selection buttons (select and back). In addition, it contains a 1.8’ full-color screen, 6 x programmable buttons, 1 x buzzer, built-in light sensor, temperature sensor, and SD card slot (for external storage).

A final mark of what makes a great Family Game is a game that can be played many times over without overstaying its welcome.

A game will overstay its welcome if it’s too repetitive or predictable. Games with variable elements and outcomes are much more likely to see repeated play.

Whether played repeatedly back-to-back or on a weekly, or monthly basis, games well suited for family play will be played regularly.

Great family games include enough variety to keep the game interesting no matter the number of times it gets played. Activities we enjoy become ones that we choose to experience over and over. The same is true with games.

Games that are easy to understand, include both strategy and luck, have fun playing pieces, can be played repeatedly, and your whole family can enjoy together are the greatest Family Games of all.

Reference

1. <https://medium.com/the-foundry10-voice/how-to-design-a-game-as-a-family-96c2ae799a61>
2. <https://www.random.org/dice/>
3. What children can learn from tabletop gaming: <https://www.fractuslearning.com/what-board-games-teach-children/>
4. Games and social emotional learning development: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1046878109333793>
5. Foundry10's video series on tabletop game design: https://www.youtube.com/playlist?list=PLxtu9_Anmvk2Ox3qJvh76XAS6_7ql_PE
6. Family-friendly questions to guide your game design: <https://www.scholastic.com/parents/school-success/learning-toolkit-blog/learning-challenge-kids-design-board-game.html>
7. Printable board game boards and pieces: <https://www.pinterest.com/pin/326088829241807844/?lp=true>
8. Great tabletop games to play with your child: <https://geekandsundry.com/5-tabletop-games-to-sneakily-teach-kids-math-and-problem-solving/>
9. Online dice roller and card draw tools: <https://www.random.org/dice/> <https://www.random.org/playing-cards/>
10. <https://www.google.com/search?q=How+to+design+family+games+in+education&oq=How+to+design+family+games+in+education&aqs=chrome..69i57j33i160j33i22i29i30i31.2592j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8>
11. <https://dl.acm.org/doi/fullHtml/10.1145/3501712.3529724>
12. Matthew B Miles and A Michael Huberman. 1984. Drawing valid meaning from qualitative data: Toward a shared craft. *Educational researcher* 13, 5 (1984), 20–30.
13. Dana L Mitra. 2006. Youth as a bridge between home and school: Comparing student voice and parent involvement as strategies for change. *Education and Urban Society* 38, 4 (2006), 455–480.
14. Luis C Moll and James B Greenberg. 1990. Creating zones of possibilities: Combining social contexts for instruction. *Vygotsky and education: Instructional implications and applications of sociohistorical psychology*(1990), 319–348.
15. Stefania Druga, Thomas Ball, and Amy Ko. 2022. How families design and program games: a qualitative analysis of a 4-week online in-home study. In *Interaction Design and Children (IDC '22)*, June 27–30, 2022, Braga, Portugal. ACM, New York, NY, USA 16 Pages. <https://doi.org/10.1145/3501712.3529724>
16. <https://www.theboardgamefamily.com/2015/04/great-family-game/>

GENDER AND LANGUAGE USE IN THE ENGLISH AND UZBEK MEDIA

Saidova Nilufar Anvar qizi

Abstract: Studies suggest that the use of powerful speech makes the speaker appear more authoritative and credible. The article discusses the problem of gender linguistics in the aspect of its emergence and formation, primarily in the English-language linguistic literature; reviewed scientific literature, its analysis and brief description; analyzes the specifics of gender noisy speech on the material of the Uzbek language; the subject of the study was the Uzbek speech of the husband and wife, mother and son, mother and daughter in the form of brief dialogues, as well as material from artistic war literature; the dominant specificity of female speech is determined by shyness, belief in husband, diminutive affection, respect, deference, etc.; male Uzbek speech is characterized by some categoricity, brevity, combined with respect and attention ability to talk to the interlocutor. The results of our investigation indicate that there are few significant differences between the language used by women and that used by men in this particular situation.

Keywords: gender, linguistics, male, female, Uzbek, husband, wife, son, daughter, diminutiveness, affectionateness, shyness, categoricalness

INTRODUCTION

Gender linguistics is currently a relevant and interesting direction in the science of language. Research in Gender Linguistics are carried out practically on the material of all modern written languages. From childhood males and females are different in many ways, both physiologically and psychologically. Although men and women, from a given social class, belong to the same speech community, they may use different linguistic forms. The linguistic forms used by women and men contrast to some extent in all speech communities. women, in comparison to men, have better memory. Men are quite accurate in maintaining a sense of direction but women are not. This is consistent with the claim that men tend to do better than women on visual-spatial tests and in mathematics. In this regard, there are many works done in English and Russian. In these works, the object and subject of research is the material not only in English and Russian, but also in many other languages, but the language of the design of works, as a rule, is English or Russian. Each language has a common and specific in the use of linguistic means of the male and female part of society - the bearer of this language. This special characteristic, on the one hand, is universal and, on the other hand, national and linguistic. It is the second side that determines gender specificity in the speech of the male and female half of the speakers of a particular language. The essence of gender linguistics is to study, describe monolingually, comparatively and comparatively (bi-

and polylingually) gender speech as both related and on the material of unrelated languages. Below we will briefly dwell on the history of the formation of gender linguistics and illustrate, using the material of the Uzbek language, some specific features of male and female speech in it, which will give a general idea about gender in the language of genetic uzbekphones. In the late 60s and early 70s. XX century in English-speaking countries, under the influence of the "New Women's Movement" in linguistics, the volume of research in gender linguistics has sharply increased and feminist linguistics has arisen. In her book *Language and the Status of Women*, dedicated to gender studies, Robin Lakoff substantiated a new direction in the science of language [11]. The idea of R. Lakoff gave rise to numerous scientific studies and discussions and created an opportunity for the prediction of specific practical problems. As an example, it can be noted that such researchers as Dubois and Crouch pay special attention to the fact that the use of affirmative-interrogative sentences dominates in women's speech. D. West and K. Zimmerman consider the problem of interruption by representatives of both sexes of each other's thoughts during a conversation [15]. Disputes and discussions mainly concern two postulates put forward by R. Lakoff: 1) men and women have speech, which has differences characteristic of each of these sexes; 2) discrepancy in the speech of men and women is the result of the dominant role of men in society [11]. This feature is also considered the basis for this discrepancy. Over time, these two approaches are formed as independent directions and become the cause of the emergence of two theories called "dominance" and "differentiation" (dominance and difference). Scientists, supporters of the "dominant" approach suggest that men and women have different speech due to the influence on the language of differences inherent in their relationship [11]. According to D. Tonnenna, who, following D. Moltue and R. Borker, adheres to the dominant approach [12], it is assumed that boys and girls grow up in conditions of different types of subcultures. As a result, they concentrate such forms of general linguistic relationships, i.e. ways of exchanging thoughts that manifest themselves to varying degrees. This approach can be seen in some types of social sciences, which are primarily influenced by anthropology. In general, according to D. Cameron, one of the prominent representatives of feminist linguistics, American linguistics is primarily not a daughter of philology, but a younger sister of sociology [10]. According to representatives of the "dominant" approach, the discrepancies between male and female speech are the result, firstly, of the superiority of men in real life and, secondly, these differences are based on the fact that in the concrete activity (life) of a woman, a man participates as her support and protection. Among the studies carried out in this direction, one can single out the well-known book by D. Spender "Man made language" [13]. These directions have their own specific features and are organically linked with each other, and as a result, they should not be fully separated from each other either. This problem

was comprehensively studied by B. Thorne, C. Kremer and N. Henley in their articles devoted to the relationship between language and gender [14]. The editors of the collections in which articles on this issue are published express the opinion that researchers should first of all select such contexts in which certain discrepancies are contained. In other words, it follows keep in mind the conditions for the implementation of the conversation: who participates in it, who communicates with whom, where the conversation is conducted and what is the state of the interlocutors [14]. The study of the relationship between language and gender brings to the fore the following questions: how men and women conduct a conversation, what language means they use and why they are used. So, the person is in the language, the language is in the person. Everything that is in a person, in the surrounding reality, is reflected in vocabulary and in paremias [3] and is formed in the form of psycho-images in the consciousness of a person [4]. V.P. Belyanin believes that at present we should not talk about gender, but about the specifics of the speech production of men and women. These two processes are implemented in different ways in the speech and speech behavior of speakers. Men tend to be harsh and proactive in conversation. Many scholars argue that men express their thoughts shorter than women. In masculine speech, abstract nouns prevail, and in feminine - concrete nouns. Men more often use nouns and numbers, while a woman's speech is saturated with verbs [1]. In their speech, women pay more attention to emotionally evaluative vocabulary, while men use stylistically neutral vocabulary. Women are primarily inclined to intensify positive assessments. Application men of stylistically reduced vocabulary contributes to a negative assessment: they use dialectisms, and women's speech in many cases contains stylistically colored vocabulary. One of the typical properties of the female speech is expressed hyperbolization through the predominant use of words like "howl", "ah". [See: 8; nine]. Speaking about syntactic units, we can confidently state that in Uzbek speech, men often use complex sentences, especially with subordinate clauses, places and goals, and women widely use complex sentences with subordinate clauses and comparisons. For example: Naqshlarini ko`ngildagiday qilib chizmaganicha, naqshlar orasida ko`zga chalinari- chalinmas bir yerga «amali usta Farhod», deb yozmagunicha, qo`lidan bo`yoq qalami tushmaydi [2. S. 165]. ' until he writes between the imperceptible "made by the master Farhad", he will not let go of the dye pencil' [2. p. 165]. Sen xalq uchun tog`qaziyotganingda, bizlarni qo`l qovishtirib o`turibdi deb o`ylaganmidig? [2. p. 209.]. When you were digging in the mountains for the sake of the people, did you think really that you did nothing?' [2. p. 209]. Endi bostirmadan chiqib ketayotsam, qator-qator humlarga ko`zim tushdi [7. p. 539]. «As soon as I left the covered corridor, I saw long rows of clay jugs»[7. p. 539]. Tog`lar orasida Bobur «Bu kitob bitganda, mening umrim ham tugagay» degani Xumoyunning yodiga tushdi [6. S. 92]. Xumoyun vspomnil v gorax slova Babura: « When I finish this book, then

my life will end. " [6. S. 92]. Roman chiqqach, uni uyimizda har kim o`zicha sevib o`qirdi [5. p. 139]. «After the novel went out of print, everyone read it at home with particular amazement " [5. p. 139]. In the speech of Uzbek women, language means are often found with a decrease tediously affectionate value. For example: O`g`rigina bolam, xoy o`g`rigina bolam, hoynahoy biror tiriklikning ko`yida tomga chiqqan ko`rinasan, axir kasbing nozik, tumov-pumovingni yozib chiqsang bo`lmaydimi, — debdilar. Hoy, aylanay, o`g`rigina bolam, boshimda shunday musibat turganda ko`zimga uyqu keladimi? She said: «My thieving son, a thief- little son, apparently you climbed onto the roof, thinking about some creature; you own you are doing too delicate profession, so you should have cured first for colds. Eh, dear, thieving son, how can I sleep if I have such some grief? " [2. P. 165]. Thus, the Uzbek male and female speech has significant differences. Men and women use the same language units, but the semantic, stylistic, and formative palette is often different. In the male Uzbek speech, edification prevails, a certain category combined with gentleness and politeness. The second components are prominent in speech addressed to women, children (especially girls). In Uzbek female speech, softness, politeness, servility, affectionateness, some shyness and expression of loyalty in speech addressed to the husband and husband's relatives, children, etc. dominate. For example, a short dialogue between a husband and wife: — Xotin, bolalarni chaqir (Wife, call our children). — Dadasi, bolalar hali maktabda (Father of your children, children are at still at school). — Xotin, tez bo`l. Men shoshilib turubman. (Wife, be quick, I am in a hurry!). — Dodasi, chay tayyor. Uyga kiringiz (Father of your children, «tea» is ready (i.e. meal), come in). — Onasi, raxmat (Mother of your children, thanks). The above examples of male and female Uzbek speech between husband and wife, between mother and son (boy), between mother and daughter (girl) are characteristic mainly of the urban population. In rural areas, the gender factor also manifests itself transparently, but there are often dialectal gender features of Uzbek speech, which is not typical of urban male and female speech based on the Uzbek literary language. In Uzbek culture, it is generally accepted that a woman has her own special language, characteristic only of them. So, in the process of communication, they often appeal with examples with linguistic units from the life experience of a man, husband, neighbors, conveying the essence of real events. Due to their shyness, shyness, Uzbek women enter the conversation with caution. Very often they enter into a conversation based on their own experiences and everyday life events. The speech of Uzbek women in different speech situations is not the same. So, in a society where a man is present, their speech is very collected, short, respectful. In a society where there are only women, their speech is free, continuous. Dialogue topics are rapidly changing. In this case, language units are used that they will never pronounce in a speech situation where men are present. In a purely female society, female speech is accompanied by laughter, frequent facial

expressions, gestures, but, at the same time, women's speech clearly observes the age and related hierarchy, which is one of the foundations of the peculiarities of gender speech not only of Uzbek women, but also of many other peoples of the world, but primarily of the Eastern ones.

CONCLUSION

Gender differences in the speech of men and women have been present at all times. Religion has made its own adjustments to the differentiation of male and female speech. So, according to the canons of Islam (and Christianity), women's speech could not be dominant, and often even equivalent to men's in solving serious social, state and other problems. Thus, female Uzbek speech until 1917, when a woman was under the veil, and female Uzbek speech during the Soviet period and now has serious differences both in lexical and moral-ethical and other aspects. The modern speech of an Uzbek woman is free, multi-problematic, semantically and stylistically rich, in which a combination of education and national-linguistic traditions formed in the process of the historical and cultural development of the Uzbek society as a whole can be seen. This phenomenon brings gender studies to the fore for male and female speech, such a problem as the study of the evolution of male and female Uzbek speech in a historical context, which is of great theoretical and practical importance for clarifying the origins of the formation of such qualities of female speech as shyness, affection, restraint, emotionality, and male speech - some categorical, brevity, respect, etc. Modern gender differences in the speech of men and women of genetic carriers of the Uzbek language are clearly manifested in all their age periods. The difference is that, depending on age, these gender differences have their own characteristics: a boy and a girl; horseman and girl; young man and young woman; husband and wife; an elderly man and an elderly woman; old man and old woman; father and mother; Grandfather and grandmother; dear uncle and dear aunt; etc. In each of these age periods and kinship relations in the speech of the male and female half of Uzbek society, age, kinship and other features are observed that are present in their consciousness, in their internal and external behavior, which is expressed in speech and characterizes the intragender characteristics of the Uzbek sounding and written speech.

REFERENCES

1. Interview with the poet and translator Fakhriyar / Erinishni ortga surib yashash mashagatlari (shoir va tarjimon Fakhriyor bilan suxbat) // Zhannatmakon. 2007.
2. Amosova, NN: 1) Fundamentals of English phraseology. M.: Librokom, 2010.216 p .; 2) Etymological foundations of the vocabulary of modern English. M.: Librokom, 2010.224 p .; Kunin, A. V. A course of phraseology of modern English. 2nd ed., Rev. M., 1996.

3. Lomonosov, M. V. Russian grammar. Preface [Electronic resource]. URL: [http:// www.ruthenia.ru/apr/textes/lomonos/lomon01/ preface.htm](http://www.ruthenia.ru/apr/textes/lomonos/lomon01/preface.htm).

4. Madrakhimov, I. O‘zbek tilida so‘zning serqirraligi va uning tasniflash asoslari (= Polysemy of words in the Uzbek language and basics of their description): author. dis. ... Cand. philol. sciences. Tashkent, 1994. 25 p.

5. Collins, Forks. Oq kiyingan ayol (= Woman in white) / ingliz tilidan A. Iminov tarzhimasi (= translated from English by A. Iminov). Toshkent: Alisher Navoiy nomidagi Uzbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2010. P. 39.

GENDER AND LANGUAGE USE IN THE ENGLISH AND UZBEK MEDIA

Saidova Nilufar Anvar qizi

Annotation: The main idea underlying this paper is about some linguistic distinctions in the term of category gender in the English, Russian and Uzbek languages. The article describes the categorization of gender as a linguistic phenomena and illustrates specific differences among these three languages.

Аннотация: Основная идея, лежащая в основе данной работы, заключается в некоторых языковых различиях термина категории род в английском, русском и узбекском языках.

Key words: category, simplification, phenomena

Ключевые слова: категория, упрощение, явления

The notions of natural (biological) sex and grammatical (formal) gender make up the typological category of gender. Animals and birds are the link between this group and natural sex. In English, it is shown by nouns and pronouns. However, in Russian, it can also be conveyed using adjectives and verbs in the past simple tense. The gender category of Uzbek nouns is not mentioned in most Uzbek grammar books since the authors believe that Uzbek nouns do not have this category at all. In several areas, grammatical category of gender in Modern English differs from Old English's. Many experts argue that there is no gender category in English because of the language's many simplifications. B.A. Ilish, for example, claims that there is no such thing as a grammatical gender category in the English language. The topic's importance is dictated by the growing interest in this language phenomena as a result of changes in pronoun discharge characteristics and the specification of their major roles (clarifying and substitutive), both of which are mirrored in the noun characteristic. In modern English, the challenge of defining gender has a long and complicated history. Old English nouns included the grammatical gender categories of masculine, feminine, and neuter: mona- moon, tigol- brick — feminine, scip- ship, eage — eye — neuter. In the second part of the seventeenth century, the gender category of nouns had fully vanished. All concepts, objects, and even creatures are considered neuter nouns pronouncing it, with the masculine reserved just for males and the feminine reserved for females. In accordance with their lexical meanings the nouns of the comparing nouns may be classed as belonging to the masculine, feminine and neuter genders. Names of male beings are usually masculine (e.g.: man, husband, boy, son, nephew, bull, ox, ram(whether), cock, stallion – ота, уфил, эркак, хукиз, бука, новвос, кучкор, хуроз, айғир) and names of female beings are feminine (e.g.: woman, lady, girl, daughter, wife, niece, cow heifer(ғунажин), ewe [ju:] (совлик), hen, mare-ауол,

хоним, қиз(бола), қиз (фарзанд), хотин, сигир, ғунажин, соблик, макиун, байтал). All other nouns are said to be neuter gender (e.g.: pencil, flower, rain, bird, sky-қалам, гул, уомғир, парранда, куш, осмон). Some authors categorize gender into four groups: masculine, feminine, neuter, and universal. They believe that connected animate nouns that can refer to both male and female are tied to the general gender. (doctor, baby, horse). In the Russian language, the gender categorization should be regarded. Masculine, feminine, neuter, and universal are the four categories of grammatical gender. The fact that the same term can have a different gender in different languages is the subject of investigation. Every word in the Russian language has a distinct gender. Gender is easy to define for native speakers because it is instilled in them from childhood. However, the vast majority of persons learning Russian as a second language have difficulty determining gender. We use a set of criteria to determine the gender of nouns. Namely:

1. Masculine are nouns:

* denoting males: отец, гражданин, юноша, старец;

*with a basis on a soft consonant, and also on-ш, and on-ж, having endings -а, -я in the genitive singular : конь, пляж.

* the word путь.

2. Feminine are nouns:

* denoting females: внучка, гостья, девушка, ученица;

* with ending -а, -я in the nominative singular: радуга, заря

* with the basis, on a soft consonant and also on-ж and on- ш having ending -и in the genitive singular(the word путь is exception): тень, мышь.

3. Neuter are nouns:

* having ending -о(е) in the Nominative singular : облако , сомнение;

* ending with -мя (ten words): имя, время, племя, знамя, бремя, семя, стремя, темя ,пламя, вымя.

* the word дитя. There are a number of words (for example , штель(feminine) and тополь (masculine) , whose morphological structure in the nominative case is absolutely the same. In such cases , the unfamiliar will need a dictionary. Consider the nouns of the general gender : недотрога , засоня, невежа. . The gender of such kind of nouns is determined in accordance to the situation . If we are talking about a male , it is masculine(the same happens to the feminine). Separately, the essential ones denoting a profession or position should be considered : judge, teacher, sculptor. However, they also call female faces because the corresponding forms of the feminine gender are absent. Such as, кассирша (cashier), библиотекарьша (librarian), кондукторша (conductor) formed from the masculine gender , are used in the conversational style of speech. Thus, having considered such a linguistic phenomenon as a gender of noun , we can say with certainty that this grammatical category in

Russian has a fairly well-developed system. Speaking of English we repeat that the topic of the grammatical gender of the noun is a problem for gender linguistics. The main feature of the gender as a grammatical category is that the noun must be consistent with other parts of speech dependent on it (adjectives, participles, ordinal numbers, pronouns, verbs in the past tense, as, for example, in Russian). But for an English noun devoid of morphological means of expression of the gender, it is impossible.

Used literature:

1. Arakin B.D.["The history of English"] 2003,256 pages.
2. Blokh M.Y.["A course of Theoretical English Grammar"] 2000,383 pages.
3. Ayrapetyan A.G., Novikova D.D.[The comparative characteristic of the category of the gender in Russian and English]Young scientist 2016.

THE WAYS OF USING PUN AND ZEUGMA IN ENGLISH POETRY

Saidova Iroda Anvar qizi

Polysemy is a category of lexicology and as such belongs to language-as-a-system. In actual everyday speech polysemy vanishes unless it is deliberately retained for certain stylistic purposes. A context that does not seek to produce any particular stylistic effect generally materializes but one definite meaning. However, when a word begins to manifest an interplay between the primary and one of the derivative meanings we are again confronted with an SD. Let us analyse the following example from Sonnet 90 by Shakespeare¹ where the key-words are intentionally made to reveal two or more meanings. "Then hate me if thou wilt, if ever now. Now while the world is bent my deeds to cross." The word 'hate' materializes several meanings in this context. The primary meaning of the word, according to the Shorter Oxford English Dictionary, is 'to hold in very strong dislike'. This basic meaning has brought to life some derivative meanings which, though having very much in common, still show some nuances, special shades of meaning which enrich the semantic structure of the word. They are: 1) 'to detest'; 2) 'to bear malice to'; 3) the opposite of to love (which in itself is not so emotionally coloured as in the definition of the primary meaning: it almost amounts to being indifferent); 4) 'to feel a repulsive attitude'. Other dictionaries fix such senses as 5) 'to wish to shun' (Heritage Dictionary); 6) 'to feel aversion for' (Random House Dictionary); 7) 'to bear ill-will against'; 8) 'to desire evil to (persons)' (Wyld's Dictionary). There is a peculiar interplay among derivative meanings of the word 'hate' in Sonnet 90 where the lamentation of the poet about the calamities which had befallen him results in his pleading with his beloved not to leave him in despair. The whole of the context forcibly suggests that there is a certain interaction of the following meanings: 2) 'to bear malice' (suggested by the line 'join with the spite of fortune')—4) 'to feel a repulsive attitude'—5) 'to wish to shun' (suggested by the line 'if thou wilt leave me do not leave me last' and also 'compared with loss of thee')—7) and 8) 'to desire evil and bear ill-will against' (suggested by the line 'join with the spite of fortune' and 'so shall I taste the very worst of fortune's might'). All these derivative meanings interweave with the primary one and this network of meanings constitutes a stylistic device which may be called the polysemantic effect. The word 'bent' in the second line of the sonnet does not present any difficulty in decoding its meaning. The metaphorical meaning of the word is apparent. A contextual meaning is imposed on the word. The micro-context is the key to decode its meaning. The past participle of the verb to bend together with the verb to cross builds a metaphor the meaning of which is 'to hinder', 'to block', 'to interfere'. The polysemantic effect is a very subtle and sometimes hardly perceptible stylistic device. But it is impossible to underrate its significance in

discovering the aesthetically pragmatic function of the utterance. Unlike this device, the two SDs—Zeugma and Pun lie, as it were, on the surface of the text. Zeugma is the use of a word in the same grammatical but different semantic relations to two adjacent words in the context, the semantic relations being, on the one hand, literal, and, on the other, transferred. "Dora, plunging at once into privileged intimacy and into the middle of the room". (B. Shaw) 'To plunge' (into the middle of a room) materializes the meaning 'to rush into' or 'enter impetuously'. Here it is used in its concrete, primary, literal meaning; in 'to plunge into privileged intimacy' the word 'plunge' is used in its derivative meaning. The same can be said of the use of the verbs 'stain' and 'lose' in the following lines from Pope's "The Rape of the Lock":

"...Whether the Nymph
Shall stain her Honour or her new Brocade
Or lose her Heart or necklace at a Ball."

This stylistic device is particularly favoured in English emotive prose and in poetry. The revival of the original meanings of words must be regarded as an essential quality of any work in the belles-lettres style. A good writer always keeps the chief meanings of words from fading away, provided the meanings are worth being kept fresh and vigorous. Zeugma is a strong and effective device to maintain the purity of the primary meaning when the two meanings clash. By making the two meanings conspicuous in this particular way, each of them stands out clearly. The structure of zeugma may present variations from the patterns given above. Thus in the sentence:

"...And May's mother always stood on her gentility; and Dot's mother never stood on anything but her active little feet" (Dickens) The word 'stood' is used twice. This structural variant of zeugma, though producing some slight difference in meaning, does not violate the principle of the stylistic device. It still makes the reader realize that the two meanings of the word 'stand' are simultaneously expressed, one primary and the other derivative. The pun is another stylistic device based on the interaction of two well-known meanings of a word or phrase. It is difficult to draw a hard and fast distinction between zeugma and the pun. The only reliable distinguishing feature is a structural one: zeugma is the realization of two meanings with the help of a verb which is made to refer to different subjects or objects (direct or indirect). The pun is more independent. There need not necessarily be a word in the sentence to which the pun-word refers. This does not mean, however, that the pun is entirely free. Like any other stylistic device, it must depend on a context. But the context may be of a more expanded character, sometimes even as large as a whole work of emotive prose. Thus the title of one of Oscar Wilde's plays, "The Importance of Being Earnest" has a pun in it, inasmuch as the name of the hero and the adjective meaning 'seriously-minded' are both present in our mind. Here is another example of a pun where a larger context for its realization is used:

"Bow to the board," said Bumble. Oliver brushed away two or three tears that were lingering in his eyes; and seeing no board but the table, fortunately bowed to that'. (Dickens) In fact, the humorous effect is caused by the interplay not of two meanings of one word, but of two words. 'Board' as a group of officials with functions of administration and management and 'board' as a piece of furniture (a table) have become two distinct words. Puns are often used in riddles and jokes, for example, in this riddle: What is the difference between a schoolmaster and an engine-driver? (One trains the mind and the other minds the train.) Devices of simultaneously realizing the various meanings of words, which are of a more subtle character than those embodied in puns and zeugma, are to be found in poetry and poetical descriptions and in speculations in emotive prose. Men-of-letters are especially sensitive to the nuances of meaning embodied in almost every common word, and to make these words live with their multifarious semantic aspects is the task of a good writer. Those who can do it easily are said to have talent. In this respect it is worth subjecting to stylistic analysis words ordinarily perceived in their primary meaning but which in poetic diction begin to acquire some additional, contextual meaning. This latter meaning sometimes overshadows the primary meaning and it may, in the course of time, cease to denote the primary meaning, the derived meaning establishing itself as the most recognizable one. These cases mean to leave the domain of stylistics and find ourselves in the domain of lexicology. To illustrate the interplay of primary and contextual meanings, let us take a few examples from poetical works:

In Robert Frost's poem "Stopping by Woods on a Snowy Evening" the poet, taking delight in watching the snow fall on the woods, concludes his poem in the following words:

"The woods are lovely, dark and deep.
But I have promises to keep,
And miles to go before I sleep,
And miles to go before I sleep."

The word 'promises' here is made to signify two concepts, viz. 1) a previous engagement to be fulfilled and 2) moral or legal obligation. The plural form of the word as well as the whole context of the poem are convincing proof that the second of the two meanings is the main one, in spite of the fact that in combination with the verb to keep (to keep a promise) the first meaning is more predictable.

Here is another example.

In Shakespearian Sonnet 29 there are the following lines:

"When in disgrace with fortune and men's eyes,
I all alone beweep my outcast state,
And trouble deaf heaven with my bootless cries
And think upon myself and curse my fate."

Almost every word here may be interpreted in different senses: sometimes the differences are hardly perceptible, sometimes they are obviously antagonistic to the primary meaning. But we shall confine our analysis only to the meaning of the word 'cries' which signifies both prayer and lamentation. These two meanings are suggested by the relation of the word 'cries' to 'trouble deaf heaven'. But the word 'cries' suggests not only prayer and lamentation, it also implies violent prayer and lamentation as if in deep despair, almost with tears (see the word 'beweep' in the second line of the part of the sonnet quoted). It is very important to be able to follow the author's intention from his manner of expressing nuances of meaning which are potentially present in the semantic structure of existing words. Those who fail to define the suggested meanings of poetic words will never understand poetry because they are unable to decode the poetic language. In various functional styles of language the capacity of a word to signify several meanings simultaneously manifests itself in different degrees. In scientific prose it almost equals zero. In poetic style this is an essential property. To observe the fluctuations of meanings in the belles-lettres style is not only important for a better understanding of the purpose or intention of the writer, but also profitable to a linguistic scholar engaged in the study of semantic changes in words.

REFERENCES

1. Interview with the poet and translator Fakhriyar / Erinishni ortga surib yashash mashagatlari (shoir va tarjimon Fakhriyor bilan suxbat) // Zhannatmakon. 2007.
2. Amosova, NN: 1) Fundamentals of English phraseology. M.: Librokom, 2010. 216 p.; 2) Etymological foundations of the vocabulary of modern English. M.: Librokom, 2010. 224 p.; Kunin, A. V. A course of phraseology of modern English. 2nd ed., Rev. M., 1996.
3. Lomonosov, M. V. Russian grammar. Preface [Electronic resource]. URL: <http://www.ruthenia.ru/apr/textes/lomonos/lomon01/preface.htm>.
4. Madrakhimov, I. O'zbek tilida so'zning serqirraligi va uning tasniflash asoslari (= Polysemy of words in the Uzbek language and basics of their description): author. dis. ... Cand. philol. sciences. Tashkent, 1994. 25 p.
5. Collins, Forks. Oq kiyingan ayol (= Woman in white) / ingliz tilidan A. Iminov tarzhimasi (= translated from English by A. Iminov). Toshkent: Alisher Navoiy nomidagi Uzbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2010. P. 39.

THE WAYS OF USING PUN AND ZEUGMA IN ENGLISH POETRY

Saidova Iroda Anvar qizi

A zeugma is a figure of speech in which one "governing" word or phrase modifies two distinct parts of a sentence. Often, the governing word will mean something different when applied to each part, as in the sentence, "He took his coat and his vacation." The verb "to take" makes sense with and governs both "coat" and "vacation," but is appropriate to each in a different way. Some additional key details about zeugma: Zeugma is occasionally called syllepsis, but there's some debate over whether these two terms really mean the same thing. Some zeugma play with a double meaning of the governing word, while others hinge on grammar. Some people believe that in order to be considered a proper zeugma, a sentence must have a comedic or dramatic effect. However, it is generally agreed that no particular effect is required for a given phrase to be considered zeugma. Zeugma Pronunciation Here's how to pronounce zeugma: zoog-muh Zeugma in Depth Zeugma can be complicated to understand because it's a flexible term, and many sentence constructions that seem quite different from one another can all qualify as zeugma. Understanding how all the different types and examples of zeugma relate to one another makes it easier to grasp the overall concept.

Zeugma and Syllepsis

The first step to understanding zeugma is addressing its relationship with syllepsis. Some people use zeugma and syllepsis as synonyms for each other, but many others believe there is a slight but real difference between the two. Here is the Oxford English Dictionary's definition of zeugma: A figure of speech in which a word applies to two others in different senses (e.g., John and his license expired last week) or to two others of which it semantically suits only one (e.g., with weeping eyes and hearts) Here is the Oxford English Dictionary's definition of syllepsis: A figure of speech in which a word is applied to two others in different senses (e.g., caught the train and a bad cold) or to two others of which it grammatically suits only one (e.g., neither they nor it is working) You'll notice that the definitions differ in just one place—semantically/grammatically—and many people argue that this is what sets zeugma and syllepsis apart. To put that difference simply: In zeugma: The semantics—the logic or meaning—of the relationship between the governing word and each of the two modified words is different, as in the previous example, "He took his hat and his vacation." In that example, the meaning of "took" is different when it relates to taking a hat as opposed to taking a vacation. In syllepsis: The governing word has two different relationships with the "governed" words, but this difference is specifically grammatical, as in the sentence, "He works nights, and I days." According

to Team Zeugma–Is–Not–Syllepsis, this last sentence is an example of syllepsis, because the verb "to work" has two different grammatical relationships with the other parts of the sentence, only one of which is technically correct. (You wouldn't write "I works.") If this seems like too much hairsplitting, here is some good news: not even grammar experts agree on the definition of zeugma versus syllepsis, and it is much easier to understand the concept of zeugma if we do as Bryan A. Garner suggests in his book *Garner's Modern American Usage*: Although commentators have historically tried to distinguish between zeugma and syllepsis, the distinctions have been confusing and contradictory... We're better off using zeugma in its broadest sense and not confusing matters by introducing syllepsis, a little-known term whose meaning not even the experts agree on. In other words, he suggests seeing zeugma as covering both semantics and grammatical scenarios. *Zeugma that Play with Grammar vs. Zeugma that Play with Meaning* Zeugma comes from the ancient greek for "a yoking," because this figure of speech literally "yokes" or joins two separate parts of a sentence. However, just like two yoked oxen, the two animals don't immediately fall into step with one another. This is also the case in language: zeugma's don't work seamlessly, and it's actually that tiny disconnect between the two "yoked" pieces of language that creates the pleasing comedic or dramatic effect of the zeugma. So far, we have looked at two different examples of zeugma with two different types of "yokes": "He took his hat and his vacation," and "He works night, I days." It so happens that these two examples represent the two main types of zeugma.

Zeugma that play with meaning: In "He took his hat and his vacation," the comedic effect comes from the surprising and clever sentence construction. On the first read, the sentence doesn't seem correct. When we read "he took his hat," we decide to run with the literal meaning of the verb "to take," but when we hear, "and his vacation," we're asked to switch to the more figurative meaning of "to take," as in "to take a vacation." While the grammar and logic of the sentence are completely correct, we're not used to reading sentences that switch so nimbly between double meanings of a word, and it's actually quite fun to read. Because they are pleasing and clever, zeugmas stick in the mind and are common in proverbs, such as, "Eggs and oaths are soon broken." *Zeugma that play with grammar*: In the other example from earlier, "He works nights, I days," the verb "to work" has no double-meaning, but it is doing double duty. While this zeugma seems pretty routine and uncreative, it is actually radically transformative to the sentence. "He works nights and I work days" is a bit repetitive and boring. "He works nights, I days" has a nice rhythm to it, and also brings the two people described—"He" and "I"—closer together, not only in the sentence, but also in the reader's imagination. The first type of zeugma, which play with meaning, is both more "fun" and appear more commonly used than the second type. Prozeugma, Mesozeugma, and Hypozeugma Zeugma is also sometimes classified in yet another

way. Above, we discussed the difference between grammar-driven and meaning-driven zeugma. True zeugma-enthusiasts also like to categorize zeugma based on where the governing word or "yoke" appears in the sentence. Luckily, we already have examples for the first two categories: Prozeugma: A zeugma in which the yoke or governing word is at the beginning of the sentence, before the governed parts. "He took his hat, and his vacation." Mesozeugma: A zeugma in which the yoke or governing word is in the middle of the sentence, between the governed parts. "He works nights, I days." Hypozeugma: A zeugma in which the yoke or governing word is at the end of the sentence, after the governed parts. "His clothes, his books, and his dignity were lost ." Diazeugma One final type of zeugma to know is diazeugma: this is a zeugma in which a single subject governs multiple subsequent verbs. For example, "Müller receives the ball, dribbles, dodges the defender, shoots, and scores!" Because of how often diazeugma appears in sportscasting, you can think of this as the "play-by-play" zeugma.

Zeugma Examples

In all of the examples below, we highlight the governing word or phrase in green, and the parts of the sentence being governed in red.

Zeugma in Literature

Zeugma are versatile. They can be humorous, they can create a sense of drama, and they can make an idea or phrase stick in the mind. For all of these reasons, Zeugma are very common in both poetry and prose.

Zeugma in Jane Austen's *Pride and Prejudice*

In this example from Chapter 43 of *Pride and Prejudice*, Eliza Bennet and Mr. Darcy awkwardly attempt to talk.

She wanted to talk, but there seemed to be an embargo on every subject. At last she recollected that she had been traveling, and they talked of Matlock and Dove Dale with great perseverance. Yet time and her aunt moved slowly—and her patience and her ideas were nearly worn out before the *tete-a-tete* was over.

Austen's use of zeugma here is not only clever and comic, but also brings up a recurring theme in Darcy and Eliza's relationship: her lack of "connections" and lower social status in comparison to him. Even as the two walk and talk, on their way towards a better understanding of one another, her relatives hold the pair back both literally and figuratively.

Zeugma in Mark Twain's *The Adventures of Tom Sawyer*

This memorable zeugma from Chapter 1 of *The Adventures of Tom Sawyer* sets the tone for the rest of the novel, in that it yokes (or ties together) misbehavior and the experience of "glory":

The new boy took two broad coppers out of his pocket and held them out with derision. Tom struck them to the ground. In an instant both boys were rolling and

tumbling in the dirt, gripped together like cats; and for the space of a minute they tugged and tore at each other's hair and clothes, punched and scratched each other's nose, and covered themselves with dust and glory.

You'll notice that "dust" comes before "glory," just as in the previous example, the man "takes his hat" before he "takes his vacation." In the type of zeugma that hinges on meaning (rather than grammar), the more literal or concrete meaning of the verb usually comes before the more abstract meaning.

Zeugma in Tim O'Brien's *The Things they Carried*

In this example from Chapter 1 of *The Things They Carried*, O'Brien uses zeugma to describe the combined load—both physical and emotional—that soldiers in the Vietnam war carried:

But Ted Lavender, who was scared, carried 34 rounds when he was shot and killed outside Than Khe, and he went down under an exceptional burden, more than 20 pounds of ammunition, plus the flak jacket and helmet and rations and water and toilet paper and tranquilizers and all the rest, plus the unweighed fear.

By listing such seemingly different things as the jacket, the rations, and the fear as part of the "burden" Lavender carried (burden is also the governing word of the zeugma), O'Brien implies that all these weights, both material and immaterial, are equally important to understanding the soldier's experience.

Zeugma in Alfred Lord Tennyson's "Ulysses"

Tennyson includes a grammatical zeugma at the end of the second stanza of his poem "Ulysses."

REFERENCES

1. Interview with the poet and translator Fakhriyar / Erinishni ortga surib yashash mashagatlari (shoir va tarjimon Fakhriyor bilan suxbat) // Zhannatmakon. 2007.
2. Amosova, NN: 1) Fundamentals of English phraseology. M.: Librokom, 2010.216 p .; 2) Etymological foundations of the vocabulary of modern English. M.: Librokom, 2010.224 p .; Kunin, A. V. A course of phraseology of modern English. 2nd ed., Rev. M., 1996.
3. Lomonosov, M. V. Russian grammar. Preface [Electronic resource]. URL: <http://www.ruthenia.ru/apr/textes/lomonos/lomon01/preface.htm>.
4. Madrakhimov, I. O'zbek tilida so'zning serqirraligi va uning tasniflash asoslari (= Polysemy of words in the Uzbek language and basics of their description): author. dis. ... Cand. philol. sciences. Tashkent, 1994. 25 p.
5. Collins, Forks. Oq kiyingan ayol (= Woman in white) / ingliz tilidan A. Iminov tarzhimasi (= translated from English by A. Iminov). Toshkent: Alisher Navoiy nomidagi Uzbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2010. P. 39.

DEVELOPING STUDENTS SPEAKING SKILLS WITH THE HELP OF ENGLISH FLORA IDIOMS

Mukhammadieva Shokhsanam Mansur kizi

Abstract: As the objective of EFL teaching is to help students to communicate fluently in the target language, teachers should provide authentic models of language use for every level and age. To hit the target we should focus not only on linguistic, but also on literary and cultural elements. Since fairy tales offer these elements, they are highly beneficial to use in EFL teaching programs, especially for young learners. It should be taken into consideration that the selection of fairy tales should be done in reference to the course objective, the learners' age and the story content. Since every teaching situation is unique, the use of every single piece of fairy tale varies from class to class and from teacher to teacher. But, anyhow, using fairy tales in Elementary English courses as literary works tends to improve communicative competence and provide a springboard for the development of critical thinking and aesthetic appreciation. It is advantageous for many benefits, like cultural enrichment, language advancement, higher-order thinking, and many more. To accomplish the following purpose, there is a great significance given to the methodology and strategies to teaching English through Fairy Tales. Introduction. When children start learning a foreign language they receive more input than they produce output. Moreover, as the pupils are young teachers must use something appealing to them. Hence, using fairy tales in the Elementary English curriculum is a good idea. Teaching English through Fairy Tales in Elementary School has a paramount value. Fairy Tales are an ideal and a unique introduction for teaching a foreign language as they present learning in a motivating and catchy context. Children's starting consciousness of their first steps in another foreign context should have rudimentary basis during their first schooling period. Hence, the teaching process should embrace a measuring input and consequently it should be a complex of various materials and resources that should be involved in the world of a new foreign language. This specified inclination should be an outcome of a pure, coherent and worthwhile teaching. Children pursue to comprehend the awareness they are given which motivates them to broaden their knowledge frames in their learning period. The aim of the study is to explore and investigate the principal specific features and properties of teaching English language through Fairy Tales at elementary school as a practical viewpoint. The character and principal features of the scrutinizing study can be found in the works by Collie J, Slater S. [1987, p. 9-14]. The fairy tales spark children's curiosity, increase interest and create wonder and in addition to that they may elicit a powerful emotional response and personal involvement of students. According to Cameron stories offer the whole

imaginary world, created by language that children can enter and enjoy, learning language as they read. Good stories provide a study of universal values and needs and capture students' interest and challenges them to explore new roads of meaning [2001, p.28-39]. They develop their literary competence- a combination of linguistic, socio-cultural, historical and semiotic awareness [Brumfit & Carter 1986, p. 18]. Fairy tales are stories that illustrate our impulse toward a greater level of consciousness. They are fun, interesting, and appeal to the imagination of virtually all readers [Bagg, 1991]. Method. With the help of the methodology of developing speaking skills through Fairy Tales learners get opportunity to initiate their communicative skills and knowledge in another context and with different ways, which is more captivating and handy for the pupils of this age. Besides, it makes the lesson more tempting, congenial and prompting. Children are always interested in Fairy Tales and it helps them not only to be more acknowledged but also learn English language effectively. Using Fairy Tales in teaching process is one of the best and most omnipresent structures for running through such skills as listening, reading, writing and speaking. Fairy Tales are an overriding and forceful source of knowledge for upgrading the four skills to all levels of language proficiency in the frameworks of teaching process. They are to be a mysterious and glorious world for the children of this age. The methodology of developing speaking skills through Fairy Tales should be focused on children's foreign language skills and on the development of their communicative skills that will enable them to combine meanings and texts, words in real social contexts. This frame references comprises such activities as puzzles, crosswords, picture telling, letter scrambles, word bingos, lexical threads, etc. Activities to Develop Speaking Skills through Fairy Tales. In this paper we define each type of chosen activities, highlight the relative strengths and weaknesses of each, and discuss how teachers can choose among many options with two primary considerations: the importance of the effect and the crucial need to use multiple sources of information in making decisions. The chapter ends with suggestions to help teachers choose among the various options. Discussions. After a content-based lesson, a discussion can be held for various reasons. The students may aim to arrive at a conclusion, share ideas about an event, or find solutions in their discussion groups. Before the discussion, it is essential that the purpose of the discussion activity is set by the teacher. In this way, the discussion points are relevant to this purpose, so that students do not spend their time chatting with each other about irrelevant things. For example, students can become involved in agree/disagree discussions. In this type of discussions, the teacher can form groups of students, preferably 4 or 5 in each group, and provide controversial sentences. Then each group works on their topic for a given time period, and presents their opinions to the class. It is essential that the speaking should be equally divided among group members. At the end, the class decides on the winning group who defended the idea in

the best way. This activity fosters critical thinking and quick decision making, and students learn how to express and justify themselves in polite ways while disagreeing with the others. For efficient group discussions, it is always better not to form large groups, because quiet students may avoid contributing in large groups. The group members can be either assigned by the teacher or the students may determine it by themselves, but groups should be rearranged in every discussion activity so that students can work with various people and learn to be open to different ideas. Lastly, in class or group discussions, whatever the aim is, the students should always be encouraged to ask questions, paraphrase ideas, express support, check for clarification, and so on.

Brainstorming. On a given topic the pupils express different ideas and thoughts in a limited time. Depending on the context, either the individual or group brainstorming is effective and learners generate ideas quickly and freely. The good feature of brainstorming is that the pupils aren't criticized for their ideas so pupils have an opportunity to share their new ideas.

Picture Narrating. This activity is based on several sequential pictures. Pupils are asked to tell the story taking place in the sequential pictures by paying attention to the criteria provided by the teacher as a rubric. Rubrics can include the vocabulary or structures they need to use while narrating.

Picture Describing. Another way to make use of pictures in a speaking activity is to give students just one picture and having them describe what it is in the picture. For this activity students can form groups and each group is given a different picture. Students discuss the picture with their groups, then a spokesperson for each group describes the picture to the whole class. This activity fosters the creativity and imagination of the learners as well as their public speaking skills.

Find the Differences. For this activity students can work in pairs and each couple is given two different pictures, for example, picture of boys playing football and another picture of girls playing tennis. Students in pairs discuss the similarities and/or differences in the pictures.

Story Completion. This is a very enjoyable, whole-class, free-speaking activity for which students sit in a circle. For this activity, a teacher starts to tell a story, but after a few sentences he or she stops narrating. Then, each student starts to narrate from the point where the previous one stopped. Each student is supposed to add from four to ten sentences. Students can add new characters, events, descriptions and so on.

Storytelling. Students can briefly summarize a tale or story they heard from somebody beforehand, or they may create their own stories to tell their classmates. Story telling fosters creative thinking. It also helps students express ideas in the format of beginning, development, and ending, including the characters and setting a story has to have. Students also can tell riddles or jokes. For instance, at the very beginning of each class session, the teacher may call a few students to tell short riddles or jokes as an opening. In this way, not only will the teacher address students' speaking ability, but also get the attention of the class.

Stimulation. Simulations are very similar to role-plays but

what makes simulations different than role plays is that they are more elaborate. In simulations, students can bring items to the class to create a realistic environment. For instance, if a student is acting as a singer, she brings a microphone to sing and so on. Role plays and simulations have many advantages. First, since they are entertaining, they motivate the students. Second, as Harmer (1984) suggests, they increase the self-confidence of hesitant students, because in role play and simulation activities, they will have a different role and do not have to speak for themselves, which means they do not have to take the same responsibility. Role play. One other way of getting students to speak is role-playing. Students pretend they are in various social contexts and have a variety of social roles. In role-play activities, the teacher gives information to the learners such as who they are and what they think or feel. Thus, the teacher can tell the student that "You are David, you go to the doctor and tell him what happened last night, and..." Results of the investigation. In order to give the answer to the research: Alternative Developing Speaking Skills through Fairy Tales in Elementary school, two types of data (quantitative and qualitative) were collected in this study. In terms of qualitative section, we opted for a phenomenological approach to investigate pupils' experiences and their perceptions of speaking skills in the classroom. We have chosen this approach, because we were interested in developing speaking skills during English lessons through fairy Tales. Furthermore, as we divided our survey into two parts: activities for developing speaking skills with pupils and questionnaires for teachers. So we realized our survey at two schools in the Republic of Armenia at the same time: after William Saroyan and school# 5 in Hrazdan region from April to May 2018 as this theme is taught in that period of time by state educational curriculum. We have chosen two schools in order to realize two types of lesson plans. The first one was formed according to state school program of teaching English at school. The second plan was formed and realized by ourselves according to our research aim and hypothesis. Our aim was to manifest the differences and the effectiveness of our activities in speaking skills. To conduct the research we chose the fairy tale "Cinderella", as it is popular worldwide. We illustrate some examples of activities and games which proved to be motivating and practical techniques used in Elementary School for Teaching English. The aim of the research was to make the learning process cheerful, motivating and rewarding. The aim of the activities chosen by us are the following: • To develop reading comprehension, to increase pupils' confidence in reading, • To check the pronunciation of the words, and listening comprehension, • To expand the learners' vocabulary (both spoken and written form), • To develop the students' intellectual skills while they search and discover, • To build up the learners' self-assurance in performance before the class and to help them control their timidity, • To boost their physical development, • To developing students' critical thinking and creativity. Science Review ISSN 2544-9346 28 3(20), March 2019 Activity 1. Put the pictures in

the right order. Aim: Encourage learners to memorize the plot of the Fairy Tale and try to retell it with the help of the pictures. Activity 2. Draw a picture while you listen and tell your story. Aim: Developing listening skills, as the learners listen to teacher's instructions and try to draw. Activity 3. Match the opposite adjectives. Aim: To enhance vocabulary with adjectives and their antonyms. Activity 4 Put the statements in the correct order Aim: To develop retelling and speaking skills Cinderella → One day a message came from the king. → Cinderella lived with her aunt. → The two ugly sisters wanted to go to the dance. → She did all the work in the house. → This is an old story. Science Review ISSN 2544-9346 3(20), March 2019 29 Activity 5 Find the words mentioned in the text Aim: To advance listening and speaking skills through listening Activity 6 Match the words with the pictures. Aim: Activate the new vocabulary. Conclusions. The activities designed by us proved to be really productive: we could use effective strategies and techniques to further the pupils' proficiency and skills of English. Thereafter we assembled a range of experimental lessons, did surveys with questionnaires for teachers and successfully proved that the set of activities chosen by us enriches and reinforces the students' speaking skills as well as stimulates the usage of English.

REFERENCES

1. Bagg, M. B. (1991). Folk Literature in the Foreign Language Classroom. Retrieved from <http://eric.ed.gov/ERICWebPortal/contentdelivery/servlet/ERICServlet?accno=ED343432>, accessed April 18, 2012
2. Brumfit, C. and Carter. R.1986. Literature and Language Teaching. Oxford: Oxford U. p. 290
3. Branett, M. A. (1988). Teaching Reading in a Foreign Language. ERIC Digest. Retrieved from <http://www.ericdigests.org/pre-9211/reading.htm>, accessed April 14, 2012
4. Cameron, L. 1994. "Organizing the World: Children's Concepts and Categories, and Implications for the Teaching of English". ELT Journal Volume 48 (1): 28-39.
5. Collie, J., Slater, S. (1987). Literature in the Language Classroom. A resource book of ideas and activities. Great Britain: Cambridge University Press.

ЧИРЧИҚ ХУДУДИ ЛЕССИМОН ЖИНСЛАРИНИНГ ГЕНЕТИК ТУРЛАРИ ВА УЛАРНИНГ ХОСИЛ БЎЛИШ ҚОНУНИЯТЛАРИ

Гуломова Лайло Салоҳиддин кизи

Ҳозирги вақтда Ўзбекистонда лёсс ва лёссимон чўкинди жинсларнинг таърифи, уларнинг тўпланиш ҳолати, таркиби ва хоссаларининг шаклланиши билан боғлиқ кўплаб масалалар Г.А.Мавлонов, Н.И.Кригер, А.И.Исломов, А.М.Худайбергенов, Е.В.Қодиров, ва бошқаларнинг кўплаб илмий ишларида келтирилган.

Ўзбекистондаги лёсслар ва лёссимон жинсларнинг генетик турларини тавсифлашдан олдин, уларнинг асосий хусусиятларини кўриб чиқамиз. Континентал шаклланишлар орасида улар турли хил геоморфологик даражаларда кенг тарқалган бўлиб, литологик таркибида бир хил бўлиб, қалинлиги бир неча ўнлаб ва ҳатто юзлаб метргача бўлади. Лёссга ўхшаш лойли жинсларининг бирламчи ранги сарғиш-кулранг, кулранг, иккиламчи ранг тупроқли горизонтларга мансуб ва тошли лёсслар учун - қуюқ кулранг, кулранг-жигарранг, жигарранг, қизил-жигарранг ва ғишт-қизил хосдир. Сувда эрувчан карбонатларнинг борлиги ва уларнинг кучли чўкиши лёсс шаклланиши қурғоқчил муҳитда содир бўлганлигини кўрсатади (Тойчиев, Стельмах, 2014).

Ўрта Осиёнинг марказий ва жанубий қисмларида тўртламчи давр ётқизикларини узоқ муддатли ва батафсил ўрганиш асосида Г.А.Мавлянов (1958) лёсс жинсларининг генетик таснифини таклиф қилди. Ўзбекистон ҳудуди учун лёссимон ётқизикларнинг икки гуруҳини ажратиб кўрсатди: 1) лёссли жинслар гуруҳи - эолли лёсс ва пролювиал лёсс; 2) лёссга ўхшаш жинслар гуруҳи - эллювиал, пролювиал, деллювиал ва аллювиал жинслар. А.И.Исломов (1979) фикрига кўра, тошли лёссларда лойли зарралар устунлиги, зич таркиби, таркибида карбонат миқдори юқори ва зичлиги паст бўлган бир хил гранулометриқ таркиби билан ажралиб турадиган лёсслар гуруҳига ҳам киритиш керак (Исломов, 1979). Ўзбекистон ҳудудида Чотқол-Қурама ва Ҳисор тизмаларининг шимолий ва жанубий ён бағрларида, Чирчиқ, Қашқадарё, Заминсу, Сурхондарё дарёлари ва уларнинг ирмоқларининг юқори қисмида баъзи жойларда тошли лёсслар бўлакчалари ривожланган. Тошкентолди ва Самарқанд минтақаларида тошли лёсс ёшроқ тўртламчи давр ётқизиклари остида кўмилган қадимий пролювиал шаклланишларнинг сўнгги қисмини ташкил этади. Тошли лёсснинг қалинлиги 20 дан 150 м гача (Тойчиев, Стельмах, 2014).

Ҳозирги вақтда “лёссли жинслар” атамасини лёсснинг тўғри ва кўп сонли шаклланиши билан бирлаштириш одатий тусга кирган. Баъзан лёссдан лёссга

аста-секин ўтиши туфайли улар ўртасида фарқ йўқ. М.П.Лисенконинг (1979) фикрича, оч сариқ рангга эга, ғоваклилиги 40-50% ва ундан юқори бўлган, қатламсиз, жуда лойли, қўпол чангли заррачалар (0,05-0,01 мм) устунлиги билан ажралиб турадиган бўш жинслар, лёсс деб қаралиши керак, гранулометрик таркибида бир-хил, ён бағрларда вертикал бўғинлар ҳосил қилади. Лёссга ўхшаш, аммо унинг хусусиятларига тўлиқ эга бўлмаган қолган жинслар лёссимон деб таснифланиши керак.

Ўзбекистон ҳудудида геологик тектоник, экзоген ва гидрологик жараёнлар натижасида лёссимон ётқизикларининг фазовий хилма-хил генетик турлари шаклланган. Уларнинг максимал қалинлиги 100 м дан зиёд бўлган Тошкентолди вилояти, Фарғона, Самарқанд, Зарафшон, Китоб-Шаҳрисабз ва Сурхондарё тоғ оралиғидаги депрессияларида кузатилган (Абдуназаров ва б., 2012; Исломов, 1979; Ўзбекистон лёсси жинслари., 2010). Лёсс шаклланишлари орасида литологик элювиал, делювиал, пролювиал, аллювиал ва аралаш генетик турларни ажратиш мумкин, улар бир-биридан анча аниқ литологик фарқга эга.

Элли генетик тур лёсс, лёсси қумли қум, эол қумлари билан ифодаланади ва асосан неоген ва қари она жинсларида узлуксиз қоплама шаклида учрайди. Ушбу шаклланишлар Қизилқум минтақасида кенг ривожланган бўлиб, улар асосан алювиал-делта ва пролювиал-аллювиал текисликларда жойлашган бўлиб, улар асосан об-ҳаво ва қуйи жинсларнинг тарқалиши натижасида ҳосил бўлган. Бу жинсларнинг катта қисми мойил юзалардаги, дарё террасаларидаги эоли бирикмаларининг муҳим қисми эрозияга учраган, сараланмаган ва турли миқдорий нисбатларда чўкинди жинслар ҳосил бўлган жойга борадиган чўкмалар билан аралаштирилган. Г.А.Мавляновнинг (1958) фикрига кўра, эоли лёсснинг шаклланиши Қорақум ва Қизилқум чўлларида ташилган чангнинг чўкиши натижасида, шунингдек тоғ жинсларининг парчаланиши натижасида юзага келади. Соф эол лёссини шакллантиришнинг зарурий шarti пролювиал, делювиал ва аллювиал жараёнларнинг йўқлигидадир. Г.А.Мавлянов томонидан тафсивланган эоли лёсси шакллантиришнинг ўзига хос йўналишларидан бири Чотқол тизмасининг шимоли-ғарбий қисми, Суренота антиклиналининг шимолий ёнбағри ҳисобланади. Чиқиб кетиш баландлиги тахминан 2 м бўлган шаффоф, бир хил қатлам бўлиб, сарғиш-кулранг (оч) рангдаги бир хил қатламсиз ғовакли эоли лёсси билан ўралган.

Элювиал генетик турдаги ётқизиклар жинсларнинг емирилиши натижасида ҳосил бўлиш жойда жойлашган. Сарғиш-кулранг ёки кулранг, кўпинча макроғовакли майда тупроқли жинслар, аксарият ҳолларда сараланмаган материаллар аралашмаси билан келади. Шу билан бирга, элювиал лёссимон жинслар шаклланиш шароитларига кўра, тоғли ва текис жойларда

бўлиши мумкин. Улардан биринчиси тоғли зонада тоғ жинслари қатламида уларнинг об-ҳавонинг бузилиши натижасида ҳосил бўлган, иккинчиси Ўзбекистоннинг текислик ва тоғ олди ҳудудларида учрайди ва асосан тўртламчи даврнинг майда тупроқли ётқизиқларининг емирилиши туфайли ҳосил бўлади. Элювиал жинсларда сараланмаган материаллар йўқлиги билан ажралиб туради. Аслида, бу турли хил фракцияларнинг механик аралашмаси бўлиб, унда лой, қумли ва қумли фракциялар билан бирга майда шағал, майдаланган қум ва ҳатто дағал-бурчакли шағаллар мавжуд. Шу билан бирга, уларнинг қалинлиги аксарият ҳолларда нисбатан кичик, бир неча сантиметрдан ўн сантиметргача бўлади.

Делювиал генетик турдаги ётқизиқлар тоғли ҳудудларда, тоғлар ёнбағирларида, адирларда, жарликлар ва дарё террасаларида кенг тарқалган. Ёмғир оқимлари билан майда тупроқ зарраларининг пастга тушиши билан боғлиқ бўлган ушбу турдаги майда тупроқлар, одатда, ҳар хил рангдаги сарғиш-кул рангга эга.

Кўриб чиқиладиган генетик турдаги чўкинди жинсларни қуйидагиларга бўлиш мумкин: 1) делювиал лёссимон жинслар (ёки бирламчи делювиал лёссимон жинслар, делювиал она жинслар ёки тоғли делювиал лёссимон жинслар) асосида жинсларнинг ташилиши натижасида ҳосил бўлган шағал ёки қум парчалари қўшилиб, дағал ва майда донали материаллар; 2) майда донали заррачалардан ташкил топган делювиал лёссга ўхшаш жинслар (ёки оддий делювиал лёссга ўхшаш жинслар ёки иккиламчи делювиал лёссга ўхшаш жинслар ёки делювиал лёссга ўхшаш жинслар), унда шағаллар ва тошли бўлаклари қўшилмаган. Биринчи турдаги жинслар тоғли ва баланд тоғли ҳудудларда, дарёларнинг юқори оқими ва тоғ этакларидаги довлар, сув ҳавзалари, терраса ёнбағирларида учрайди. Уларнинг қалинлиги беқарор ва бир неча сантиметрдан ўн метргача. Иккинчи турдаги тоғ жинслари асосан дарёларнинг қуйи ва ўрта оқимларида, хусусан, тошкентолди, Самарқанд, Мирзачўл ҳудудларида, Қашқадарё ва Зарафшон дарёларининг қадимги террасалари ёнбағирларида ва камдан-кам ҳолларда дарёларнинг юқори оқимлари ва тоғли ҳудудларда жойлашган. Улар асосан, террасалар майда тупроқли жинсларнинг емирилиши ва қайта жойланиши туфайли ҳосил бўлади. Делювиал ётқизиқлар баъзан қалинлиги 100 м гача етади ва 20 тагача кўмилган тупроқ горизонтларини ўз ичига олиши мумкин.

Ўзбекистон ҳудудидаги *пролювиал генетик турдаги* жинслар тоғлардан аллювиал текисликка ўтиш йўлини эгаллайди ва тоғ олди текисликларини ҳосил қилади. Бу кўпинча тоғлардан марказий текисликка чиқадиган бир қатор конус-чиқиш тизимларининг комбинациясидир. Тез-тез, бир-бирининг ёнида жойлашган ушбу конус-чиқиш тизимлари тоғ этаклари бўйлаб ушбу

жинсларнинг занжирини ҳосил қилади, бу эса тупроқнинг доимий қатламини, яъни майда донали тоғ олди шаклини акс эттиради. Одатда, улар тоғ текисликларининг четки қисмларининг кенг майдонларини, шунингдек қадимий дарё террасаларининг юқори қисмини ташкил қилади. Ушбу генетик тур, айниқса, Тошкентолди ва Самарқанд вилоятлари, Зарафшон, Қашқадарё, Сурхондарё дарёлари бўйларида, Фарғона водийсида, Ўзбекистоннинг Мирзачўл ва Қарши даштларида кенг тарқалган. Уларнинг қалинлиги тоғли қисмдан текисликгача бўлган масофа билан ортиб боради ва 100 м га етади. Табиий намоёнларда улар кум линзалари, майда чақиқ материалларсиз бир ҳил майда тупроқли қатламларнинг қалин қатламини ҳосил қилади. Проллювиал лёсснинг барча участкаларида қалинлиги 2-3 м бўлган оч жигарранг рангдаги кўмилган тупроқларнинг икки ёки учта горизонтлари мавжуд.

Аллювиал генетик турдаги жинслар Ўзбекистоннинг йирик дарёлари - Сирдарё, Амударё, Чирчиқ, Охангарон, Қашқадарё, Сурхондарё ва уларнинг кўплаб ирмоқларининг замонавий водийларида кенг тарқалган. Қатламлар турли хил гранулометриқ ўлчамидаги жинслардан иборат. Уларнинг ҳосил бўлиш материаллари она жинслар ва проллювиал ва делювиал жинсларни емирилиш маҳсулотларидан иборат бўлиб, улар ёнлама ирмоқлар томонидан ҳам, дарёнинг ўзи томонидан қайта ётқизилган. Шу билан бирга, терраса ётқизиқлари, одатда, юмшоқ кум ёки шағаллар остида ётадиган лёссимон лой ёки кумли тупроқлардан иборат. Сарғиш-кулранг, макроғовакли аллювиал лёссимон жинслар, тошлар ва кумларнинг бир-бирига ётқизилиши кўпинча қайд этилади. Горизонтал йўналишда бу қатламлар беқарор, баъзида улар чиқиб кетади, қийшиқ қоплама кўпинча кузатилади, бу аллювиал келиб чиқиш белгисидир. Аллювиал лёссга ўхшаш жинсларнинг қалинлиги 2 дан 10 м гача, фақат баъзи ҳолларда 10 м дан ошади.

Табиий шароитда лёсс жинсларнинг турли хил генетик турлари кўпинча бир-бирининг ўрнини босади, бир турдаги жинслар бошқа генезис қатламлари билан қопланади. Бир турдаги лёсс жинслари тарқалишининг пастки чегараси бошқа генетик тур тарқалишининг юқори чегараси ҳисобланади. Бундай шароитда биз лёсс қатламлари аллювиал-проллювиал аллювиал-делювиал, проллювиал-делювиал ва бошқаларнинг аралаш генезиси ҳақида айтишимиз мумкин.

Хулоса қилиб шуни таъкидлаш мумкин, Ўзбекистоннинг лёсс жинслари, асосан, бир-бирининг устки қисмига ўхшаш устма-уст тушган ҳолда, катта ҳудуд бўйлаб доимий равишда кузатилади. Континентал шароит ва турли хил геологик тектоник шароитлар лёсс шаклланишининг турли хил генетик турларига олиб келади: юқори рельеф босқичларида лёсс жинслари бўлаклари элювиал, делювиал ва проллювиалнинг сараланмаган терриген бирикмаларидан иборат

бўлиб, уларнинг ўрнини тоғ олди текисликлари бўлаклари эгаллайди, улар қолдиқ оқими конусларининг пролювиал чўкиндилари билан ифодаланади ва атрофлари бўйлаб кўпинча тупроққа ўхшаш майда тупроқ билан қопланади. Депрессиялар ўқи бўйлаб водий аллювийининг бўлаклари қумтошлар, гравелитлар ва конгломератлар ва алевролитлар ҳамда лойлар билан характерли ритмик ўзаро қатламланиши билан ривожланади.

Лёссимон жинсларнинг тарқалиши Г.А.Мавлонов, Е.В.Қодиров ва бошқаларнинг илмий ишларида ўз аксини топган.

Лёсс ва лёссимон жинслар ер юзаси қатламлари орасида кенг тарқалган. Айниқса, Евросиё ва Америка худудларида лёсс 13 миллион км² майдонни эгаллайди (Кригер, 1965). Лёсс асосан мўътадил зоналарда учрайди. Ушбу жинслар эгаллаган майдон плейстоцен муз қатламлари ривожланиш майдонига тахминан тўғри келади. Лёсс жинсларининг тарқалишини асосий майдони Евросиё, Шимолий ва Жанубий Америка қитъалари бўлса, Африка ва Австралия қитъаларида лёсс жинслари нисбатан кичик маҳаллий жойларда учрайди.

Европада лёсс жинслари бир текис тақсимланмаган. Буюк-Британияда унинг тарқалиши чекланган ва Кент графлигининг шарқий қисмида, Ипсвич яқинида ва Дургом графлигида кузатилиши мумкин. Лёсс жинслари Франциянинг шимолий қисмида: Гаронне ва Рҳоне дарёлари ҳавзаларида, Лион ва Валенсия орасидаги худудларда ва Женева кўли яқинида кенг тарқалган. Франциянинг шарқида, лёсслар Бельгия, Голландиянинг жанубий қисми ва Швейцарияда учрайди. Шимолий Испанияда, Каталония худудида фақат лойдан қизғиш қизил рангга ўхшаш жинслар ривожланган.

Марказий Европанинг ўрта қисмида лёсс ва лёссимон жинслар жануби-шарқий йўналишда чўзилиб, Оснабрук, Брауншвайг, Магдебург, Турингия ҳавзасини, Лейпциг ва Дрезден атрофларини эгаллайди.

Қуйи ва ўрта Дунай ҳавзаси (Венгрия ва унга қўшни мамлакатлар худуди) Европанинг лёсс ривожланишининг энг йирик йўналишларидан биридир. Европада лёсс жинсларининг қалинлиги 15-20 м дан ошади, аммо Дунайнинг қуйи қисмида уларнинг қалинлиги 80 м га етади. Лёсслар Венгриядан ташқари, Руминия, Югославия ва Болгарияда ҳам кенг тарқалган.

Шарқий Европа текислигида лёсс Польшадан Волга худудларида учрайди. Польшада Лигница - Свидница - Прудница - Расибуж - Биелско - Биала - Краков - Свиетокрзйск тоғлари - Люблин платоси - Храбиесзов чизиги бўйлаб кенг ривожланган.

Лёсс Украина худудида: Прикарпатия, Волин, Подолск, шимолда Полесие билан чегарага, Днестр бўйида ва Жанубий Буг ва Ингул ҳавзаларида кенг тарқалган. Азов денгизи қирғоғида, Қрим ярим оролининг шимолий қисмида ва

Дон ҳавзасида ва бошқа жойларида қайд этилган. Украинанинг шимолида ва Беларусияда лёсс ва лёссимон конлари топилган.

Шарқда Россияда лёсс ва лёссимон жинслар: Марказий Қора Ер минтақасида, дарёнинг ўрта оқими ҳавзасида қисман ўрта ва қуйи Волга минтақасида, Пенза вилоятида ва Дон дарёсининг юқори оқими ҳавзасида кенг тарқалган.

Лёсс ва лёссимон жинслар Кавказ ортида, Кавказнинг тоғли минтақаларида, Азов денгизи ва Кавказ тизмасининг чеккаси орасидаги ҳудудларда ҳам ривожланган.

Ўрта Осиёда Олой, Тян-Шан, Жунгар Олатов этакларида ва унга қўшни текисликларда ривожланган.

Сибирнинг жанубий қисмида, лёсс тарқалиш майдони деярли Уралдан Байкалгача узлуксиз чизик бўйлаб чўзилган. Шимолий йўналишда лёсс ўрнини лёссга ўхшаш лойлар эгаллайди, уларни Ғарбий Сибир пасттектислигида Иртиш билан Об қуйилиш жойида кўриш мумкин.

Мўғулистонда лёсс учрамайди, аммо лёссга ўхшаш жинслар кичик жойлар мавжуд. Бошқа томондан, Шимолий Хитой - бу лёсс ривожланишининг классик йўналиши ҳисобланади. Шимолий Ҳиндистонда лёсс жинсларининг ривожланиш объектлари маълум: Панжоб, Кашмир, Синд ва Балужистонда маҳаллий лёсс ороллари мавжуд.

Эроннинг шимолий қисмида лёсс жинслари яхши ривожланган, Ироқ ва Исроилда ҳам маълум. Африкада лёсс деярли йўқ, лёссга ўхшаш жинслар Саҳронинг шимолий чеккаларида жойлашган.

Австралияда ҳам одатдаги лёсс кам, лёссли лой конлари мавжуд. Лёссга ўхшаш жинс, лёссга яқин жинслар Янги Зеландияда ҳам учрайди. Шимолий Америкада лёсс жуда кенг ривожланган ва классик майдон ҳисобланади. Лёсс ва лёссга ўхшаш жинслар Миссисипи ва Миссури дарёлари ҳавзаларида, шарқий Вашингтон штатида (Тинч океани ҳавзаси) ва Массачусетс ва Коннектикутда (Атлантика океани ҳавзасида) учрайди. Жанубий Америкада, лёсс жинсларининг энг муҳим объектлари Аргентина текисликларидир. Гавайи оролларида асосан вулқон жинслар эвазига пайдо бўладиган ёш лёсс жинслар кенг тарқалган.

Лёсс жинслари Марказий Осиёда, хусусан, Ўзбекистонда кенг тарқалган бўлиб, бу В.А.Обручев лёсс ҳосил бўлишининг эол ва А.П.Павлов ва И.В.Мушкетовларнинг пролювиал ғояларини ишлаб чиқишган. Минтақанинг лёсс жинсларининг тарқалиши, генезиси, моддий таркиби ва муҳандислик-геологик хусусиятлари Ф.А.Андрухин, Х.А.Асқаров, Ф.И.Воронов, Г.А.Мавлянов, А.И.Исломов, М.З.Назаров, Е.В.Қодиров, А.А.Лазаренко, Ҳ.Л.Раҳматуллаев, А.Сапаров, И.А.Степанов, У.Абдуназаров, Х.А.Тойчиев,

М.А.Тўйчиева, А.М.Худайбергенов, М.Ш.Шерматов, Н.Г.Мавлянов ва бошқалар томонидан тадқиқ қилинган.

Ўзбекистон ҳудудида лёсс жинслар деярли ҳамма жойда турли геоморфологик шароитларда ва ҳар хил мутлоқ баландликларда кенг тарқалган (Ислотов, Мавлянов, 1970):

1) энг паст мутлоқ белгилари бўлган дашт ва чўл-дашт минтақаларида, баъзи жойларда денгиз сатҳидан 20-40 м пастроқда (баъзи жойларда Каспий ва Орол денгизлари оралиғидаги ҳудудларда);

2) дарё водийлари билан чегараланган, мутлоқ баландликлари асосан 200 дан 500 м гача бўлган воҳаларда;

3) 500 дан 1500 м гача мутлоқ белгиларга эга бўлган тоғ тизмалари ва уларнинг тармоқларида (Ўрта Осиё шароитида бу лёсс жинсларининг, шунингдек, сезиларли қалинликдаги тарқалишининг асосий зонаси);

4) тоғ водийларида, одатда мутлоқ баландлиги 1500 - 3000 м баландликда;

5) баланд тоғли ҳудудларда, хусусан, аксарият тизма тармоқларининг туширилган қисмларида, асосан 3000 - 3700 м мутлоқ баландликларга эга;

6) Олой ва Олой орти тизмаларининг водийлари ва сув ҳавзаларида мутлоқ баландликлари 4500 м гача;

7) Помирда чуқур тоғ водийларида ва 5000 м гача бўлган мутлоқ белгиларга эга доволларда учрайди. Унинг пайдо бўлиш шароитлари ва қатламларнинг тузилишини кўрсатган ҳолда лёссни аниқлаш шуни кўрсатадики, тупроқ пўсти ёки об-ҳаво каби мураккаб табиий тизим сифатида тушунилади. Лёсс тизим сифатида географик муҳитга мослашган географик зона шаклланишдир. Лёсс жинсларини ўрганиш кўпгина соҳа мутахассислари томонидан олиб борилади. Кейинги 30 йилда ўтказилган йирик ишларни асосий мазмунига қараб қуйидаги йўналишларга ажратиш мумкин.

1. Лёсс жинсларини ҳосил бўлишини аниқлаштириш (Кес,1964; Крылков,1965, Волков,1971; Кадыров,1979; Рященко,1984; Коробкин, Балаев, Галай,1984).

2. Лёссларнинг стратиграфияси ва палеогеографияси (Веклич,1968,1982; Волков. Волкова, Задкова,1969; Волков,1971; Величко,1975; Смренко 1970,1980; Степанов, Абдуназаров,1977; Лазаренко, Пахомов, Пенков,1977; Тетюхин,1978; Кадыров,1979; Богущкий, 1985; Додонов, 1986 ва бошқалар).

3. Айрим ҳудудларда тарқалган лёсс жинсларини турлари таркиб ва хоссаларини ўрганиш (Мавлянов,1958; Ларионов, Приклонский, Ананьев, 1959; Балаев, Царёв,1964; Карпов 1964; Кригер,1965; Лысенко, 1967, 1978; Касымов,1970; Краев, 1971; Шерматов,1971; Кадыров,1976; Рахматуллаев,1982; Пулатов, Каюмова, Мирсаидова, 1986; Н.Мавлянов,1986 ва бошқалар).

4. Бир гуруҳ ишлар лёсс чўкувчанлигини пайдо бўлишини аниқлаштиришга (Минервин,1980; Трофимов,1980,1985,1987; Осипов,1985; Коробкин, Балаев, Галай,1985; Кригер,1987; Комиссарова, Коломийцев,1987). Структурасини ўрганишга (Горькова,1965; Ларинов,1971; Осипов,1979; Таптунова, 1983; Рахматуллаев, Кофф, Котлов, 1982; Мавлянов,1985), минерал таркибига (Юсупова, 1958; Ананьев,1964; Ананев, Коробкин,1980) бағишланган.

5. Лёсс қатламларидаги такрорланиш қонуниятларини ўрганиш натижаларига Новосибирск ...,1980; Полтаво, 1983; Равно, 1985; Кисловодск..., 1987; Копейкин,1969 ва Я.Е.Шаевич,1987 ишлари бағишланган.

6. Математик усуллар ёрдамида лёсс жинсларидаги ўзгарувчанлик қонуниятларини ўрганиш Г.К.Бандарик (1971), Г.А.Сулакшина (1973), Г.К.Бондарик, М.И.Горальчук, В.Г.Сироткин (1976), И.С.Комаров, Н.М.Хайме, А.П.Бабеньшев (1976), Э.В.Мавлянов, Г.Р.Рашидов, Т.Д.Мирахмедов (1980), М.Ф.Ачилов (1986), Р.Б.Набиев (1989) ишларида ёритилган.

7. Лёсс тарқалган ерларни муҳофаза қилиб, ундан оқилона фойдаланиш, ундаги хавfli ходисаларни ўрганишга катта гуруҳ (Соколов, Крутов, Асқаров,1971, Саватеев, 1974,1986, Мавлянов, Пулатов,1975, Кадыров, 1976, 1979, Мусафаев,1979, Ниязов, 1982, Сквалецкий, Балаев, 1983, Гольдштейн, 1984, Расулов, 1980, Кригер, 1986, Ниязов, Мирасланов, Пушкаренко, 1986 ва бошқалар) ишлари бағишланган.

8. Лёсс тарқалган ерларни хариталаштириш, ҳар ҳил мақсадларда муҳандис-геологик худудлаштириш А.И.Исломов (1979), С.М.Касымов (1979), Г.А.Мавлянов, Г.У.Умарова, М.Ш.Шерматов (1982), В.С.Быкова (1982), Э.В.Мавлянов (1984) ишларида ёритилган.

Лёсслар кўп йиллар давомида ҳар тарафлама ўрганилаётган бўлса ҳам уларни турланиши, ҳосил бўлиши, таркиб ва хоссаларини такомиллашиши, ёшларини аниқлаш мунозаралигича қолмоқда

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Тойчиев Х.А., Сабитова Н.И. Пластика современного рельефа в решении геоэкологических проблем на примере восточной части долины р.Зарафшан // Геоэкология-проблемы и перспективы. – Ташкент, НУУз, 2000.

2. Тойчиев Х.А., Стельмах А.Г. Палеомагнетизм голоценовых отложений бассейна реки Чирчик // Инновация – 2004: Тез. докл. Межд. науч. конф. 27-29 октября 2004. – Ташкент, 2004. – С. 297-298.

3. Тойчиев Х.А., Стельмах А.Г. Методика отбора ориентированных образцов пород четвертичного периода при палеомагнитных исследованиях // Проблемы геологии фанерозоя Тянь-Шаня: Материалы Республиканской научно-практической конференции. – Ташкент: Университет, 2004. – С. 176-180.

4. Тойчиев Х.А., Стельмах А.Г. Магнитостратиграфические исследования плейстоцен-голоценовых отложений // Вестник НУУз. - № 1. - Ташкент, 2005.

5. Тойчиев Х.А., Абдуназаров У.К., Крахмаль К.А., Стельмах А.Г. Палеомагнитная и палеопочвенная характеристика эоплейстоцен-плейстоценовых отложений опорного разреза Апартак // Ангрэн – истиқболли шаҳар: Республика илмий-назарий анжумани материаллари. – Ташкент: И.М. Муминов номидаги Фалсафа ва ҳуқуқ институти, 2006. – С. 231-235.

CHIRCHIQ VOHASI O'NG BETIDA RIVOJLANGAN LYOSSIMON JINSLAR GENEZISI

Gulomova Laylo Saloxiddin qizi

Chirchiq sanoat hududini o'rganish ishlari dastavval 19 asrning birinchi yarmida boshlanib va hozirgi kungacha davom etmoqda. Hududning geologik tuzilishini o'rganishda salmoqli darajada hissa qo'shgan geologlar Z.M.Artyomova, N.P.Vasilkovskiy, G.A.Belenkiy, M.G.Kalabin, N.F.Bezobrazova va V.A.Zxarovich va boshqalardir.

Chirchiq daryosi vodiysining alyuvial yotqiziqlari 1970 yilda mintaqada olib borilgan barcha ishlar natijalari va mavjud bo'lgan barcha materiallar Y.S.Kovalev tomonidan geologiya va mineralogiya fanlari nomzodi ilmiy darajasiga nomzodlik dissertatsiyasida tizimlashtirildi, tahlil qilindi va umumlashtirildi.

Tadqiqot maydoni O'zbekistonning shimoliy-sharqida joylashgan bo'lib, Tyan-Shan burmalanish tizimining Chotqol-Qurama strukturali shakllangan hududning janubiy-g'arbiy qismini tarkibiga kiradi. Morfologik jihatdan shimoliy-sharqdan janubi-g'arbga tomon cho'zilgan, hududning aksariyat qismi Sirdaryo daryosigacha pastlab boruvchi tog'oldi hududi tekisliklaridan iborat relyefni tashkil qiladi.

Chirchiq daryosi ikki daryo Chotqol (uning chap irmog'i) va Pskom (uning o'ng irmog'i) ning qo'shilishidan hosil bo'ladi.

O'rganilayotgan hududning geologik tuzilishida paleozoy mezazoy va kaynazoy davri yotqiziqlari mavjud bo'lib, tadqiqotning maqsadi va mohiyatidan kelib chiqqan holda tavsif berilayotganda asosiy etibor tadqiqot hududidagi yer osti suvlarini o'zida qamragan to'rtlamchi davr yotqiziqlariga qaratiladi. Chirchiq sanoat hududining geologik tuzilishi avval bajarilgan geologik va girogeologik tadqiqotlar hamda qidiruv ishlari natijalari asosida yaratiladi.

O'zbekistondagi lyosslar va lyossimon jinslarning genetik turlarini tavsiflashdan oldin, ularning asosiy xususiyatlarini ko'rib chiqamiz. Kontinental shakllanishlar orasida ular turli xil geomorfologik darajalarda keng tarqalgan bo'lib, litologik tarkibida bir hil bo'lib, qalinligi bir necha o'nlab va hatto yuzlab metr gacha bo'ladi.

Lyossga o'xshash loyli jinslarining birlamchi rangi sarg'ish-kulrang, kulrang, ikkilamchi rang tuproqli gorizontlarga mansub va toshli lyosslar uchun - quyuc kulrang, kulrang-jigarrang, jigarrang, qizil-jigarrang va g'isht-qizil xosdir. Suvda eruvchan karbonatlarning borligi va ularning kuchli cho'kishi lyoss shakllanishi qurg'oqchil muhitda sodir bo'lganligini ko'rsatadi (Toychiev, Stelmax, 2014).

Hozirgi vaqtda "lyosslar" atamasini lyossning to'g'ri va ko'p sonli shakllanishi bilan birlashtirish odatiy tusga kirgan. Ba'zan lyossdan lyossga asta-sekin o'tishi tufayli ular o'rtasida farq yo'q. M.P.Lisenkoning (1979) fikricha, och sariq rangga ega,

g'ovakliligi 40-50% va undan yuqori bo'lgan, qatlamsiz, juda loyli, qo'pol changli zarrachalar (0,05-0,01 mm) ustunligi bilan ajralib turadigan bo'sh jinslar, lyoss deb qaralishi kerak

Eolli genetik tur lyoss, lyossli qumli qum, eol qumlari bilan ifodalanadi va asosan neogen va qari ona jinslarida uzluksiz qoplama shaklida uchraydi.

*Elyuvial genetik tur*dagi yotqiziqlar jinslarning emirilishi natijasida hosil bo'lish joyda joylashgan. Sarg'ish-kulrang yoki kulrang, ko'pincha makrog'ovakli mayda tuproqli jinslar, aksariyat hollarda saralanmagan materiallar aralashmasi bilan keladi. SHu bilan birga, elyuvial lyossimon jinslar shakllanish sharoitlariga ko'ra, tog'li va tekis joylarda bo'lishi mumkin.

*Delyuvial genetik tur*dagi yotqiziqlar tog'li hududlarda, tog'lar yonbag'irlarida, adirlarda, jarliklar va daryo terrasalarida keng tarqalgan. YOm g'ir oqimlari bilan mayda tuproq zarralarining pastga tushishi bilan bog'liq bo'lgan ushbu turdagi mayda tuproqlar, odatda, har xil rangdagi sarg'ish-kul rangga ega.

O'zbekiston hududidagi *prolyuvial genetik tur*dagi jinslar tog'lardan allyuvial tekislikka o'tish yo'lini egallaydi va tog' oldi tekisliklarini hosil qiladi. Bu ko'pincha tog'lardan markaziy tekislikka chiqadigan bir qator konus-chiqish tizimlarining kombinatsiyasidir.

*Allyuvial genetik tur*dagi jinslar O'zbekistonning yirik daryolari - Sirdaryo, Amudaryo, CHirchiq, Oxangaron, Qashqadaryo, Surxondaryo va ularning ko'plab irmoqlarining zamonaviy vodiylarida keng tarqalgan. Qatlamlar turli xil materiallari ona jinslar va prolyuvial va delyuvial jinslarni emirilish mahsulotlaridan iborat

Kontinental sharoit va turli xil geologik tektonik sharoitlar lyoss shakllanishining turli xil genetik turlariga olib keladi: yuqori rel'ef bosqichlarida lyoss jinslari bo'laklari elyuvial, delyuvial va prolyuvialning saralanmagan terrigen birikmalaridan iborat bo'lib, ularning o'rnini tog' oldi tekisliklari bo'laklari egallaydi, ular qoldiq oqimi konuslarining prolyuvial cho'kindilari bilan ifodalanadi va atroflari bo'ylab ko'pincha tuproqqa o'xshash mayda tuproq bilan qoplanadi.

Xulosa qilib shuni ta'kidlash mumkin, O'zbekistonning lyoss jinslari, asosan, bir-birining ustki qismiga o'xshash ustma-ust tushgan holda, katta hudud bo'ylab doimiy ravishda kuzatiladi. Kontinental sharoit va turli xil geologik tektonik sharoitlar lyoss shakllanishining turli xil genetik turlariga olib keladi. YUqori rel'ef bosqichlarida lyoss jinslari bo'laklari elyuvial, delyuvial va prolyuvialning saralanmagan terrigen birikmalaridan iborat bo'lib, ularning o'rnini tog' oldi tekisliklari bo'laklari egallaydi, ular qoldiq oqimi konuslarining prolyuvial cho'kindilari bilan ifodalanadi va atroflari bo'ylab ko'pincha tuproqqa o'xshash mayda tuproq bilan qoplanadi.

Lyossimon jinslarning tarqalishi G.A.Mavlonov, E.V.Qodirov va boshqalarning ilmiy ishlarida o'z aksini topgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Toychiev X.A., Stelmax A.G. Paleomagnetizm otlojeniy chetvertichnogo perioda na primere razreza Apartak CHirchik-Angrenskogo basseyna // Aktualnye problemy gumanitarnyx i estestvennyx nauk. – Moskva, 2009. – Tom 1, № 7. – S. 220-223.
2. Toychiev X.A. Stelmax A.G. Paleomagnitnye indikatorы stratigrafii lessovyx otlojeniy Uzbekistana // Problemy seysmologii v Uzbekistane: Materialy Mejdunarodnoy konferensii. – Tashkent: IS AN RUz, 2010. – Tom II, № 7. – S. 141-144.
3. Toychiev X.A., Stelmax A.G. Ob’em i struktura stratigraficheskix podrazdeleniy chetvertichnoy sistemy v proshlom i nastoyщем // Vestnik NUUz, № 2/1. - Tashkent: NUUz, 2012.
4. Toychiev X.A., Stelmax A.G. Rol paleomagnitnyx dannyx pri izuchenii chetvertichnyx otlojeniy Uzbekistana // V sb. materialov Respublikanskoy konferensii «Osnovnye problemy magmaticheskoy geologii Zapadnogo Tyan-SHanya». - Tashkent: NUUz, 2012.
5. Toychiev X.A., Stelmax A.G. Ob’em i struktura stratigraficheskix podrazdeleniy chetvertichnoy sistemy v proshlom i nastoyщем // Vestnik NUUz, № 2/1. - Tashkent: NUUz, 2012.
6. Toychiev X.A., Stelmax A.G. Sovremennoe predstavlenie o nijney granitse i stratotipax podrazdeleniy chetvertichnoy sistemy // Vestnik NUUz, maxsus son. - Tashkent: NUUz, 2013.

INGLIZ TILIDAN O'ZBEK TILIGA TARJIMADA LISONIY
KOMPRESSIYASINING TADQIQI

Usmanjonova Mahliyo Zokirjon qizi
Namangan Davlat Universiteti
Lingvistika (Ingliz tili) 2-kurs magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada, ingliz tilidan o'zbek tiliga tarjimada lisoniy kompressiyaning tadqiqi va compressor asosi hisoblangan tarjimonlik haqida keng tushunchalar yoritilgan.

Kalit so'zlar: yozma va og'zaki tarjima, badiiy va ilmiy tarjima, sinxrom va ketma-ket, adekvat, adaptatsiya, antonomik, kalka, modulyatsiya, transliteratsiya.

Annoation: In this article, the study of linguistic compression in translation from English to Uzbek and broad concepts of compressor-based translation are covered.

Key words: written and oral translation, artistic and scientific translation, synchrony and sequence, adequate, adaptation, antonomic, copy, modulation, transliteration.

Аннотация: В этой статье рассматривается изучение лингвистической компрессии при переводе с английского на узбекский язык и общие концепции перевода на основе компрессии.

Ключевые слова: письменный и устный перевод, художественный и научный перевод, синхронность и последовательность, адекватность, адаптация, антономика, копия, модуляция, транслитерация.

Tarjima bu qayta yaratish san'ati, yuksak badiiy ijoddir, ijod bo'lganda ham tarjima muallifidan izlanish, mehnat, sabr-toqat talab qiladigan, turli xil materiallar ustida mashaqqatli isholib borish ni talab qiladigan ijoddir. Tarjima tushunchasining ma'nosi juda keng, chunki "Tarjima nima?" degan savolga turli soha vakillari turlicha javob berishadi. Bir kishi tarjimani bir tilda yozilgan kitobni ikkinchi tilga o'girish desa, boshqa bir kishi uni bir tilda bayon qilingan fikrni o'zga tilda so'zlovchi kishilarga tushuntirib berishdan iborat deb biladi. Uchinchi bir kishi fikricha esa, kinofilmlar ham tarjima qilinadi, demak tarjima bu bir tilda rol ijro etayotgan aktyorning nutqini ikkinchi uchinchi va hokazo tillarga o'girish demakdir. Tarjimaga lingvistik tarjimashunoslik nuqtai nazaridan yondashib, quyidagicha ta'rifberish mumkin: Insoniyat faoliyatining murakkab shakli bo'lmish tarjima -bir tilda yaratilgan nutqiy ifodani (matnni), uning shakl va mazmun birligini saqlagan holda, o'zga til vositalari asosida qayta yaratishdan iborat ijodiy jarayondir. Demak, asliyat mansub bo'lgan til vositalari yordamida yaratilgan nutqiy ifoda tarjima tili qonuniyatlari asosida vujudga keltirilgan shunday ifoda bilan almashtiriladi. Shu 8 yo'l

bilan asliyat va tarjima tillari matnlarning mazmuniy-uslubiy adekvatligi yuzaga keltiriladi. Tarjima xalqlar o'rtasidagi do'stlik, qardoshlik va hamkorlik manfaatlariga, ular o'rtasidagi iqtisodiy-siyosiy, ilmiy, madaniy va adabiy alozalarning kengayishiga xizmat qiluvchi qudratli quroldir. Tarjima to'g'risida bildirilgan yuqoridagi mulohazalarning barchasida jon bor. Chunki ularning har biri tarjimani bir tomondan ta'riflab, bu haqdagi umumiy tushunchani to'ldirishga xizmat qiladi.

Demak, tarjima –ko'p sohali, sertarmoq, murakkab faoliyat. Tarjima insoniyat faoliyatining eng qadimiy turlaridan biri bo'lib, u tufayli biz insoniyat taraqqiyoti tarixini barcha tafsilotlari bilan ochiqoydin tasavvur etamiz. Tarjima turli xalqlar adabiyotlarining o'zaro aloqasi va bir-biriga ta'siri jarayonini tezlashtiradi. Tarjimaviy asarlar tufayli kitobxonlar jahon adabiyoti durdonalaridan bahramand bo'ladilar, ularning estetik tuyg'ulari oshadi, didlari o'sadi, ularda go'zal narsalar haqida tushunchalar hosil bo'ladi.

Tarjima —bir tildagi matnni boshqa tilda qayta yaratishdan iborat adabiy ijod turi. Tarjima millatlararo muloqotning eng muhim ko'rinishi. Asliyat va qayta tiklangan matn xususiyatiga qarab badiiy tarjima, ilmiy tarjima va boshqa turlarga ajratiladi. Asl nusxani aks ettirish tarziga ko'ra tafsir, tabdil, sharh kabi ko'rinishlarga ham ega bo'lishi mumkin. Tarjima jarayoni 2 ga bo'linadi:a) Ma'lum matnni bir tilidan, ikkinchi tilga o'girish jarayoni; b) Yakunlangan tarjima Asliyat tili (Asar tili) - original til, manbaa tili, birinchi til, asar bitilgan til, asarning ona tili, qaysi tilda yaratilgan bo'lsa, u uning asliyat tili hisoblanadi. Tarjima tili-matnni o'girish uchun tanlangan til, asar o'girilayotgan til, odatda, tarjimonning ona tili. Shunday ekan tarjimon tarjima qilish bilan birga shaxsiyati va qobiliyatlari ustida parallel ravishda doimiy ishlashiga to'g'ri keladi. Tarjima qilish jarayoni o'z navbatida ikkiga bo'linadi ular: bevosita va bilvosita tarjima Bevosita tarjima-asliyat (original asar) tilidan bevosita amalga oshiriladi. Bilvosita tarjima-tarjimadan tarjima. Bunda asliyat tilidan qilingan tarjimadan amalga oshirilgan tarjima yoki uchinchi tildan amalga oshirilgan tarjima nazarda tutiladi. Buni rus tarjimashunosligida переводизиторых руквторичныйпереводterminlari bilan ataladi.

Tarjimada qiyosiy tilshunoslik yutuqlaridan unumli foydalaniladi. Tarjimada qiyosiy tahlildan maqsad, tarjima jarayonidagi umumiy qoidalarni o'rganishdir. Tarjima nazariyasida qiyosiy tahlil so'z va gaplarning qiyosiy tahlil natijasi sifatida qabul qilingan fakt (dalil)larga asoslangan. Ingliz tilidagi so'zlar bilan boshqa tildagi so'zlarning turli xil xususiyatlarini qiyosiy o'rganish ingliz va boshqa tillardagi so'zlarning turli xil xususiyatlari mavjud ekanligini ko'rsatadi. So'z shakli, o'zaro bog'langan so'zlarning semantik tuzilishi va ularning nutqda ishlatilishi turli xil tillarda turlichadir. Har bir tilning o'zining leksik tuzilishi mavjuddir. Lekin hamma ma'nolarida emas, ya'ni ingliz tilidagi so'zning ma'nosini ifodalovchi o'zbek tilidagi

so'zni topish mumkin. Tarjima turlari shakliga ko'ra 2 ga bo'linadi: yozma tarjima va og'zaki tarjima. Yozma tarjima ham o'z navbatida badiiy, ilmiy va boshqa soha tarjimalari. Og'zaki tarjima esa sinxrom va ketma-ket tarjimaga bo'linadi. Tarjima turlari bilan bir qatorda tarjima usullariga juda muhim hisoblanadi. Tarjima usullarining bir nechta turlari mavjud. Ular quyidagilar: Adekvat tarjima-(rus adekvatnoe lot.o'zbekchada tenglashtirish, teng, to'la mos keladigan, bir-biriga) (tarjimaning asliyatga mos kelishi nazarda tutiladi) aynan o'xshagan tarjima. Asl nusxani to'liq aks ettiruvchi, unga muvofiq va u bilan tenglashadigan tarjima adekvat tarjima diyiladi.

Adaptatsiyali tarjima-(lot. adaptatio; yengillashtirish, soddalashtirish) asliyatdagi asar yoki boshqa matnning asosan syujet chiziqlariga urg'u berib, uning ma'no va uslubiy jihatlari nie'tirofdan qochirish orqali soddalashtirilgan holda amalga oshirilgan tarjima. Antonimik tarjima-(antonomi-grek. ant(i)provit-onomaniya)-shakli bir-biriga zid, ammo ma'nolari monand birikmalarga asoslangan tarjima. Masalan, rus tilida "nima bo'lsa shu bo'lsin", "mening parvoyimga kelmaydi" degan ma'noda хоть трава не расти degan frazeologik butunlik ishlatiladi. Uni o'zbek tilida menga desa g'ovlab ketsin deb o'giriladi. Demak rus tilida "menga desa o't o'ssin" desa, o'zbek tilida "g'ovlab ketsin". Birikmalar aks ma'noda o'girilgan bo'lsa ham mazmuni bir-biriga monanddir. Transliteratsiya-1) chet tilidagi so'zning grafik obrazini tarjima tilidagi harflar vositasida o'girishga asoslangan tarjima usuli, 2) bir alifbo sistemasidagi so'z yoki matni (Asliyat tili) ikkinchi tili alifbosi sistemasi (tarjima tili) bilan almashtirish, 3) chet tilidagi so'zni ona tili alifbosi qoidalari vositasida o'girish. Tarjima matnini fuqarolashtirish.

Transkripsiya-1) asliyat tilidagi so'zni tarjima tili tovushlari vositasida aniq aks ettirishga asoslangan tarjima usuli, 2) o'zga til matnidagi so'zlarni tarjima tili alifbosidagi harflar talaffuz qoidalari asosida ifodalash, 3) fonetik printsiptga asoslangan tovush vositasida tarjima qilish usullaridan biri. [4] Transpozitsiya-1) asliyatdagi lisoniy birlikning mazmunini saqlagan holda uning shaklini o'zgartirgan holda tarjima qilish, 2) bir janrdagi matni boshqa janr bilan tarjima qilish. Jumladan, she'riy matnning nasriy bayoni. Kalka-so'z yoki so'z birikmasini harfma-harf (hijjalab) tarjima qilish bilan o'girish.

Uning quyidagi turlari bor:

1. Leksik kalka-tarjima tilida asliyatdagi qoidalar bo'yicha yasalgan so'z.
2. Sematik kalka-so'zning chet tilidagi ma'nosi ta'siri bilan paydo bo'lgan ifodasi.
3. Frazeologik kalka-chet tilidagi birikmani qismlarga bo'lib hijjalab (harfma-harf) tarjima qilish.

Modullashtirish-tarjima jarayonida asliyatd ifodalangan matnga muqobillikni taminlash maqsadida tarjimon nuqtai nazaridan turib o'zgartirishlar

kiritish. Bunda asliyatdagi xususiy holda kelgan birlik umumlashtirilishi abstract narsa konkretlashtirilishi mumkin, shuningdek passiv konstruksiyalar aktivlashtirilishi ham uchraydi. Bu jihatnim terminologiyaga nisbatan qo'llanmaydi.

Erkin tarjima-bu asl nusxaning g'oyaviy mazmuni va badiiy xususiyatlarini o'zgartiruvchi, uni har jihatdan boshqa izga solib yuboruvchi tarjima prinsipidir. Bundan tarjimalarda muallif uslubi emas, balki tarjimon uslubi ustun turadi. Erkin tarjimaning ham turli xillari mavjud. Sharq klassik she'riy tarjimasiga kelganda, erkin tarjima shunda ko'rinadiki, bu usulni qo'llagan tarjimon aksariyat hollarda, asosiy mavzu va g'oyadan chetga chiqmagan holda, muallifning bayon tarzida she'riy san'atlardan foydalanish, ifoda va tasvirlarini chetlab o'tib, ular o'rniga o'zi ijod qilgan san'atlar va ifodalarni taqdim etadi. Bunday tarjimon asl nusxa panohida o'z she'rini taqdim etgan, o'zining ijodiy manerasini ko'rsatgan bo'ladi. Ijodiy tarjima esa asar g'oyasi va badiiy o'ziga xosligini o'zgartirishni emas, balki unga ijodiy munosabatda bo'lish orqali mazmuni, intonatsiyasi, uslubini yangi tilda tiklash demakdir. Ijodiy tarjima so'zma-so'z tarjimaga ham, o'zgartiruvchi erkin tarjimaga ham zid tushunchadir. Ijodiy tarjima orqali kitobxonga manzur bo'ladigan so'z san'ati namunasi hosil qilinadi. Shuning uchun badiiy adekvat tarjima ijodiy tarjima hisoblanib, bu asl nusxaga sodiq qolishni" taqozo etadi. So'zma-so'z va hijjaviy tarjima. Ya.I.Resker "doslovniy" va "bukvalniy" terminlarining ma'nolari boshqa-boshqa bo'lib, ularni bir-biri bilan aralashtirish yaramasligini alohida qayd etgan edi: "so'zma-so'z va hijjalab tarjima qilish degan ikki xil tushunchani aralashtirmaslik kerak. Hijjalab tarjima qilish –turli-tuman tillarning so'zlari o'rtasidagi nuqul tashqi, shakliy o'xshashlikka asoslangan mexanik tarjimadir. Bu tarjima sohasidagi formalizmdir. So'zma-so'z tarjima esa "so'zni-so'z" bilan, hech narsani almashtirmasdan yoki qayta guruhlashtirmasdan qilingan tarjimadir. Hijjalab tarjima qilishga yo'l qo'yib bo'lmaydi. So'zma-so'z tarjima esa muayyan hollarda qonuniy hodisadir".

Xulosa

Xulosa o'rnida shu aytish mumkinki, tarjima turlari va usullari tarjima jarayoni uchun juda muhim vosita hisoblanadi. Tarjima jarayonida tarjima usullaridan foydalanish juda muhim. Tarjima usullari tarjima sifatini oshirish va aslyat tilidan tarjima qilinayotgan tarjimaning asl ma'no-mazmunini saqlab qolish uchun yordam beradi. Tarjima sohasida ish olib borayotgan har bir tarjimonning tarjima turlari va tarjima usullaridan xabardor bo'lishlari juda muhim sanaladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. <https://kh-davron.uz/tag/tarjima-sanati>
2. <https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Tarjima>
3. J.K.Solijonov "Tarjimonlarga tavsiyalar 1-5-qismlar"
4. Zohidjon Sodiqov va Dilrabo Abduraxmonova "tarjimashunoslik terminlarining ko'ptilli lug'at-ma'lumotnomasi"

G‘O‘ZANING NAV VA TIZMALARIDA O‘SIMLIKLARNING O‘SISH DAVRLARI BO‘YICHA POYA BALANDLIGINING RIVOJLANISH DINAMIKASI

Mutalova M.K.¹ (PhD), Kaxxarov I.T.² (DSc),

Qodirova M.R³ (PhD), Yusupova Sh.K.⁴

Genetika va o‘simliklar eksperimental biologiyasi instituti^{1,2,3,4}

E-mail: mutalovammk@mail.ru

Anotatsiya: Ushbu maqolada g‘o‘zaning yangi yaratilgan UzFA-709, UzFA-710, UzFA-718, UzFA-719, Kelajak-2 navlari va L-421, L-580, L-265, L-1305, L-164, L-432, L-108 tizmalarining rivojlanishning turli bosqichlaridagi o‘simlik bo‘yining o‘sinh dinamikasi bo‘yicha ma'lumotlar keltirilgan

Аннотация: В статье представлены данные по динамике роста высоты растений на разных стадиях развития новых созданных сортов хлопчатника такие как УзФА-709, УзФА-710, УзФА-718, УзФА-719, Келажак-2 а также линии Л-421, Л-580, Л-265, Л-1305, Л-164, Л-432, Л-108.

Kalit so‘zlar: o‘simlik, g‘o‘za, shonalash, harorat, o‘simlik bo‘yi, nav, tizma.

Kirish: O‘simliklarning o‘shishi va rivojlanishi ekin turining shakllanishiga asos bo‘lgan muhim hayotiy jarayonlardan biridir.

O‘simlik bo‘yi - vegetatsiya fazalarida o‘simliklarning o‘sinh dinamikasini kuzatish uchun qulay bo‘lib, bu xususiyat yillar davomida juda katta farq qiladi, bu esa genotiplarning atrof-muhit sharoitlarining keskin o‘zgarishiga, ozuqa, stress faktorlarga nav va tizmalarining turlicha sezgirligini ko‘rsatadi.

O‘simliklarning o‘shishi organizmning irsiy belgilariga va atrof-muhit sharoitlari bilan uzviy bog‘liq. O‘sinh sur‘atlari esa o‘z navbatida meteorologik sharoitlar bilan chambarchas bog‘liq. O‘simliklarning o‘shishi va rivojlanishining fenologik kuzatish, rivojlanishning turli bosqichlarida ro‘yhatga olish turli omillar va yetishtirish usullarining ta'sirini aniqlash imkonini beradi.

Tadqiqotning maqsadi: G‘o‘za o‘simliklarining o‘sinh dinamikasini, uning atrof-muhit omillariga bog‘liqligini hamda nav va tizmalarining xususiyatlarini ochib berishdir.

Tadqiqotning ob'ekti: sifatida g‘o‘zaning o‘rta tolali UzFA-709, UzFA-710, UzFA-718, UzFA-719, Kelajak-2 navlari va L-421, L-580, L-265, L-1305, L-164, L-432, L-108 tizmalaridan foydalanildi.

Tadqiqotning olib borish uslublari: Ilmiy tadqiqot ishlari 2021 yilda O‘zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasining Genetika va o‘simliklar eksperimental biologiyasi institutiga qarashli Zangiota tajriba dalasida olib borildi.

Mazkur tajriba bazasi Toshkent shahridan 20 km uzoqlikda, Chirchiq daryosining yuqori trassasida, dengiz sathidan 398 metr balandlikda joylashgan. Iqlimi keskin o'zgaruvchan, yozi (iyun, iyul, avgust oylari) yuqori darajada issiqligi, qishi esa (ayniqsa dekabr va yanvar oylari) havo harorati keskin pasayib ketishi bilan tavsiflanadi. Quyoshli kunlar 175-185 kundan, sovuq bo'lmaydigan davr 200-210 kundan iborat. Kuzda, qishda va bahorda yog'ingarchilik, yozda esa havo quruq bo'ladi. Bu esa g'o'zani sun'iy ravishda sug'orishni talab etadi. Zangiota tajriba bazasi dalasining tuproqlari – gumusi kam, tipik bo'z tuproq, granulometrik tarkibiga ko'ra tuproq o'rtacha qumloqli.

Ilmiy tadqiqot ishida agrotexnik tadbirlar tajriba bazasida qabul qilingan umumiy tarzda olib borildi. Mineral o'g'itlar bilan 3 marta oziqlantirildi ya'ni - ekish oldidan, ekishda va vegetatsiya davrida (1-chi oziqlantirish shonalash boshlanganda, 2-chisi ommaviy shonalashda, 3-chisi gullash – hosil to'plashda) berildi. Mineral o'g'itlar berishning yillik me'yori sof holatda N-250 kg/ga, P₂O₅-180 kg/ga va K₂O-115 kg/ga ni tashkil qildi. Chigit ekish dalalarda aprel oyining uchinchi dekadasida o'tkazildi.

Olingan barcha natijalar B.A.Dospexov [1] uslubida statistik ko'rsatkichlarning katta va kichik tanlanmalarida ishlovdan o'tkazilgan.

Adabiyotlar tahlili: K.A. Timiryazevning [2] fikricha, o'simlik bo'yi uning hayoti davomidagi eng muhim xususiyatlardan biridir deb ta'kidlagan. O'simliklarning bo'yining o'sishi va ularning individual rivojlanishining asosiy ko'rsatkichlaridan biri bo'lib, ma'lum darajada moddalarning sintezi va parchalanish jarayonlarining o'zaro muvozanatini aks ettiradi, shu bilan birga o'simlikning tashqi muhit omillari bilan bog'liqligini ta'minlaydi.

B.C. Sheveluxa [4] tadqiqotlarida o'simliklarning o'sishi fiziologik jarayon sifatida sodir bo'lishini uning normal o'sishi esa agrotexnik nazoratini to'g'ri tashkil etishda birinchi o'rinda turishini aniqladi. O'simlik bo'yi integral fiziologik jarayon sifatida u ichki va tashqi omillarning ta'siridagi o'zgarishlarga sabab bo'ladi.

O'simlik bo'yining balandligi- birinchi navbatda, poyaning vegetativ va generativ organlarining sonini oshishi bilan tavsiflanadi. O'simliklarning rivojlanishi - ontogenez jarayonida yuzaga keladigan o'simlik organlarining tuzilishi va funktsiyalaridagi ketma-ket miqdoriy va sifat o'zgarishlari natijasida yuzaga keladi. O'simliklarning o'sishi va rivojlanishi o'zaro bog'liq bo'lib, ularni bir-biridan alohida ko'rib chiqish mumkin emas.

Tadqiqot natijalari: Har qanday g'o'za navi biologik va qimmatli xo'jalik belgilari bo'yicha nisbatan bir xil, irsiy (genetik) tarkibi bo'yicha har xil o'simliklarning ma'lum tarkibda uyushgan majmuasidan iborat [3]

Biz ham o'z tadqiqotlarimizda o'simlik bo'yining o'sish dinamikasini nav va tizmalarda kuzatdik. G'o'zaning o'rta tolali UzFA-709, UzFA-710, UzFA-718, UzFA-719, Kelajak-2 navlari va L-421, L-580, L-265, L-1305, L-164, L-432, L-108

tizmalaridan kuzatuv va hisob-nazorat ishlari o‘simliklarning shonalash, gullash va meva tugish va pishish-etilish davrida amalga oshirildi. (1-jadval)

1- jadval

O‘SIMLIK BO‘YINING O‘SISH DINAMIKASI

Nav va liniyalar	O‘simlik bo‘yi (21.06.2021)	σ	Variatsiya koeffitsenti	O‘simlik bo‘yi (06.07.2021)	σ	Variatsiya koeffitsenti	O‘simlik bo‘yi (vegetatsiya oxiri)	σ	Variatsiya koeffitsenti
Uz FA -709	32.5±0.51	3.37	10.38	46.3±0.79	5.27	11.39	92.6±1.83	12.11	13.08
Uz FA -710	29.1±0.96	6.37	21.88	39.2±1.7	11.27	28.76	123.5±3.39	22.49	18.21
Uz FA -718	31.4±1.0	6.62	21.08	41.7±1.02	6.73	16.15	97.0±1.39	9.19	9.47
Uz FA -719	30.0±0.77	5.12	17.07	43.4±0.96	6.35	14.6	129.4±1.99	13.18	10.18
L -421	48.8±0.98	6.51	13.34	61.9±0.99	6.57	10.62	96.5±1.95	12.92	13.39
L -580	42.4±1.43	9.51	22.44	63.8±1.77	11.73	18.38	94.0±1.73	11.5	12.23
L -265	38.8±0.78	5.18	13.35	49.2±0.62	4.1	8.34	97.0±1.39	9.19	9.47
L -1305	35.0±1.49	9.89	27.86	51.7±1.75	11.59	22.41	96.5±1.4	9.7	10.09
L -164	47.6±1.39	9.2	19.34	69.4±1.47	9.78	14.09	112.0±2.5	17.03	15.2
L -432	49.5±1.06	7.01	14.17	64.5±1.77	11.76	18.23	109.5±3.98	26.4	24.1
L -108	25.8±1.14	7.57	29.34	40.0±1.74	11.52	28.8	163.9±2.23	14.81	9.03
L -21	40.9±1.5	10.33	25.26	56.1±2.29	15.17	27.04	114.6±2.8	18.54	16.18
с4	44.3±0.94	6.24	14.08	61.5±1.26	8.36	13.59	99.6±2.89	19.19	19.27

Shonalash davrida g‘o‘zada o‘simlik bo‘yining eng yuqori ko‘rsatkichlari L-432 (49.5±1.06), L-421 (48.8±0.98), L-164 (47.6±1.39), L-580 (42.4±1.43) tizmalarida va Kelajak-2 (44.3±0.94) navida kuzatildi. O‘rtacha ko‘rsatkich esa L-16 (40.9±1.5), L-265 (38.8±0.78), L-1305(35.0±1.49) tizmalari va UzFA-709 (32.5±0.51), UzFA-718 (31.4±1.0), UzFA-179 (30.0±0.77) navlarida qayd etildi. O‘simlik bo‘yining rivojlanish dinamikasi bo‘yicha eng past ko‘rsatkich L-108 (25.8±1.14) tizmasi va UzFA-710 (29.1±0.96) navida aniqlandi.

Gullash va meva tugish davrida o‘simlik bo‘yining o‘sinh dinamikasi bo‘yicha eng yuqori ko‘rsatkich L-164 (69.4±1.47) , L-432 (64.5±1.77), L-421 (61.9±0.99) tizmalarida va Kelajak-2(61.5±1.26) navida, o‘rtacha ko‘rsatkich L-16 (pid) (56.1±2.29), L-1305 (51.7±1.75) tizmalarida, eng past ko‘rsatkich Uz FA-710 (39.2±1.7) navida ekanligi kuzatildi.

Pishish-etilish davrida o‘simlik bo‘yining o‘sinh dinamikasi bo‘yicha eng yuqori ko‘rsatkich L-108 (163.9±2.23) tizmasida va UzFA-719 (129.4±1.99), UzFA-

710 (123.5 ± 3.39) navlarida, o'rtacha ko'rsatkich esa L-16, L-21 (114.6 ± 2.8), L-164 (112.0 ± 2.5) tizmalarida, eng past ko'rsatkich Uz FA-709 (92.6 ± 1.83) navida aniqlandi.

Xulosa: G'o'zaning o'rta tolali yangi UzFA-709, UzFA-710, UzFA-718, UzFA-719, Kelajak-2 navlari va L-421. L-580, L-265, L-1305, L-164, L-432, L-108 tizmalari rivojlanishning turli bosqichlarida turlicha balandlikka ega bolib, g'o'za unib chiqqandan to shonalaguncha poya sekin o'sadi, shonalashdan boshlab esa o'sishi tezlashadi. Poyaning o'sish va rivojlanish tezligiga tur va navdan tashqari harorat, yorug'lik, tuproq namligi, ozuqa bilan ta'minlanishi, tuproqning tarkibi, xili ham osimlik rivojlanishning turli bosqichlaridagi o'simlik bo'yining o'sish dinamikasiga o'z ta'sirini ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. Dospexov B.A. Metodika polevogo opita. – Moskva: Agropromizdat, 1985. – 351 s
2. Timiryazev K. A. "Jizn' rasteniya" Izdatel'stvo: MediaKniga 2008 g
3. Kaxxorov I.T. Korrelyasiya skorospelosti s xozyaystvenno sennimi priznakami u vnutrividovix geograficheski otdalennix gibridov F_2 xlopchatnika *G. hirsutum* L. // Evolyusionnie i seleksionnie aspekti skorospelosti i adaptivnosti xlopchatnika i drugix sel'skoxozyaystvennix kul'tur: Materiali mejdunarodnoy nauchnoy konferensii. – Tashkent, 2005. – S. 109-110.
4. Sheveluxa V.S "Rost rasteniy i yego regulyasiya v ontogeneze". God Izdaniya 2016. Izdatel'stvo ITRK, str-218

ИММУНОЛОГИЧЕСКОГО СТАТУСА ПОЛОСТИ РТА У ДЕТЕЙ БОЛЬНЫХ ОСТРЫМ ГЕРПЕТИЧЕСКИМ СТОМАТИТОМ

*к.м.н., доцент Махсумова С.С., PhD, доцент Махсумова И.Ш.
ординатор Абдурахимов З.А., Ассистент Шарипов С. С.
Ташкентский Государственный Стоматологический Институт*

На сегодняшний день проблема острого герпетического стоматита остается актуальной, поскольку герпес вирусная инфекция получила широкое распространение в человеческой популяции, поражает людей любого возраста и имеет разнообразные клинические проявления. Более 80% заболеваний СОПР составляют острые и рецидивирующие формы герпетической инфекции.

Ключевые слова: “детей”, “полости рта”, “оксолин”

Цель исследования - изучить состояния микроэкологии полости рта у детей больных острой герпетической инфекцией до и после лечения.

Материалы и методы. Для решения поставленной цели, нами проведены иммунологические исследования у 55 детей больных острой формой герпетического стоматита обратившихся в поликлинику детской терапевтической стоматологии при ТГСИ. Все дети были распределены на несколько групп: Первую группу в количестве 13 детей составили здоровые лица контрольная группа; Вторую группу составили дети с ОГС в количестве 30 больных, которым проведена традиционная терапия: антисептическая обработка полости рта раствором фурацилина (1:5000), аппликация мази «Оксолин» (0,25%)

Следующую группу составили 25 детей больных ОГС которым после антисептической обработки полости рта назначалась аппликация масла черного тмина.

Результаты и обсуждение. Для решения поставленной цели, нами проведено изучение показателей местных факторов защиты в ротовой жидкости у детей больных герпетическим стоматитом. При этом большое внимание уделялось изучению состояния местных факторов защиты, такие как уровень лизоцима, фагоцитарный показатель нейтрофилов, титр секреторной фракции иммуноглобулинов класса А (s IgA) в ротовой жидкости. Полученные данные при этих исследованиях приведены в таблице.

Показатели	Норма	ОГС	Группа сравнения	Основная группа
Титр лизоцима, мг %	18,0±0,2	12,0±0,3	13,0±0,2	17,0±0,4
Показатель фагоцитоза, %	55,4±2,1	43,0±1,5	47,0±1,3	53,0±2,0
S Ig A	2,0±0,1	1,3±0,1	1,4±0,1	1,5±0,1

Таким образом, на основании проведенных иммунологических исследований у детей больных герпетическим стоматитом можно сделать следующие выводы:

Показатели местного иммунитета у детей больных ОГС до и после лечения

Вывод. При ОГС традиционная терапия способствует улучшению клинической картины больных, но не полностью устраняет развитие дисбиоза и иммунодефицита в полости рта у детей. Проведение комплексного лечения с использованием масла черного тмина способствует устранению дисбиоза, нормализует иммунодефицитное состояние и ускоряет процессы заживления в полости рта.

Список литературы:

1. Махсумова С. С. и др. Проблемы в современной профилактике кариеса зубов у детей //Вестник науки и образования. – 2021. – №. 13-2 (116). – С. 9-16.
2. Буриева Н. А., Махсумова И. Ш. Профилактическая работа в аспекте стоматологических заболеваний //ББК 60 С 56. – 2019. – С. 185.
3. Махсумова С. и др. Способы лечения острого герпетического стоматита у детей //Stomatologiya. – 2016. – Т. 1. – №. 1 (62). – С. 75-82.
4. Махсумова И. Клинико-статистические показатели у детей, больных острым герпетическим стоматитом //Stomatologiya. – 2016. – Т. 1. – №. 2-3 (63-64). – С. 84-86.
5. Даминова Ш. Б., Махсумова И. Ш., Акбаров Ж. Р. Совершенствования методов лечения ОГС у детей //Мед. журн. Узбекистана. – 2014. – №. 3. – С. 9-10.
6. Даминова Ш. Б., Махсумова С. С., Махсумова И. Ш. КЛИНИЧЕСКИЕ И ИММУНОЛОГИЧЕСКИЕ ПОКАЗАТЕЛИ ПОЛОСТИ РТА У ДЕТЕЙ ПРИ ОСТРОМ ГЕРПЕТИЧЕСКОМ СТОМАТИТЕ ДО И ПОСЛЕ ПРОВЕДЕННОГО ЛЕЧЕНИЯ //Стоматология-наука и практика, перспективы развития. – 2018. – С. 87-88.
7. Хабилов Н. Л. и др. ЧАККА-ПАСТКИ ЖАҒ БЎҒИМИ КАСАЛЛИКЛАРИНИ ДАВОЛАШ УСУЛЛАРИ ҲАҚИДА АДАБИЁТЛАР

ШАРҲИ ТОШКЕНТ ДАВЛАТ СТОМАТОЛОГИЯ ИНСТИТУТИ //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 15. – №. 2. – С. 79-85.

8. Хабилов Н. Л. и др. ТИШСИЗ ПАСТКИ ЖАҒ СУЯК ТЎҚИМАСИ ТУЗИЛМАЛАРИНИНГ СУЯК ИЧИ ТИШ ИМПЛАНТЛАРИГА АСОСЛАНГАН ОЛИНАДИГАН ПРОТЕЗЛАР БИЛАН ЎЗARO ТАЪСИРИ //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 15. – №. 2. – С. 98-101.

9. Хабилов Н. Л. и др. ЖАҒ ПРОТЕЗЛАРИ ВА ОБТУРАТОРЛАРНИНГ ГИГИЕНИК ҲОЛАТИНИ БАҲОЛАШНИНГ УСУЛЛАРИГА АДАБИЁТЛАР ТАХЛИЛИ //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 15. – №. 2. – С. 89-91.

10. Хабилов Н. Л. и др. ЎСМИРЛАР ТИШ ҚАТОРЛАРИ ВА ОККЛЮЗИОН САТҲДАГИ ЎЗГАРИШЛАРНИ ЧАККА ПАСТКИ ЖАҒ БЎҒИМИ РИВОЖЛАНИШИ //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 14. – №. 4. – С. 150-151.

11. Хабилов Н., Шарипов С. ОСОБЕННОСТИ ПРИЕМА ПАЦИЕНТОВ ВРАЧАМИ-СТОМАТОЛОГАМИ В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ НОВОЙ КОРОНАВИРУСНОЙ ИНФЕКЦИИ (COVID-19) //Збірник наукових праць SCIENTIA. – 2021.

12. Khabilov N. L. et al. Comparative analysis of biomaterials intended for osteoarthritis //Journal of Medicine Innovations. – 2021. – Т. 1. – С. 72-77.

13. Хабилов Н. и др. Диоксид циркония-один из современных стоматологических материалов //Stomatologiya. – 2017. – Т. 1. – №. 2 (67). – С. 107-110.

14. Khabilov N. L. Nurova Sh. N., Nurov NB THE PREVALENCE OF DENTAL JAW ANOMALIES IN CHILDREN OF SCHOOL AGE OF THE BUKHARA REGION //International Journal of Applied and Fundamental Research. – 2015. – №. 12-9. – С. 1633-1634.

15. Хабилов Н. Л., Нурова Ш. Н., Нуров Н. Б. Распространенность зубочелюстных аномалий у детей школьного возраста Бухарской области //Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2015. – №. 12-9. – С. 1633-1634.

16. Шарипов С. С. и др. ТИШ ҚАТОРИДАГИ АНОМАЛИЯ ВА ДЕФОРМАЦИЯНИ ОЛДИНИ ОЛИШНИНГ ЗАМОНАВИЙ УСУЛЛАРИНИ АМАЛИЁТГА ТАДБИҚ ҚИЛИШ //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 15. – №. 2. – С. 86-88.

17. Шарипов С. С. и др. ЧАККА-ПАСТКИ ЖАҒ БЎҒИМИ ДИСФУНКЦИЯСИ ВА ТИШЛОВ АНАМАЛИЯЛАРИГА АДАБИЁТЛАР ШАРҲИ //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 15. – №. 2. – С. 92-94.

18. Шарипов С. С., Ўткирбек А., Абдусатторович А. З. ЎСМИРЛАР ОККЛЮЗИОН САТҲДАГИ ЎЗГАРИШЛАРНИ ЧАККА ПАСТКИ ЖАҒ

БЎҒИМИ РИВОЖЛАНИШ ТАЪСИРИГА АДАБИЁТЛАР ШАРҲИ //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 14. – №. 4. – С. 142-149.

19. Шарипов С. С. и др. ЧАККА ПАСТКИ ЖАҒ БЎҒИМИ КАСАЛЛИКЛАРИНИ ОЛДИНИ ОЛИШ //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 16. – №. 2. – С. 79-82.

20. Шарипов С. С. и др. ЧАККА-ПАСТКИ ЖАҒ БЎҒИМИ ДИСФУНЦИЯСИНИ БАРТАРАФ ЭТИШ УСУЛЛАРИ //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 16. – №. 2. – С. 70-73.

21. Шарипов С. С. и др. СТОМАТОЛОГИК ДАВОЛАНИШГА МУХТОЖ БОЛГАН КАТТА ЁШДАГИ БЕМОРЛАРНИНГ ОҒИЗ БЎШЛИҒИ КАСАЛЛИКЛАРИГА МУНОСАБАТИНИ ПСИХОЛОГИК БАҲОЛАШ //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 16. – №. 2. – С. 66-69.

22. Шарипов С. С. и др. ЧАККА ПАСТКИ ЖАҒ БЎҒИМИ КАСАЛЛИКЛАРДА ИННОВАЦИОН УСУЛЛАРНИНГ ТАЪСИРИ //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 16. – №. 2. – С. 74-78.

23. Шарипов С. С., Хабилов Н. Л. COVID-19 ПАНДЕМИЯСИ ДАВРИДА ТИШ ПРОТЕЗЛАШ АМАЛИЁТИНИ ХАФСИЗ САҚЛАШНИНГ УСУЛЛАРИ //EURASIAN JOURNAL OF ACADEMIC RESEARCH. – 2021. – Т. 1. – №. 2. – С. 845-854.

24. Lukmanovich X. N. et al. COVID-19 BILAN O'G'RIGAN TISHSIZ BEMORLAR OG'IZ SHILLIQ QAVATI TIZIMIDAGI BUZILISHLAR //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 14. – №. 4. – С. 152-154.

25. Сафаров М. и др. Влияние несъемных зубных протезов различной конструкции на микробиологические и иммунологические показатели полости рта //Stomatologiya. – 2014. – Т. 1. – №. 1 (55). – С. 18-23.

26. Gaffarov S., Sharipov S. ANALYSIS OF MACRO AND MICROELEMENTS IN TEETH, SALIVA, AND BLOOD OF WORKERS IN FERGANA CHEMICAL PLANT OF FURAN COMPOUNDS //European Medical, Health and Pharmaceutical Journal. – 2014. – Т. 7. – №. 2.

27. Сафаров М., Мусаева К., Шарипов С. Олинмайдиган кўприксимон тиш протезларининг оғиз бўшлиғи микробиологик ҳолатига таъсири //Stomatologiya. – 2017. – Т. 1. – №. 2 (67). – С. 51-54.

ЯНГИ МИЛЛИЙ ТИШ ИМПЛАНТАТИ КОНСТРУКЦИЯСИНИ ЯРАТИШ ВА ҚЎЛЛАНИЛИШИНИ

*Phd, доцент МУН Т.О., Т.ф.д. профессор ХАБИЛОВ Н.Л., Ординатор
АБДУРАХИМОВ З.А., Ассистент ШАРИПОВ С. С.*

Тошкент Давлат Стоматология Институт

Аннотация. Ушбу мақолада Мун Татьяна Олеговнанинг янги миллий тиш имплантати конструкциясини яратиш ва қўлланилишини экспериментал асослаш мавзусининг фалсафа доктори (phd) диссертацияси автореферати мазмунини ёритиб беришга қаратилди.

Калит Сўзлар: “Implant.uz”, “Имплантат”, “Ортопедия”, “Стоматология”

Кириш. Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти маълумотида кўра, 65 ёшли ва ундан катта бўлган одамларда тиш йўқотиш ҳавфи 30% дан 70% гача (Shemtov-Yona K, Rittel D. 2015) ташкил қилади. Охириги йилларда имплантология беморларда қисман ва тўлиқ тишсизликда тишларни йўқотилиши, эстетикани ҳамда чайнов функциясини тиклашнинг самарадор ечими бўлиб қолмоқда». «Тиш имплантатлари билан самарали даволашнинг асосий кўрсаткичи бўлиб ўрнатилган имплантат атрофи суяк тўқимасининг ижобий реакцияси, яъни остеоинтеграцияси ёки тўғридан тўғри контакт имлантант-суяк ҳолати ҳисобланади (Cicciu M, Bramanti E, Matascena G, Guglielmino E, Risitano G. F. 2014). Имплантат тайёрланган ҳом ашё, имплантат юзаси топографияси, ғоваклилик, тузилиши, имплантат узунлиги, диаметри, геометрик тавсифи ва суяк тўқимаси атрофи ҳусусиятлари каби омиллар имплант-суяк реакциясига ҳамда унга тушадиган босимга таъсир этади. Шунинг учун янги хом-ашёлар, тиш имплантатлари тузилишини яратиш бўйича илмий тадқиқотлар тиш импланталогияси йўналишининг долзарб масалаларидан бири бўлиб қолмоқда.

Замонавий стоматологиянинг дунё миқёсида ривожланиши, тиббиёт билан бир бутун бўлган ҳолда, кўрсатилаётган ихтисослашган ёрдам сифатини доимий ошириб бориш ва шу орқали стоматологик беморларнинг ҳаёт сифатини яхшилаш билан боғлиқ бўлади. Бугунги кунда тўлиқ ва қисман тишсизликни олинмайдиган протезлар билан тиклашда янги услубларини ишлаб чиқиш долзарблигича қолмоқда. Шу билан бирга, стоматолог амалиётига тиш имплантатларини кенг киритиш қисман ва тўлиқ тишсизликда нафақат нормага яқин тиш функциясини қайта тиклаш балки жағлар атрофияси ҳамда тиш қаторлари нуқсонларини келиб чиқишини олдини олиш имконини беради. Ортопедик стоматология ва имплантология соҳасида тиббиёт тадбирларни самарадорлигини ошириш мақсадида жаҳонда кенг қамровли илмий тадқиқотлар олиб борилмоқда.

Мустақиллик йилларида мамлакатимизда аҳолига кўрсатилаётган тиббий ёрдамни сифатини тубдан яхшилаш ҳамда кўрсатилаётган ёрдамни янада кенг кўламда йўлга қўйиш йўналишида соғлиқни сақлаш соҳасида кенг қамровли тадбирлар амалга оширилди. Бу борада амалга оширилган чора тадбирлар натижасида сифатли ва юқоритехнологик стоматологик ёрдам кўрсатиш борасида ижобий натижаларга эришилди. Соғлиқни сақлаш тизимида амалга оширилган мақсадли чора тадбирларга қарамасдан бугунги кунда жумладан стоматология соҳасида ўз ечимини кутаётган масалалар мавжуд. Ҳозирги кунда, Ўзбекистон Республикасининг 2017-2021 йилларга мўлжалланган бешта устувор йўналишлар бўйича ҳаракатлар стратегиясида аҳолига юқори малакали, сифатли тиббий ёрдам кўрсатиш, хусусан стоматологияда аҳолига қўлланилаётган замонавий технологияларни кенгайтириш орқали юқори малакали, сифатли тиббий ёрдам кўрсатиш ва шу орқали беморларни ҳаёт сифатларини ошириш ҳисобланади (Shemtov-Yona K, Rittel D. 2015).

Имплантатни тўқимага самарали интеграцияси тикловчи тиббиётни асосий талабларидан бири ҳисобланади. Smeets R, Stadlinger B., маълумотларига кўра «тиш имплантатларини бирикиш кўрсаткичлари юқори ва у 95% дан юқори натижани ташкил этади». Бироқ, оз сонли беморларда тиш имплантатларни бирикмаслиги кузатилиши мумкин. Дунё миқёсидаги изланишлар шуни кўрсатадики, «остеоинтеграция ва функционалликка тўлиқ эришгандан кейин кузатиладиган кечки асоратларга имплантатнинг ўзи ёки унинг қисмлари механик жароҳатлари киритилади. Тиш имплантатларини клиник амалиётда кенг қўлланилиши уларнинг биологик томонларини кенг тадқиқ қилишга олиб келди. Аксинча, механик мустаҳкамлик ва ишончлилиқ очик адабиётларда кам ўрганилди ва шу сабабли кўп маълумотлар бугунги кунда етарли даражада ўрганилмасдан қолмоқда». (Shemtov-Yona K.) Тиш имплантати тайёрланадиган ҳом ашё сифатида тиббиётда қўлланиладиган титандан фойдаланилади. Fleck C ўзининг изланишида «титан ва унинг қотишмалари физиологик муҳитда жуда турғун оксид қават ҳосил қилади, бу ўз навбатида унга бошқа материалларга қараганда оксид қават ҳисобига суяк тўқималардаги қон ҳужайраларнинг морфогенетик оқсил ва протеинларини фиксацияси ва ҳаракатида тузилиши ва қайта тузилиш жараёнларида биомослик хусусиятини беришини» исботлади.

Ўзбекистонда ушбу йўналишда илмий тадқиқотлар шу кунга қадар олиб борилмаган. Республикадаги стоматологлар амалиётида қуйидаги “Dentium” (Жанубий Корея), “AlfaBio” (Исроил) , “Конмет” (Россия) каби хорижий ишлаб чиқарувчиларнинг тиш имплантатлари қўлланилиб келинади. «Тиш имплантатлар ёрдамида протезлаш олиб қўйлувчи протезларга нисбатан бир қанча қулайликларга эга бўлишига қарамай, будаволаш усулининг нархи қимматлигича қолмоқда» (Zarb GA, Lewis DW). Афсуски, уларнинг юқори

нархдалиги туфайли кўп беморлар етимлар қўллай олишмайди. Юқоридаги ҳолатлар ушбу тадқиқотни ўтказилишини асоси бўлиб хизмат қилди.

Адабиётларнинг таҳлили шуни кўрсатадики: тишсизликка учраган беморларга ташхис қўйиш ва даволаш сифати сезиларли яхшиланди, лекин тиш қатори нуқсонларини тиклаш усуллари янада самарали, хавфсиз ва арзон чораларни ишлаб чиқиш, тўлиқ ва иккиламчи тишсизликда жағ суякларини атрофияга учрашининг профилактикаси ҳамда даволаш-диагностика этапларини оптимизация қилиш шундай қатлам беморларида даволаш натижаларини яхшилашга кўмак беради.

Тадқиқотнинг предмети бўлиб ишлаб чиқилган «Implant.uz» тиш имплантати, тажриба жониворларининг тўқималари ва қонини экспериментал морфологик ўрганиш, ҳамда ушбу тиш имлантатини тиббий биологик ҳавфсизлигини тажрибада баҳолаш натижалари ҳисобланади.

Тадқиқотнинг усуллари. Қўйилган вазифаларни бажаришда муҳандис - конструкторлик, тажрибавий, морфологик, токсикологик, биокимёвий, микробиологик, рентгенологик (денситометрик) ва статистик усуллар қўлланилган.

Тадқиқотнинг амалий натижалари қуйидагилардан иборат:

ишлаб чиқилган тиш имплантати, тажриба ости хайвонларининг жағ суякларига ўрнатилганда уларнинг организмида морфологик ўзгаришларни келтириб чиқазмади, бу эса клиник изланишлар ўтказишга асос бўлган;

миллий тиш имплантати қўлланилишининг тажрибада асосланган тиббий биологик хавфсизлиги ушбу ишлангани сериялик ишлаб чиқариш учун тавсия қилинган;

таклиф қилинган миллий инновацион технология 1 имплантат учун сарфланадиган маблағни 2-2.5 баробар қисқартириб, изланишнинг якуний маҳсулоти юқори молиявий самарадорликка эга эканлиги аниқланган;

олиб борилган тадқиқотларга асосан миллий тиш имплантати хирургик ва ортопедик стоматология амалиётида қўллаш учун тавсия қилинган.

Тадқиқот натижаларининг илмий ва амалий аҳамияти. Тадқиқот натижаларининг илмий аҳамияти олинган хулоса ва таклифлар назарий аҳамият касб этиб, тиш имплантацияси ёрдамида қисман ва тўлиқ адентияли беморларнинг даволаш хусусиятларини ўрганишга катта ҳисса қўшишидан иборат. Тиш қаторлари нуқсонларини олинмайдиган протезлаш йўли билан даволашда қўлланувчи «Implant.uz» биринчи миллий тиш имплантати ишлаб чиқилган ва таклиф қилинган. Ишнинг айрим натижалари қисман ва тўлиқ адентия патогенези, клиникаси, диагностикаси ва даволашга бағишланган мавзулар бўйича курсантларни ўқитиш дастури мазмуни ва таркибини такомиллаштириш имконини берган.

Тадқиқотнинг амалий аҳамияти ишлаб чиқилган «Implant.uz» миллий тиш имплантати сифат жиҳатидан ўзининг чет эл аналогларидан қолишмаслиги, ишланма қўлланилишида хавфсизлиги тажрибада асосланган бўлиб уни серияли ишлаб чиқаришга тавсия этилишини асослайди. Клиник амалиётда қўлланилиши Республика стоматологик хизматида имплантатнинг чет эл аналогларига бўлган заруриятни камайтириб, ушбу беморлар қатламинин даволашда молиявий чиқимни камайтириш имконини беради.

Хулоса: Ўзбекистон республикасида «Implant.uz» биринчи миллий тиш имплантати ишлаб чиқилиши, имплантат моделини яралишида бошқа маҳаллий имплантатлар учун дебоча бўлиб хизмат қилади. Шу билан бирга дунё миқёсидаги имплантатларнинг ўзбек модели ўрни шакилланиб инсон ҳаёт сифатини оширишга укан ҳисса қўшади.

Адабиётлар рўйхати

1. Хабилов Н. и др. К вопросу применения биоактивных покрытий для дентальных имплантатов //Stomatologiya. – 2016. – Т. 1. – №. 1 (62). – С. 88-95.
2. Хабилов Н., Мун Т., Усмонов Ф. СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ВЛИЯНИЯ ПОВЕРХНОСТИ ДЕНТАЛЬНОГО ИМПЛАНТАТА “IMPLANT. UZ” НА ПРОЦЕСС ОСТЕОИНТЕГРАЦИИ //Stomatologiya. – 2021. – №. 2 (83). – С. 5-7.
3. Салимов О., Мун Т., Назарова Ш. ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ ОРТОПЕДИЧЕСКОГО ЛЕЧЕНИЯ СЪЕМНЫМ ПРОТЕЗИРОВАНИЕМ С ОПОРОЙ НА ИМПЛАНТАТЫ //Медицина и инновации. – 2021. – Т. 1. – №. 4. – С. 425-431.
4. Хабилов Н. и др. К вопросу применения биоактивных покрытий для дентальных имплантатов //Stomatologiya. – 2016. – Т. 1. – №. 1 (62). – С. 88-95.
5. Хабилов Н., Сафаров М., Досмухамедов Н. Анализ современных подходов к ортопедическому лечению с опорой на дентальные имплантаты //Stomatologiya. – 2018. – Т. 1. – №. 2 (71). – С. 67-71.
6. Хабилов Н. и др. Диоксид циркония-один из современных стоматологических материалов //Stomatologiya. – 2017. – Т. 1. – №. 2 (67). – С. 107-110.
7. Хабилов Н. Л., Нунова Ш. Н., Нунов Н. Б. Распространенность зубочелюстных аномалий у детей школьного возраста Бухарской области //Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2015. – №. 12-9. – С. 1633-1634.
8. Хабилов Н., Шарипов С. ОСОБЕННОСТИ ПРИЕМА ПАЦИЕНТОВ ВРАЧАМИ-СТОМАТОЛОГАМИ В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ НОВОЙ КОРОНАВИРУСНОЙ ИНФЕКЦИИ (COVID-19) //Збірник наукових праць SCIENTIA. – 2021.

9. Ярмухамедов Б. Х. и др. ИЗУЧЕНИЕ БИОСОВМЕСТИМОСТИ ЗУБНОГО ИМПЛАНТАТА “IMPLANT. UZ” IN VITRO //АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СТОМАТОЛОГИИ ДЕТСКОГО ВОЗРАСТА. – 2016. – С. 206-207.

10. Абакаров С. И. и др. Ортопедическая стоматология. – 2019.

11. Хабилов Н. Л. и др. ТИШСИЗ ПАСТКИ ЖАҒ СУЯК ТЎҚИМАСИ ТУЗИЛМАЛАРИНИНГ СУЯК ИЧИ ТИШ ИМПЛАНТЛАРИГА АСОСЛАНГАН ОЛИНАДИГАН ПРОТЕЗЛАР БИЛАН ЎЗАРО ТАЪСИРИ //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 15. – №. 2. – С. 98-101.

12. Хабилов Н. Л. и др. ЎСМИРЛАР ТИШ ҚАТОРЛАРИ ВА ОККЛЮЗИОН САТҲДАГИ ЎЗГАРИШЛАРНИ ЧАККА ПАСТКИ ЖАҒ БЎҒИМИ РИВОЖЛАНИШИ //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 14. – №. 4. – С. 150-151.

13. Хабилов Н. Л. и др. ЖАҒ ПРОТЕЗЛАРИ ВА ОБТУРАТОРЛАРНИНГ ГИГИЕНИК ҲОЛАТИНИ БАҲОЛАШНИНГ УСУЛЛАРИГА АДАБИЁТЛАР ТАХЛИЛИ //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 15. – №. 2. – С. 89-91.

14. Хабилов Н. Л. и др. ЧАККА-ПАСТКИ ЖАҒ БЎҒИМИ КАСАЛЛИКЛАРИНИ ДАВОЛАШ УСУЛЛАРИ ҲАҚИДА АДАБИЁТЛАР ШАРҲИ ТОШКЕНТ ДАВЛАТ СТОМАТОЛОГИЯ ИНСТИТУТИ //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 15. – №. 2. – С. 79-85.

15. Шарипов С. С. и др. ТИШ ҚАТОРИДАГИ АНОМАЛИЯ ВА ДЕФОРМАЦИЯНИ ОЛДИНИ ОЛИШНИНГ ЗАМОНАВИЙ УСУЛЛАРИНИ АМАЛИЁТГА ТАДБИҚ ҚИЛИШ //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 15. – №. 2. – С. 86-88.

16. Шарипов С. С. и др. ЧАККА-ПАСТКИ ЖАҒ БЎҒИМИ ДИСФУНКЦИЯСИ ВА ТИШЛОВ АНАМАЛИЯЛАРИГА АДАБИЁТЛАР ШАРҲИ //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 15. – №. 2. – С. 92-94.

17. Шарипов С. С., Ўткирбек А., Абдусатторович А. З. ЎСМИРЛАР ОККЛЮЗИОН САТҲДАГИ ЎЗГАРИШЛАРНИ ЧАККА ПАСТКИ ЖАҒ БЎҒИМИ РИВОЖЛАНИШ ТАЪСИРИГА АДАБИЁТЛАР ШАРҲИ //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 14. – №. 4. – С. 142-149.

18. Сафаров М. и др. Влияние несъемных зубных протезов различной конструкции на микробиологические и иммунологические показатели полости рта //Stomatologiya. – 2014. – Т. 1. – №. 1 (55). – С. 18-23.

17. Сафаров М., Мусаева К., Шарипов С. Олинмайдиган кўприксимон тиш протезларининг оғиз бўшлиғи микробиологик ҳолатига таъсири //Stomatologiya. – 2017. – Т. 1. – №. 2 (67). – С. 51-54.

19. Шарипов С. С. и др. ЧАККА ПАСТКИ ЖАҒ БЎҒИМИ КАСАЛЛИКЛАРИНИ ОЛДИНИ ОЛИШ //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 16. – №. 2. – С. 79-82.

20. Шарипов С. С. и др. ЧАККА-ПАСТКИ ЖАҒ БЎҒИМИ ДИСФУНЦИЯСИНИ БАРТАРАФ ЭТИШ УСУЛЛАРИ //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 16. – №. 2. – С. 70-73.

21. Шарипов С. С. и др. СТОМАТОЛОГИК ДАВОЛАНИШГА МУХТОЖ БОЛГАН КАТТА ЁШДАГИ БЕМОРЛАРНИНГ ОҒИЗ БЎШЛИҒИ КАСАЛЛИКЛАРИГА МУНОСАБАТИНИ ПСИХОЛОГИК БАҲОЛАШ //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 16. – №. 2. – С. 66-69.

22. Шарипов С. С. и др. ЧАККА ПАСТКИ ЖАҒ БЎҒИМИ КАСАЛЛИКЛАРДА ИННОВАЦИОН УСУЛЛАРНИНГ ТАЪСИРИ //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 16. – №. 2. – С. 74-78.

23. Шарипов С. С., Хабилов Н. Л. COVID-19 ПАНДЕМИЯСИ ДАВРИДА ТИШ ПРОТЕЗЛАШ АМАЛИЁТИНИ ХАФСИЗ САҚЛАШНИНГ УСУЛЛАРИ //EURASIAN JOURNAL OF ACADEMIC RESEARCH. – 2021. – Т. 1. – №. 2. – С. 845-854.

24. Lukmanovich X. N. et al. COVID-19 BILAN O'G'RIGAN TISHSIZ BEMORLAR OG'IZ SHILLIQ QAVATI TIZIMIDAGI BUZILISHLAR //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 14. – №. 4. – С. 152-154.

25. Toshpo'latova K. va boshqalar. IMPLANT BILAN QO'LLAB-QUVVATLANADIGAN KO'PRIKLARDAN FOYDALANADIGAN BEMORLARDA TRAVMATIK OKKLYUZIONNI BARTARAF ETISH TEXNIKASI // Evropa molekulyar va klinik tibbiyot jurnali. – 2020. – Т. 7. – №. 2. – S. 6189-6193.

26. Lukmanovich H. N., Olegovna M. T., Komilzhonovich U. F. Densitometric study of degree of osteointegration of the dental implant “implant. Uz” in experimental conditions //European science review. – 2016. – №. 3-4. – С. 244-245.

27. Gaffarov S., Sharipov S. ANALYSIS OF MACRO AND MICROELEMENTS IN TEETH, SALIVA, AND BLOOD OF WORKERS IN FERGANA CHEMICAL PLANT OF FURAN COMPOUNDS //European Medical, Health and Pharmaceutical Journal. – 2014. – Т. 7. – №. 2.

28. Khabilov N. L. et al. Comparative analysis of biomaterials intended for osteoarthritis //Journal of Medicine Innovations. – 2021. – Т. 1. – С. 72-77.

29. Khabilov N. L. Nurova Sh. N., Nurov NB THE PREVALENCE OF DENTAL JAW ANOMALIES IN CHILDREN OF SCHOOL AGE OF THE BUKHARA REGION //International Journal of Applied and Fundamental Research. – 2015. – №. 12-9. – С. 1633-1634.

ОҒИЗ БЎШЛИҒИ ШИЛЛИҚ ҚАВАТИ ПАТОЛОГИЯСИНИ МАҲАЛЛИЙ ДАВОЛАШ УЧУН АДАБИЁТЛАР ШАРХИ

*Т.ф.д. профессор ХАБИЛОВ Н.Л., Phd, доцент МАХСУМОВА И.Ш.,
Ординатор АБДУРАХИМОВ З.А., Ассистент ШАРИПОВ С. С.*

Тошкент Давлат Стоматология Институт

Қандли Диабет (ҚД) да оғиз бўшлиғининг шиллиқ қаватига дори воситаларининг маҳаллий қўлланилиши стоматологияда фақат мавжуд патологияни даволаш жиҳатидан кўриб чиқилади (эрозив-язва шикастланиш, кератозлар ва ҳоказолар (Власенко М.В. 2017). Бунда медикаментоз даволаш учун оғиз бўшлиғи шиллиқ қавати (ОБШҚ) касалликларининг этиологияси ва патогенезини ҳисобга олган ҳолда маълум препарат гуруҳларидан кенг фойдаланилади.

Қўзғатувчига таъсир қилиш учун асосий куч кўп ёки кам миқдорда патоген омилларни босишга қодир антибактериал таъсирга эга кенг спектр препаратлар қўлланилишига қаратилади. Антимикроб дори воситаларининг кенг тўпламини дезинфектантлар ва антибиотикларга ажратиш мумкин.

Антисептик препаратлар турли кимёвий табиатга эга кўп сонли агентларни ўз ичига олади (хлорамин, перманганат калий, водород перикиси, ёдинол, хлоргексидин, фарингосепт, пародиум, стеригал, цитеал, элюдрил ва бошқалар), улардан чайиш кўринишида маҳаллий фойдаланилади (Смирнов И.Е., Кучеренко А.Г., Смирнова Г.И. Бадалян А.Р. 2015).

Антибиотиклар (тетрациклин, левомекол), замбуруғга қарши (нистатин, леворин, декамин, пимафуцин, ороназол ва бошқалар) ва вирусга қарши (оксолин, бонафтон, госипол, ридоксол, ацикловир ва бошқалар) воситалардан ОБШҚ нинг мос келувчи инфекция касалликларини даволаш учун аппликация ёки боғлам кўринишида фойдаланилади (Доменюк Д.А.

2016. Доменюк Д.А., Давыдов Б.Н., Гильмиярова Ф.Н., Ивченко Л.Г., Ведешина Э.Г. 2017).

Тиббиёт ривожланишининг замонавий даражаси бу гуруҳ препаратларга қатор талаблар қўяди, улардан бири беморлар учун сезиларли акс таъсирлар йўқлиги ва нормал микроб ландшафтини сақлашдан иборат. Эрозив-яра ёки яллиғланиш жараёнлари бўлмаганида антибиотик ва антисептиклардан фойдаланиш мақсадга мувофиқ эмас, чунки патоген флора билан бир қаторда оғиз бўшлиғидаги нормал микробиоценоз ҳам йўқотилади. Шунинг учун ОБШҚ касалликларининг олдини олиш мақсадида бу гуруҳ препаратлардан фойдаланилмайди ва адабиётда бу масала тўғрисида маълумотлар йўқ (Ивченко Л.Г., Доменюк Д.А. 2017. Carda C., Mosquera-Lloreda N., Salom L., 2006).

Оғиз бўшлиғида дисбактериозни даволаш учун бифидумбактерин, бифиформ, хилак форте дан фойдаланилади.

Маҳаллий анестезия воситалари стоматологияда маҳаллий оғриксизлантириш учун қўлланилади (тримекаин, анестезин, лидокаин, совкаин ва бошқалар). Уларни кўпинча куйиш, яра ва эрозив-яра шикастланишларида анестезияни пролонгациялаш учун томирни қисқартирувчи препаратлар билан бирга қўллашади .

Ностероид яллиғланишга қарши воситалар (натрий мефенаминат, бутадион, синафлан, синодерм ва бошқалар) яллиғланиш жараёнининг барча фазаларига таъсир кўрсатади, шунингдек антиаллергик таъсирга эга. Кортикостероидлар ифодаланган аллергияга қарши таъсир кўрсатади ва оғир шикастланишларда қўлланилади (Четвертных В.А., Мартюшева М.В., Рогожников А.Г., Логинова Н. П. 2020).

Протеолитик ферментлар (трипсин, химотрипсин, химопсин) тирикларини шикастламаган ҳолда, деструктив оксилларни парчалайди, гиалуронидаза эса бириктирувчи тўқима мембраналарининг ўтказувчанлигини оширади, бу улардан ОБШҚ шикастланган юзасини тозалаш учун фойдаланиш имконини беради. Антифермент препаратлар (контрикал, трасилол) яллиғланишга қарши таъсирни кучайтирган ҳолда лизосомал ферментлар ва простагландинларни ингибирлайди.

Тўқималар алмашинувини яхшилаш, метаболик жараёнларни кўзғатиш ва ОБШҚ эпителизацияси ва регенерациясини кучайтириш учун гипозол, метилурацил, ацемин, метуракол, чаканда мойи, алоэ соки и коланхоэ, биосед, каратолин, солкосерил ва бошқалар қўлланилади.

Кератинизация, дифференцировка, хужайраларнинг ажралиш жараёнларини меъёрлаштириш ва тўқималар трофикасининг яхшиланишига А витамин кўмаклашади. Табiiй антиоксидант – Э витамини хужайраларнинг пролиферацияси, тўқималар нафас олиши ва эпителиоцитлар хужайра метаболизмининг бошқа жараёнларида иштирок этади. ОБШҚ касалликларини, айниқса гиперкератозлар билан ёндош кечувчи касалликларни даволаш учун витаминлардан кенг фойдаланилади (Б гуруҳ А, Е, С витаминлари). Бироқ улар аксарият ҳолатларда инекция кўринишида ёки микроэлементлар (витрум, центрум, олиговит, поливит ва бошқалар) билан уйғунликда поливитамин препаратлар сифатида ичга қабул қилишга тайинланади.

Маҳаллий иммунитетни созлаш учун интерферонлар, товуқ оксили лизоцими тайинланади. Оғиз бўшлиғининг шиллик қавати касалликларида маҳаллий иммунитетни яхшилаш учун Имудон препаратидан фойдаланиш истиқболли ҳисобланади, у фагоцитар фаолликни кучайтиради, сўлақда лизоцим ва sIgA секретори таркибини оширади, лейкоцитларнинг оксидловчи метаболизмини секинлаштиради, иммунологик хотира яратади. Бундан ташқари,

у саливацияни кучайтириш, ОБШҚ тикансимон қатламида эпителийнинг тузилмалари ташкил топиши ва микроциркуляциясини яхшилашга қодир (Congiu G., Campus G., Luglie P.F., 2016).

Шу билан бирга ОБШҚ га профилактика мақсадида ҚД га эга беморларда регенерацияни кучайтирувчи, микробиоценоз ва иммунитетни меъёрлаштирувчи воситаларни комплекс маҳаллий қўллаш муаммоси адабиётда фақат геронтологик жиҳатдан муҳокама қилинган.

Шундай қилиб, бугунги кунда адабиётларда ҚДдаги беморларда қаттиқ тўқима, пародонт ҳолатининг, шунингдек ОБШҚ умумий кўригининг етарлича батафсил таърифи мавжуд. Бундан ташқари, ОБШҚ микроциркулятор оқимининг ҳолати, маҳаллий иммунитетнинг баъзи ихтисослашмаган гуморал омиллар муҳокама қилинган, ҚД билан бирга кечувчи ОБШҚ касалликлари ва уларнинг даволаниши келтириб ўтилган. Шу билан бирга ОБШҚ морфологик ўзига хосликлари, унинг микробиоценози, ихтисослашмаган резистентлиги ва ҚД да маҳаллий ҳужайра иммунитетининг алоҳида омиллари, уларнинг асосий касалликнинг тури, босқичи, давомийлигига боғлиқ равишда ўзига хосликлари, шунингдек ҚД да ОБШҚ шикастланишларининг бирламчи профилактика методлари деярли ўрганилмаган. Бу ОБШҚ ўзгаришлари, унинг захира имкониятлари ва патологик омилларга мослашув механизмларини чуқур баҳолаш имконини бермайди ва чуқур даражада тадқиқотларни талаб қилади.

Адабиётлар рўйхати

1. Нусратов У. Г. Буйрак фаолияти бузилишига қараб 2-тоифа қандли диабетли беморларда олиб қўйиладиган тиш протезлари хусусияти. Диссертация. Бухоро – 2021.

2. Хабилов Н. Л. и др. ЖАҒ ПРОТЕЗЛАРИ ВА ОБТУРАТОРЛАРНИНГ ГИГИЕНИК ҲОЛАТИНИ БАҲОЛАШНИНГ УСУЛЛАРИГА АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 15. – №. 2. – С. 89-91.

3. Хабилов Н. Л. и др. ЎСМИРЛАР ТИШ ҚАТОРЛАРИ ВА ОККЛЮЗИОН САТҲДАГИ ЎЗГАРИШЛАРНИ ЧАККА ПАСТКИ ЖАҒ БЎҒИМИ РИВОЖЛАНИШИ //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 14. – №. 4. – С. 150-151.

4. Хабилов Н. Л. и др. ЧАККА-ПАСТКИ ЖАҒ БЎҒИМИ КАСАЛЛИКЛАРИНИ ДАВОЛАШ УСУЛЛАРИ ҲАҚИДА АДАБИЁТЛАР ШАРҲИ ТОШКЕНТ ДАВЛАТ СТОМАТОЛОГИЯ ИНСТИТУТИ //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 15. – №. 2. – С. 79-85.

5. Хабилов Н. Л. и др. ТИШСИЗ ПАСТКИ ЖАҒ СУЯК ТЎҚИМАСИ ТУЗИЛМАЛАРИНИНГ СУЯК ИЧИ ТИШ ИМПЛАНТЛАРИГА АСОСЛАНГАН ОЛИНАДИГАН ПРОТЕЗЛАР БИЛАН ЎЗARO ТАЪСИРИ //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 15. – №. 2. – С. 98-101.

6. Шарипов С. С. и др. ТИШ ҚАТОРИДАГИ АНОМАЛИЯ ВА ДЕФОРМАЦИЯНИ ОЛДИНИ ОЛИШНИНГ ЗАМОНАВИЙ УСУЛЛАРИНИ АМАЛИЁТГА ТАДБИҚ ҚИЛИШ //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 15. – №. 2. – С. 86-88.

7. Шарипов С. С. и др. ЧАККА-ПАСТКИ ЖАҒ БЎҒИМИ ДИСФУНКЦИЯСИ ВА ТИШЛОВ АНАМАЛИЯЛАРИГА АДАБИЁТЛАР ШАРҲИ //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 15. – №. 2. – С. 92-94.

8. Шарипов С. С., Ўткирбек А., Абдусатторович А. З. ЎСМИРЛАР ОККЛЮЗИОН САТҲДАГИ ЎЗГАРИШЛАРНИ ЧАККА ПАСТКИ ЖАҒ БЎҒИМИ РИВОЖЛАНИШ ТАЪСИРИГА АДАБИЁТЛАР ШАРҲИ //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 14. – №. 4. – С. 142-149.

9. Сафаров М. и др. Влияние несъемных зубных протезов различной конструкции на микробиологические и иммунологические показатели полости рта //Stomatologiya. – 2014. – Т. 1. – №. 1 (55). – С. 18-23.

10. Сафаров М., Мусаева К., Шарипов С. Олинмайдиган кўприксимон тиш протезларининг оғиз бўшлиғи микробиологик ҳолатига таъсири //Stomatologiya. – 2017. – Т. 1. – №. 2 (67). – С. 51-54.

11. Шарипов С. С. и др. ЧАККА ПАСТКИ ЖАҒ БЎҒИМИ КАСАЛЛИКЛАРИНИ ОЛДИНИ ОЛИШ //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 16. – №. 2. – С. 79-82.

12. Шарипов С. С. и др. ЧАККА-ПАСТКИ ЖАҒ БЎҒИМИ ДИСФУНКЦИЯСИНИ БАРТАРАФ ЭТИШ УСУЛЛАРИ //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 16. – №. 2. – С. 70-73.

13. Шарипов С. С. и др. СТОМАТОЛОГИК ДАВОЛАНИШГА МУХТОЖ БОЛГАН КАТТА ЁШДАГИ БЕМОРЛАРНИНГ ОҒИЗ БЎШЛИҒИ КАСАЛЛИКЛАРИГА МУНОСАБАТИНИ ПСИХОЛОГИК БАҲОЛАШ //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 16. – №. 2. – С. 66-69.

14. Шарипов С. С. и др. ЧАККА ПАСТКИ ЖАҒ БЎҒИМИ КАСАЛЛИКЛАРДА ИННОВАЦИОН УСУЛЛАРНИНГ ТАЪСИРИ //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 16. – №. 2. – С. 74-78.

15. Шарипов С. С., Хабилов Н. Л. COVID-19 ПАНДЕМИЯСИ ДАВРИДА ТИШ ПРОТЕЗЛАШ АМАЛИЁТИНИ ХАФСИЗ САҚЛАШНИНГ УСУЛЛАРИ //EURASIAN JOURNAL OF ACADEMIC RESEARCH. – 2021. – Т. 1. – №. 2. – С. 845-854.

16. Lukmanovich X. N. et al. COVID-19 BILAN O'G'RIGAN TISHSIZ BEMORLAR OG'IZ SHILLIQ QAVATI TIZIMIDAGI BUZILISHLAR //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 14. – №. 4. – С. 152-154.

17. Sanjarovna M.S., Shavkatovna M.I., Sagdullaevna MM QANDLI DABET BO'LGAN BOLALARNING OG'IZ BO'LIGINI O'ZGARISHI //Farmatsevtik salbiy natijalar jurnali. – 2022. – S. 2372-2377.

18. Tashpulatova K. et al. Technique for eliminating traumatic occlusion in patients using Implant-supported bridges //European Journal of Molecular & Clinical Medicine. – 2020. – Т. 7. – №. 2. – С. 6189-6193.

19. Хабилов Н. и др. Диоксид циркония-один из современных стоматологических материалов //Stomatologiya. – 2017. – Т. 1. – №. 2 (67). – С. 107-110.

20. Хабилов Н. Л., Нурова Ш. Н., Нуров Н. Б. Распространенность зубочелюстных аномалий у детей школьного возраста Бухарской области //Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2015. – №. 12-9. – С. 1633-1634.

21. Хабилов Н., Шарипов С. ОСОБЕННОСТИ ПРИЕМА ПАЦИЕНТОВ ВРАЧАМИ-СТОМАТОЛОГАМИ В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ НОВОЙ КОРОНАВИРУСНОЙ ИНФЕКЦИИ (COVID-19) //Збірник наукових праць SCIENTIA. – 2021.

22. Абакаров С. И. и др. Ортопедическая стоматология. – 2019.

23. Gaffarov S., Sharipov S. ANALYSIS OF MACRO AND MICROELEMENTS IN TEETH, SALIVA, AND BLOOD OF WORKERS IN FERGANA CHEMICAL PLANT OF FURAN COMPOUNDS //European Medical, Health and Pharmaceutical Journal. – 2014. – Т. 7. – №. 2.

24. Khabilov N. L. et al. Comparative analysis of biomaterials intended for osteoarthritis //Journal of Medicine Innovations. – 2021. – Т. 1. – С. 72-77.

25. Khabilov N. L. Nurova Sh. N., Nurov NB THE PREVALENCE OF DENTAL JAW ANOMALIES IN CHILDREN OF SCHOOL AGE OF THE BUKHARA REGION //International Journal of Applied and Fundamental Research. – 2015. – №. 12-9. – С. 1633-1634.

26. Khabilov N. L., Nusratov U. G. Features dental care for patients with type 2 type depending on disturbance of Kidney function //Asian Journal of Multidimensional Research (AJMR). – 2019. – Т. 8. – №. 10. – С. 18-24.

27. Nusratov U. G., Xabilov N. L. Type 2 diabetes depending on the presence of complications from the kidneys and periodontal disease before and after prosthetics with removable plate dental prostheses //Uzbek medikal journal.-Тошкент. – 2020.

ТЎЛИҚ ОЛИНАДИГАН ПЛАСТИНКА ПРОТЕЗЛАРИНИ МАҲКАМЛАШНИНГ ТУРЛИ УСУЛЛАРИДАН ФОЙДАЛАНГАН ҲОЛДА ТИШЛАРИ ТЎЛИҚ БЎЛМАГАН БЕМОРЛАРНИНГ ҲАЁТ СИФАТИ ҲАҚДА АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ

*Профессор ХАБИЛОВ Н.Л., Ассистент ШАРИПОВ С. С.,
АБДУРАХИМОВ З.А.*

Тошкент Давлат Стоматология Институт

Аннотация: Ушбу мақола тўлиқ олинадиган пластинка протезларини маҳкамлашнинг турли усулларидан фойдаланган ҳолда тишлари тўлиқ бўлмаган беморларнинг ҳаёт сифати ҳақда адабиётлар таҳлилига қаратилиб имплантатлар орқали мукаммал натижага эришиш мумкинлиги ҳақида сўз боради.

Калит сўзлар: “протез”, “пластинка”, “ҳаёт сифати”, “адентия”, “реабилитация”.

Тишларнинг тўлиқ йўқлиги кўпинча нафақат ҳаётини функцияларни (чайнаш, нутқ функцияси) пасайишига олиб келади, балки беморнинг ижтимоий-психологик соҳасига ҳам сезиларли даражада таъсир қилади, бу эса сезиларли даражада ижтимоий жиҳатдан аниқланади. Тишлари қисман ва тўлиқ бўлмаган беморларни ортопедик даволашдан қониқиш жинси, ёши, ижтимоий мавқеъи, маънавий ва маданий ривожланиши, иш тури ва бошқа хусусиятларга боғлиқ. Баъзи ҳолларда тиш нуқсонлари мавжудлиги жуда аниқ ижтимоий нотўғри ишлашга олиб келади, беморнинг кундалик фаолиятини нормал бажариш қобилиятини пасайтиради, ижтимоий мавқеъга таъсир қилади, баъзан уни нуфузли ва унумли ишдан маҳрум қилиши мумкин.

Тишларнинг тўлиқ йўқлиги ҳолати тиш тизимининг кўплаб алоқаларига патологик таъсир кўрсатади. Овқатни чайнаш функцияси бузилади, бу овқат ҳазм қилиш жараёнига салбий таъсир қилади ва кўпинча ошқозон-ичак трактининг яллиғланиш касалликларини ривожланишига сабаб бўлади. Кўп сонли тишларнинг йўқолиши ва натижада оғиз бўшлиғи ҳажмининг сезиларли ўзгариши билан оғиз бўшлиғининг резонанслаш қобилиятининг ўзгариши, нутқ экскурсияларининг чекланиши ва тилнинг артикуляцияси, диксиянинг бузилиши кузатилади. Ушбу ўзгаришлар коммуникатив қобилиятларга жуда салбий таъсир қилади ҳамда беморларнинг психо-эмоционал ҳолатига таъсир қилади. Бундай бузилишлар тишларнинг йўқолиши ва чайнаш мушакларининг ривожланаётган атрофияси туфайли ташқи кўринишнинг ўзгариши билан биргаликда психо-эмоционал ҳолат ва руҳий касалликларнинг ўзгаришига олиб келиши мумкин. (Авезов Б. И, Жалилов Э. Р. 2022).

Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти (ЖССТ) таърифига кўра, " соғлиқ бу нафақат касаллик ёки жисмоний нуқсонларнинг йўқлиги, балки тўлиқ жисмоний, рухий ва ижтимоий фаровонлик ҳолатидир. Шунга асосланиб, "ҳаёт сифати" замонавий тиббиётнинг асосий тушунчаларидан биридир. Инсон тишларининг ҳаёт сифати омили тариқасида янгича кўриниши тиш касалликларининг олдини олиш ва даволашга ёндашувларни қайта кўриб чиқиш, янги иқтисодий шароитда аҳолига стоматологик ёрдамнинг махсус кўп босқичли тузилишини ташкил этиш учун улкан рағбат бўлди. Албатта, тиш тизимининг ҳолати ва ҳаёт сифати ўртасидаги муносабатлар муаммоси катта ижтимоий ва ижтимоий аҳамиятга эга, чунки соғломлаштириш дастурлари шахсий саломатликни бошқаришни таъминлайди. Илмий нашрларни ўрганиш шуни кўрсатадики, русларнинг тиш саломатлиги даражаси барқарор равишда ёмонлашишда давом этмоқда. Сўнгги йилларда даволанишга бўлган эҳтиёж 40 дан 75% гача ошди ва реабилитация камрови 85 дан 45% гача камайди. Кариес асоратлари частотасида кескин ўсиш-3 баравар ошди ва баъзи минтақаларда бу кўрсаткич анча юқори. Асосий методологик муаммо тиш саломатлиги кўрсаткичларини аниқлаш усулларининг йўқлиги бўлиб, улар ёрдамида юз-жағ тизимининг ҳолатига ҳар томонлама баҳо бериш мумкин (Авезов Б. И, Жалилов Э. Р. 2022).

Сўнгги йилларда ҳаёт сифатини, шу жумладан соғлиқ билан боғлиқ ҳаётни баҳолашга асосланган турли хил касалликларга тиббий ёрдам самарадорлигини баҳолашга ноанъанавий ёндашув тобора кўпроқ қўлланилмоқда, уни баҳолаш усуллари кўплаб иқтисодий ривожланган мамлакатларда фаол ўрганилмоқда ва экспериментал синовдан ўтказилмоқда. Бу ҳолда асосий муаммо "ҳаёт сифатини" ўлчашидир, чунки ҳамма учун мақбул бўлган мезон ва ўлчов бирликларини ишлаб чиқиш қийин. Мезонлар касаллик аломатларидан оғриқ ва онгни йўқотишгача, дориларнинг ён таъсиридан оилавий муносабатлар ва ишлашга қадар фарқ қилиши мумкин. Ҳаёт сифатини баҳолаш учун "фойда" деб аталадиган нарса ишлатилади, бу маълум бир соғлиқ даражасининг қийматини (ёки уни яхшилашни) назарда тутди. Уни ҳар қандай "касаллик натижалари" тўпламига нисбатан шахсларнинг афзалликлари билан ўлчаш мумкин. Буларнинг барчаси тиббий ёрдам самарадорлигини баҳолашда ҳисобга олинishi керак, унинг асосий мезонини касалликнинг динамикаси, даволаниш муддати, беморнинг шахсий хусусиятларини ва унинг дастлабки ҳолатини, тиббий аралашувдан кейинги ҳолатни ҳисобга олиш керак. Беморлар орасида касалликларнинг зўравонлик даражасини ўзгарганда ҳолда, бундай динамиканинг енг аниқ кўрсаткичлари беморларнинг ҳаёт сифатининг кўрсаткичлари бўлади. Қатор муаллифлар ҳаёт сифатининг тишларнинг асосий омиллари билан боғлиқлигини ҳисобга олган ҳолда: овқатланиш сифатини таъминлаш, фаровонликни англаувчи эстетика, ҳаётнинг юқори сифати ва

соғлом тишларнинг ўзаро боғлиқлиги тушунчаси ҳар бир стоматологнинг беморлар билан ишлашида мафкуравий асосга айланиши кераклигини таъкидлайди.

Тиш касалликларининг ҳаёт сифати билан боғлиқлиги ҳозирги пайтда шубҳасиздир ҳамда тиш ва тишларни йўқ қилиш даражасига, умуман юз-жағ тизимига боғлиқ. Барча ёш гуруҳларида ҳаёт сифати даражасининг етишмаётган тишлар сонига боғлиқлиги ажралиб туради. 35-45 ёшдаги беморлар олинадиган протезлардан фойдаланиш муқаррарлигидан кўпроқ азоб чекишади ва кўпинча ушбу даволаш усулини ижтимоий камчилик белгиси сифатида қабул қилишади. Шу билан бирга, олинадиган протез ҳолати тишлари қисман йўқлиги билан турли ёш гуруҳлари беморлар орасида социопсихологик ҳолати мавжуд.

Молиявий чекловлар ва билимнинг паст даражаси каби муаммолар ва ижтимоий-иқтисодий омиллар ўртасида тўғридан-тўғри корреляция ўрнатилди. Шу билан бирга, юқори даражадаги маълумотга эга одамлар оғиз бўшлиғида протезлар мавжудлигидан паст даражадаги маълумотлиларга қараганда кўпроқ азият чекиши қайд этилди.

Тиш ва тишида нуқсонларнинг мавжудлиги ёки тишларнинг тўлиқ йўқлиги беморларнинг ҳаёт сифатини барча кўрсаткичлар бўйича сезиларли даражада пасайишига олиб келади ва бу пасайиш ёшнинг ошиши билан ўсиб боради. Ушбу тенденция аёлларда энг кўп намоён бўлади. Умуман олганда, тишлари тўлиқ бўлмаган беморларнинг ҳаёт сифати кўрсаткичлари қисман тишлари бўлмаган беморларга қараганда анча паст.

Анъанавий олинадиган протезлар ёрдамида тўлиқ тишсиз беморларни реабилитация қилиш кўп ҳолларда беморларнинг ўзларига боғлиқ ҳолатда қолиб кетади. Бунинг сабаби жиддий жисмоний ва психологик ноқулайлик ва чайнаш ва нутқ аппарати функционал қобилятининг пасайиши. Фиксация, барқарорлаштириш ва олинадиган протезларга мослашиш муаммоларини минималлаштириш усулларида бири бу интраоссал имплантларга асосланган протезларни ишлаб чиқаришдир.

Бироқ, тишларнинг тўлиқ йўқлиги имплантлар ёрдамида тиш тизимининг функцияларини тиклашга жиддий тўсиқлар яратадиган мураккаб тиббий ва ижтимоий муаммодир. Бу суяк тўқималарининг тобора йўқолиши, унинг зичлигининг ёшга боғлиқ пасайиши, микросиркуляция бузилиши ва умуман бемор танасининг адаптив ва компенсацион қобилятининг пасайиши билан боғлиқ, беморларнинг мотивацион ва психологик таёргарликнинг йўқлиги, иқтисодий муаммоларининг мавжудлиги билан боғлиқ.

Бошқа бир ҳолат туфайли, собит тузилмалар ёрдамида протезлаш учун тишларнинг тўлиқ йўқлигида кўплаб имплантларни ўрнатиш кўпинча қийиндир. Шу сабабли, қисман шиллик қават ва унинг остидаги суяк тўқималарига асосланган олинадиган пластинка протезларини маҳкамлаш учун оз сонли тиш

имплантларини ўрнатишни ўз ичига олган технологиялар жуда муҳимдир. Ушбу тузилмалардан фойдаланиш нотекис атрофияси, латерал жойларда суякнинг етишмаслиги, ноқулай интервал нисбати, суяк ўстиришга қарши кўрсатмалар бўлган беморларни муваффақиятли даволаш имкониятларини сезиларли даражада кенгайтиради. Бундан ташқари, олинадиган пластинка протезлари сизга ҳажмни қайта тиклашга ва юзнинг юмшоқ тўқималарини қўллаб-қувватлашга имкон беради, бу, албатта, беморлар ҳаёт сифатига ёқади ва таъсир қилади. Бу ёндашув туфайли анатомик тузулиши ва функционал абсорбция собит тўлиқ пластинка протез билан солиштирганда бир қатор функционал афзалликлари бор.

Миргазизов М. З. тадқиқотлари катта қизиқиш уйғотади, унда соматик, анатомик, топографик, ижтимоий сабабларга кўра омилли чекланган терапевтик имплантация биотехник тизимларини такомиллаштириш вазифаси кўриб чиқилади. Фактор билан чекланган тиш протезлари муаммоси етарли миқдордаги тиш имплантларидан фойдаланишдан келиб чиқади; протез тури ва дизайнини танлашнинг етарли эмаслиги; морфофункционал ва эстетик оптимал даволашга эришиш, протезларнинг ресурслари ва уларнинг ишлаш муддати ҳақида маълумотларнинг этишмаслиги ва гигиеник ҳолатнинг ёмонлигидир.

Беморларни даволаш натижаларини яхшилашнинг мумкин бўлган усули суяк тўқимасини механик мослаштириш учун зарур шарт сифатида тиш имплантлари сонини танлаш учун аниқ мезонларни яратиш бўлиши мумкин. Сўнгги йилларда уч ўлчовли математик моделлаштириш ёрдамида турли хил протезларни қўллаб-қувватлаш учун имплантлар сони оқланадиган бир қатор ишлар амалга оширилди.

Шунга қарамай, чайнаш тизимини мослаштириш бўйича тадқиқотлар шуни кўрсатдики, интраоссал имплантлар билан маҳкамланган тўлиқ олинадиган протезлар "анъанавий" тўлиқ олинадиган протезларга қараганда кўпроқ функционал қийматга эга. Интраоссал имплантларга ўрнатилган протезларнинг бундай конструкциялари бўлган беморларда юз-жағ тизимидаги мослашув жараёнлари қўлланилгандан 4-5 ой ўтгач яқунланди. Ушбу факт аниқ ва ўзига хос бўлмаган анкеталар ёрдамида аниқланди, бу эса реабилитация технологиясини, шу жумладан олинадиган протез ва тиш имплантларини қўллаган беморларнинг кўпчилигида ҳаёт сифатини яхшилаш тенденциясини аниқлашга имкон берди.

Шуни таъкидлаш керакки, бугунги кунда тиш имплантологияси ҳолатини ўзгартирган концепция шаклланди. Кейинчалик ривожланган имплантларни яратиш ва имплантациянинг турли усулларини жорий этиш истиқболлари очилди. Имплантация кўпинча анъанавий тўлиқ олинадиган протез беморга мос келмаса қўлланилади. Протезларни кийишга уринаётганда, сурункали оғриқ ва ажинлар пайдо бўлиши, протезни ўрнатишнинг нотўғрилиги ҳақида шикоятлар

мавжуд, бу чайнаш каби функцияларга салбий таъсир қилади. Шиллик қаватнинг ёпилиши нутқнинг бузилишига ёки протезлар келтириб чиқарадиган асемптоматик стоматитга олиб келиши мумкин. Тиш имплантацияси олинадиган пластинка протезининг чегараларини қисқартиришга имкон беради ва шу билан уни ишлатиш учун кўпроқ қулайлик яратади. Шу билан бирга, тиббий даволаниш тактикасини танлаш беморнинг хоҳиши, унинг соматик ҳолати ва иқтисодий имкониятлари каби омилларга боғлиқ бўлиб, бу албатта жарроҳлик ва кейинги ортопедик реабилитация усуллари танлашга таъсир қилади (Хабилов Н.Л., Шарипов С. С. 2020).

Биз кўздан кечирган ихтисослаштирилган адабиётларнинг бутун ҳажмини таҳлил қилиб, тиш имплантацияси тиш протезининг киритилган ва терминал нуқсонларини олиб ташланмайдиган ортопедик тузилмалар билан самарали равишда алмаштиришга имкон беради. Имплантация тишларнинг тўлиқ йўқлиги бўлган беморларда олинмайдиган ортопедик тузилмалар, тиш имплантларига маҳкам ўрнашишига имкон беради. Тиш имплантларига асосланган ортопедик тузилмалар беморларнинг умрини узайтириши эҳтимолдан йироқ эмас, аммо, шубҳасиз, бундай протезлар ҳаёт сифатини яхшилайти ва барча ёшдаги одамларнинг ижтимоий мослашуви жараёнини осонлаштиради, қариялар ва қариялар учун эса тўлиқ ҳаёт учун рағбатдир. Шу муносабат билан стоматологияда ушбу йўналишни яхшилайдиган технологияларни ривожлантириш тўхтамайди.

Технологик изланишлар билан бир қаторда, тиш имплантлари асосида турли хил протез конструкциялари билан тишлари тўлиқ бўлмаган беморларни ортопедик даволаш стандартларини ишлаб чиқиш керак, бу эса молиялаштириш имкониятлари чекланган стоматологик хизматларнинг ўсиб бориши, мавжуд технологиялар ҳақида хронометраж маълумотларнинг кўплиги билан боғлиқ. Тафовут тиш шифокори томонидан тўлиқ клиник қарорларни қабул қилиш жараёнини мураккаблаштиради, бу асоссиз хизматлардан тўғри кўрсатмаларсиз фойдаланишнинг юқори частотаси, профилактика, диагностика ва даволашнинг айрим усулларига розиликнинг йўқлиги, шунингдек натижани олиш жараёнини назорат қила олмаслик билан таъминланади. Шунини хилоса қилиб айтиш мумкинки, биз инсон ҳаётининг сифати ва тишларнинг тўлиқ йўқлиги ўртасидаги муносабатни ўрганадиган аналитик ишлар билан учрашмадик, шунингдек, ушбу гуруҳ беморларини ортопед стоматолог реабилитация қилиш самарадорлигини тиш имплантларига ўрнатиладиган олинадиган протез тузилмаларидан фойдаланиш нуқтаи назаридан кўриб чиқдик.

Адабиётлар рўйхати

1. Хабилов Н. Л. и др. ЖАҒ ПРОТЕЗЛАРИ ВА ОБТУРАТОРЛАРНИНГ ГИГИЕНИК ҲОЛАТИНИ БАҲОЛАШНИНГ УСУЛЛАРИГА АДАБИЁТЛАР ТАХЛИЛИ //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 15. – №. 2. – С. 89-91.
2. Хабилов Н. Л. и др. ЎСМИРЛАР ТИШ ҚАТОРЛАРИ ВА ОККЛЮЗИОН САТҲДАГИ ЎЗГАРИШЛАРНИ ЧАККА ПАСТКИ ЖАҒ БЎҒИМИ РИВОЖЛАНИШИ //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 14. – №. 4. – С. 150-151.
3. Хабилов Н. Л. и др. ЧАККА-ПАСТКИ ЖАҒ БЎҒИМИ КАСАЛЛИКЛАРИНИ ДАВОЛАШ УСУЛЛАРИ ҲАҚИДА АДАБИЁТЛАР ШАРҲИ ТОШКЕНТ ДАВЛАТ СТОМАТОЛОГИЯ ИНСТИТУТИ //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 15. – №. 2. – С. 79-85.
4. Хабилов Н. Л. и др. ТИШСИЗ ПАСТКИ ЖАҒ СУЯК ТЎҚИМАСИ ТУЗИЛМАЛАРИНИНГ СУЯК ИЧИ ТИШ ИМПЛАНТЛАРИГА АСОСЛАНГАН ОЛИНАДИГАН ПРОТЕЗЛАР БИЛАН ЎЗARO ТАЪСИРИ //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 15. – №. 2. – С. 98-101.
5. Шарипов С. С. и др. ТИШ ҚАТОРИДАГИ АНОМАЛИЯ ВА ДЕФОРМАЦИЯНИ ОЛДИНИ ОЛИШНИНГ ЗАМОНАВИЙ УСУЛЛАРИНИ АМАЛИЁТГА ТАДБИҚ ҚИЛИШ //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 15. – №. 2. – С. 86-88.
6. Шарипов С. С. и др. ЧАККА-ПАСТКИ ЖАҒ БЎҒИМИ ДИСФУНКЦИЯСИ ВА ТИШЛОВ АНАМАЛИЯЛАРИГА АДАБИЁТЛАР ШАРҲИ //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 15. – №. 2. – С. 92-94.
7. Шарипов С. С., Ўткирбек А., Абдусатторович А. З. ЎСМИРЛАР ОККЛЮЗИОН САТҲДАГИ ЎЗГАРИШЛАРНИ ЧАККА ПАСТКИ ЖАҒ БЎҒИМИ РИВОЖЛАНИШ ТАЪСИРИГА АДАБИЁТЛАР ШАРҲИ //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 14. – №. 4. – С. 142-149.
8. Сафаров М. и др. Влияние несъемных зубных протезов различной конструкции на микробиологические и иммунологические показатели полости рта //Stomatologiya. – 2014. – Т. 1. – №. 1 (55). – С. 18-23.
9. Сафаров М., Мусаева К., Шарипов С. Олинмайдиган кўприксимон тиш протезларининг оғиз бўшлиғи микробиологик ҳолатига таъсири //Stomatologiya. – 2017. – Т. 1. – №. 2 (67). – С. 51-54.
10. Шарипов С. С. и др. ЧАККА ПАСТКИ ЖАҒ БЎҒИМИ КАСАЛЛИКЛАРИНИ ОЛДИНИ ОЛИШ //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 16. – №. 2. – С. 79-82.
11. Шарипов С. С. и др. ЧАККА-ПАСТКИ ЖАҒ БЎҒИМИ ДИСФУНКЦИЯСИНИ БАРТАРАФ ЭТИШ УСУЛЛАРИ //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 16. – №. 2. – С. 70-73.

12. Шарипов С. С. и др. СТОМАТОЛОГИК ДАВОЛАНИШГА МУХТОЖ БОЛГАН КАТТА ЁШДАГИ БЕМОЛЛАРИНИНГ ОҒИЗ БЎШЛИГИ КАСАЛЛИКЛАРИГА МУНОСАБАТИНИ ПСИХОЛОГИК БАҲОЛАШ //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 16. – №. 2. – С. 66-69.

13. Шарипов С. С. и др. ЧАККА ПАСТКИ ЖАҒ БЎҒИМИ КАСАЛЛИКЛАРДА ИННОВАЦИОН УСУЛЛАРИНИНГ ТАЪСИРИ //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 16. – №. 2. – С. 74-78.

14. Шарипов С. С., Хабилов Н. Л. COVID-19 ПАНДЕМИЯСИ ДАВРИДА ТИШ ПРОТЕЗЛАШ АМАЛИЁТИНИ ХАҒСИЗ САҚЛАШНИНГ УСУЛЛАРИ //EURASIAN JOURNAL OF ACADEMIC RESEARCH. – 2021. – Т. 1. – №. 2. – С. 845-854.

15. Lukmanovich X. N. et al. COVID-19 BILAN O'G'RIGAN TISHSIZ BEMORLAR OG'IZ SHILLIQ QAVATI TIZIMIDAGI BUZILISHLAR //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 14. – №. 4. – С. 152-154.

16. Sanjarovna M.S., Shavkatovna M.I., Sagdullaevna MM QANDLI DABET BO'LGAN BOLALARNING OG'IZ BO'LIGINI O'ZGARISHI //Farmatsevtik salbiy natijalar jurnali. – 2022. – S. 2372-2377.

17. Tashpulatova K. et al. Technique for eliminating traumatic occlusion in patients using Implant-supported bridges //European Journal of Molecular & Clinical Medicine. – 2020. – Т. 7. – №. 2. – С. 6189-6193.

18. Хабилов Н. и др. Диоксид циркония-один из современных стоматологических материалов //Stomatologiya. – 2017. – Т. 1. – №. 2 (67). – С. 107-110.

19. Хабилов Н. Л., Нурова Ш. Н., Нуров Н. Б. Распространенность зубочелюстных аномалий у детей школьного возраста Бухарской области //Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2015. – №. 12-9. – С. 1633-1634.

20. Хабилов Н., Шарипов С. ОСОБЕННОСТИ ПРИЕМА ПАЦИЕНТОВ ВРАЧАМИ-СТОМАТОЛОГАМИ В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ НОВОЙ КОРОНАВИРУСНОЙ ИНФЕКЦИИ (COVID-19) //Збірник наукових праць SCIENTIA. – 2021.

21. Абакаров С. И. и др. Ортопедическая стоматология. – 2019.

22. Gaffarov S., Sharipov S. ANALYSIS OF MACRO AND MICROELEMENTS IN TEETH, SALIVA, AND BLOOD OF WORKERS IN FERGANA CHEMICAL PLANT OF FURAN COMPOUNDS //European Medical, Health and Pharmaceutical Journal. – 2014. – Т. 7. – №. 2.

23. Khabilov N. L. et al. Comparative analysis of biomaterials intended for osteoarthritis //Journal of Medicine Innovations. – 2021. – Т. 1. – С. 72-77.

SOTSIOLINGVISTIKANING ASOSIY MASALALARI

Gulasal Normamatova

*Termiz Davlat Universiteti Lingvistika: O'zbek tili
2-kurs magistranti*

Annotatsiya: Mazkur maqolada sotsiolingvistikaning asosiy masalalari, zamonaviy lingvistikaning hozirgi kundagi turlari va yo'nalishlari, «sotsiolingvistika» fanining asosiy muammolari va hozirgi davr sotsiolingvistikasi, «sotsiolingvistika» fanidagi o'ziga xos xususiyatlar haqida batafsil bayon etilgan.

Kalit so'zlar: sotsiolingvistika, ekzogloss, ijtimoiy lingvistika, endogloss, ijtimoiy munosabat, ijtimoiy-tarixiy faktor.

Kirish

Sotsiolingvistika - tilshunoslik, sotsiologiya, ijtimoiy psixologiya va etno. fanlar chorrahasida rivojlanib, tilning ijtimoiy mohiyati, ijtimoiy vazifalari, tilga ta'sir etuvchi ijtimoiy omillar mexanizmi, tilning jamiyat hayotidagi o'rni bilan bog'liq muammolar majmuasini o'rganuvchi ilmiy-nazariy soha. Bu muammolarning ba'zilari umumiy tilshunoslik doirasida ham o'rganiladi. Ijtimoiy lingvistikaning fanlararo maqomi u foydalanadigan tushunchalar majmuasida namoyon bo'ladi. Masalan, sotsiolingvistika tahlilning asosiy tushunchasi hisoblangan til jamoasi ham ijtimoiy, ham lingvistik xususiyatlar asosida aniqlanadi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

Sotsiolingvistikaning eng muhim tushunchalaridan biri lingvistik vaziyat tushunchasi bo'lib, u ma'lum etnik birliklar yoki ma'muriy-hududiy birlashmalardagi muloqotning izchilligini ta'minlovchi til shakllari yig'indisi sifatida ta'riflanadi. Lingvistik vaziyatlarning ekzogloss va endogloss guruhlari ajratiladi.

Ma'lumki, sotsiolingvistika 20—30-yillarda sotsiolingvistika fani sifatida vujudga kelgan yangi sohalardan biriga aylandi. Bu davrda tilning ijtimoiy munosabatlardagi hayot taraqqiyotidagi o'rni, tilning jamiyat bilan bog'liq holda shakllanishi, til va jamiyat tendentsiyalarining yuzaga kelishi sotsial tilshunoslik fanining rivojlanishi va taraqqiy etishiga asos bo'ldi.

Bu davrda sotsiolingvistikaning vujudga kelishi shunday vaziyatga to'g'ri keldiki, hayotda jamiyat taraqqiyoti bilan bog'liq masalalarni qamrab oluvchi omillar til nazariyasining paydo bo'lishiga asos bo'ldi. Xususan, tilni bilish va his qilish jamiyat muammolariga borib taqaladi. 1950-yillar boshida milliy tillarni rivojlantirish, tillar o'rtasidagi munosabatlarni yo'lga qo'yish, har bir tilning xalqqa xizmat qilishini ta'minlash borasida katta ishlar qilindi.

Natijalar

Lingvistika yoki tilshunoslik fani o'ziga xos murakkab ijtimoiy hodisa – tilni tizim sifatida – yaxlit ob'ekt sifatidagi muloqot vositasini o'rganadi va tahlil qiladi. Xuddi shu jarayonda u turli shakllarda kuzatiladi. Bu tilning ijtimoiy xususiyatga ega bo'lgan tabiatidan, uni turli tomonlardan o'rganish va tekshirish zaruratidan kelib chiqadi va ilmiy nuqtai nazardan mutlaqo to'g'ridir.

Ijtimoiy lingvistika sotsiologiya va tilshunoslik fanlarining zaruriy va mantiqiy bog'lanishidan shakllanib, jamiyat va til o'rtasidagi munosabat masalasi bilan shug'ullanadi. U tilni ijtimoiy hodisa sifatida izohlaydi. Shu munosabat bilan lingvistika – tilning ijtimoiy hodisa sifatidagi mohiyatini o'rganish, uning jamiyat va tilshunoslikdagi o'rni va ahamiyatini aniqlash ijtimoiy lingvistikaning eng muhim, asosiy muammosidir.

Muhokama

Sotsiolingvistika, asosan, til va ijtimoiy munosabatlar, ijtimoiy hayot, taraqqiyot hodisalari, faktlar, bu bog'liqlik sabablarini o'rganadi. Darhaqiqat, bu sohada jamiyat hayoti va taraqqiyoti davomida tashqi-ekstralingvistik omillar, ya'ni tildagi ijtimoiy hayot ta'siri natijasida yuzaga keladigan hodisa, jarayonlar, o'zgarishlar tahlil qilinadi. Demak, sotsiolingvistika ijtimoiy omillarning tilga qanday ta'sir qilishini, ularning til tizimida qanday namoyon bo'lishini, qanday shaklda aks etishini o'rganadi.

Lingvistika fani umumiylik sifatida til tizimini o'zining mohiyati, murakkabligi, cheksiz kommunikativ imkoniyatlari bilan turli xususiyat va sohalar orqali tadqiq qiladi. Xuddi shu jarayonda u bir qator fanlar bilan o'zaro aloqada bo'lib, hamkorlikda ish olib boradi, til va jamiyat, til va tarix, til va taraqqiyot, til va tafakkur, til va nutq kabi o'ta dolzarb va nihoyatda murakkab masalalarni yoritishda faol ishtirok etadi.

Xulosa

Xulosa o'rnida shuni aytish joziki, lingvistika fani jamiyat taraqqiyoti va farovonligining eng muhim, eng asosiy, beqiyos mezonlaridan biri til – muloqot quroli ekanligini tasdiqlash va isbotlashga xizmat qiladi. Shuningdek, o'quvchiga ona tili imkoniyatlarini – bir fikrni, narsa va hodisani yuzlab ifodalash usullarini, tafakkurning o'ziga xosligi va ona tili qurilishini, o'quvchiga yetkazish orqali ijodiy fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi. boshqa tillardan tubdan farq qiluvchi milliy dunyoqarash, milliy g'urur va mafkurani shakllantirishda mustahkam poydevor bo'lib xizmat qiladi.

Adabiyotlar ro'yxati.

1. Axmanova O.S. Tilshunoslik terminlari lug'ati.-M: Nauka, 2010.
2. Avrorin V.A. Tilning funksional tomonini o'rganish muammosi. // Sotsialingvistikani aniqlash masalasi. -M.: Nauka, 2002.
3. Bondaletov V.D. Ijtimoiy tilshunoslik.-M: Ma'rifat, 2003.

4. Baskakov A.N. Ijtimoiy-iqtisodiy va etno-lingvistika.. «Rivojlanayotgan mamlakatlarning sotsiologik muammolari». -M: 2001.

5. Shayxislamov, N. Nutqning paralingvistik va ekstralingvistik vositalari. O'zbekistonda ilmiy-amaliy tadqiqotlar, 2020.

6. Shayxislamov, N. Ona tili fanini o'qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish. O l'zbekistonda ilm-fan va ta'lim masalalari: muammo va yechimlar. 2020.

TABLE OF CONTENTS / ОГЛАВЛЕНИЯ / MUNDARIJA

№	The subject of the article / Тема статьи / Maqola mavzusi	Page / Страница / Sahifa
1	MATEMATIKA DARSLARI ORQALI O'QUVCHILAR MANTIQUIY FIKRLASH QOBILİYATLARINI SHAKLLANTIRISH YO'LLARI	3
2	HOW TO DESIGN FAMILY GAMES IN EDUCATION	7
3	GENDER AND LANGUAGE USE IN THE ENGLISH AND UZBEK MEDIA	11
4	GENDER AND LANGUAGE USE IN THE ENGLISH AND UZBEK MEDIA	17
5	THE WAYS OF USING PUN AND ZEUGMA IN ENGLISH POETRY	20
6	THE WAYS OF USING PUN AND ZEUGMA IN ENGLISH POETRY	24
7	DEVELOPING STUDENTS SPEAKING SKILLS WITH THE HELP OF ENGLISH FLORA IDIOMS	28
8	ЧИРЧИҚ ҲУДУДИ ЛЕССИМОН ЖИНСЛАРИНИНГ ГЕНЕТИК ТУРЛАРИ ВА УЛАРИНИНГ ХОСИЛ БЎЛИШ ҚОНУНИЯТЛАРИ	33
9	CHIRCHIQ VOHASI O'NG BETIDA RIVOJLANGAN LYOSSIMON JINSLAR GENEZISI	42
10	INGLIZ TILIDAN O'ZBEK TILIGA TARJIMADA LISONIY KOMPRESSIYASINING TADQIQI	45
11	G'O'ZANING NAV VA TIZMALARIDA O'SIMLIK LARNING O'SISH DAVRLARI BO'YICHA ROYA BALANDLIGINING RIVOJLANISH DINAMIKASI	49
12	ИММУНОЛОГИЧЕСКОГО СТАТУСА ПОЛОСТИ РТА У ДЕТЕЙ БОЛЬНЫХ ОСТРЫМ ГЕРПЕТИЧЕСКИМ СТОМАТИТОМ	53
13	ЯНГИ МИЛЛИЙ ТИШ ИМПЛАНТАТИ КОНСТРУКЦИЯСИНИ ЯРАТИШ ВА ҚЎЛЛАНИЛИШИНИ	57
14	ОҒИЗ БЎШЛИҒИ ШИЛЛИҚ ҚАВАТИ ПАТОЛОГИЯСИНИ МАҲАЛЛИЙ ДАВОЛАШ УЧУН АДАБИЁТЛАР ШАРХИ	63
15	ТЎЛИҚ ОЛИНАДИГАН ПЛАСТИНКА ПРОТЕЗЛАРИНИ МАҲКАМЛАШНИНГ ТУРЛИ УСУЛЛАРИДАН ФОЙДАЛАНГАН ҲОЛДА ТИШЛАРИ ТЎЛИҚ БЎЛМАГАН БЕМОРЛАРИНИНГ ҲАЁТ СИФАТИ ҲАҚДА АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ	68
16	SOTSIOLINGVISTIKANING ASOSIY MASALALARI	75

**JOURNAL OF
NEW CENTRY
INNOVATIONS**

IN ALL AREAS

